

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

ARAŞTIRMA KÜNYESİ

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI ARAŞTIRMASI

AĞUSTOS 2022

Bu raporun yayın hakları Yaşama Dair Vakıf'a (YADA Vakfı) aittir. Raporun tamamı veya bir bölümü hiçbir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

HAZIRLAYAN

YAŞAMA DAİR VAKIF (YADA VAKFI)

Caferağa Mah. Albay Faik Sözdener Cad. İffet Gülhan İş Merkezi No:9 K:5 D:11 Kadıköy

İstanbul

www.yada.org.tr

ARAŞTIRMA KÜNYESİ

KATKIDA BULUNANLAR (A-Z)

Ceylan Özünel

Dr. Ulaş Tol

Hevi Gökdemir

Kardelen Buyurgan

Mehmet Ali Çalışkan

Reha Ruhavioğlu

Rümeysa Çamdereli

SAHA ARAŞTIRMACILARI (A-Z)

Ali Aktaş

Gürsel Avşar

Kübra Akkuş

GRAFİK TASARIM

Büşra Yurtseven

İÇİNDEKİLER

1. ÖNSÖZ	5
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ & ÖRNEKLEM	7
3. YÖNETİCİ ÖZETİ	9
4. MASABAŞI ÇALIŞMASI: SÖYLEM ANALİZİ	11
4.1 SÖYLEM DÜZEYİNDE TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI	12
4.1.1 GENEL GÖRÜNÜM: ÖNE ÇIKAN ORTAK NOKTALAR	12
4.1.2 SÖYLEM KÜMELERİ: KİM KİMİNLE KONUŞUYOR, KİME SÖYLÜYOR?	14
(1) NE SÖYLEDİĞİNE GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ	15
(2) DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ	16
(3) SİYASİ YAKINLIKLARA GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ	18
4.1.3 ANA AKIM ve YEREL MEDYADA HAVA KİRLİLİĞİ	20
4.2 ULUSLARARASI ALGIDA HAVA KİRLİLİĞİ	21
4.2.1 GENEL GÖRÜNÜM	21
4.2.2 AKTÖRLER: SÖYLEM KÜMELERİ	21
4.2.3 SÖYLEM KATEGORİLERİ	24
4.2.4 ULUSAL ve ULUSLARARASI DÜZEYDE ÖRNEK KAMPANYALAR	27
4.2.5 ÖNE ÇIKAN ÜLKELER: MOĞALİSTAN ve ÇİN'DE TEMİZ HAVA AKTİVİZMİ	29
5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI: VERİLERLE TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI	31
5.1. NİCELİKSEL ve NİTELİKSEL ARAŞTIRMA- DEMOGRAFİK BİLGİLER	32
5.2. ÇEVRE SORUNLARINA GENEL BAKIŞ VE YAKLAŞIM	34
5.3. ÇEVRECİLİK KAVRAMI VE FARK YARATMA POTANSİYELİ	38
5.4. HAVA KİRLİLİĞİNE GENEL BAKIŞ VE YAKLAŞIM	44
5.5. HAVA KİRLİLİĞİNE KARŞI HAREKETE GEÇMEK: ÖZNELER VE ADIMLAR	49
6. SONUÇ & ÖNERİLER	62

ŞEKİLLER

Şekil 1. Hava Kirliliğinin İşaret Edilen Sebepleri	13
Şekil 2. Hava Kirliliğinin İşaret Edilen Sonuçları	13
Şekil 3. Kim kiminle konuşuyor, kime söylüyor?	15
Şekil 4. Söylem kümeleri	15
Şekil 5. Siyasi yakınlıklara göre söylem kümeleri	18
Şekil 6. Hava kirliliği denince akla gelenler	44
Şekil 7. Toplumla göre hava kirliliğinin neden olduğu hastalıklar	54

GRAFİKLER

Grafik 1. Araştırma örnekleminin yaş dağılımı	32
Grafik 2. Araştırma örnekleminin eğitim durumu	32
Grafik 3. Araştırma örnekleminin cinsiyet dağılımı	32
Grafik 4. Araştırma örnekleminin oy dağılımı	33
Grafik 5. Türkiye'nin ekonomi dışında en önemli üç sorunu	34
Grafik 6. Çevre sorunlarının tüm sorunlar içerisinde yeri	34
Grafik 7. Refah mı çevre mi öncelikli?	36
Grafik 8. Cinsiyete göre: Refah mı çevre mi öncelikli?	36
Grafik 9. SES'e göre: Refah mı çevre mi öncelikli?	36
Grafik 10. Yaşa göre: Refah mı çevre mi öncelikli?	36
Grafik 11. Toplumun önceliklendirdiği çevre sorunları	37
Grafik 12. İnsanların kendisini çevreci bulma oranları	38
Grafik 13. Yaşa göre: İnsanların kendisini çevreci bulma oranları	38
Grafik 14. İnsanların ailelerini çevreci bulma oranları	38
Grafik 15. İnsanların Türkiye toplumunu çevreci bulma oranları	39
Grafik 16. SES seviyelerine göre çevreyi önceliklendirme oranları	39
Grafik 17. Kimliklere göre çevreyi önceliklendirme oranları	39
Grafik 18. Cinsiyete göre çevreyi önceliklendirme oranları	40

Grafik 19. Araba sahipliğine göre çevreyi önceliklendirme durumları	41
Grafik 20. Çevreye en çok zarar veren faktörler	42
Grafik 21. Hava kirliliğine en çok sebep olan faktörler	45
Grafik 22. Hava kirliliğine en çok sebep olan sektörler	45
Grafik 23. Son 10 yılda hava kirliliğindeki değişim algısı	46
Grafik 24. Yaşa göre: Son 10 yılda hava kirliliğindeki değişim algısı	46
Grafik 25. Bölgeler ve hava kirliliğini hissetme oranlarıdeğişim algısı	46
Grafik 26. Havayı en çok kirleten yakıt türleri	47
Grafik 27. Termik santrallerin kapatılmasına yönelik tutum	47
Grafik 28. Hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışma yapan siyasi parti var mı?	51
Grafik 29. Türkiye-Avrupa hava kirliliği karşılaştırması: Türkiye’de hava kirliliği	52
Grafik 30. Türkiye-Dünya hava kirliliği karşılaştırması: Türkiye’de hava kirliliği	52
Grafik 31. Çocuklu olanların çocuklarının kirli hava solumasından dolayı hasta olacağı konusundaki kaygı oranları	53
Grafik 32. SES’e göre çocukların sağlığına yönelik kaygı oranları	53
Grafik 33. Türkiye’de hava kirliliğinden dolayı ölüm oluyor mudur?	54
Grafik 34. İnsanların ailelerinde veya çevrelerinde kirli hava nedeniyle hastalığa yakalanma oranı	55
Grafik 35. Kirli hava nedeniyle ailelerinde veya çevrelerinde hastalığa yakalananlardan hayatını kaybedenlerin oranı	55
Grafik 36. İnsanların şehirlerinin temiz hava eylem planlarını duyma oranı	55
Grafik 37. Hava kirliliğiyle ilgili yetkili kurumlara şikâyette bulunma oranı	56
Grafik 38. Hava kirliliği ile ilgili nereye nasıl şikâyette bulunacağını bilme oranı	56
Grafik 39. Bölgelere göre temiz hava eylem planlarının bilme oranları	56
Grafik 40. İnsanların şehirlerindeki hava kalitesini merak etme oranı	56
Grafik 41. İnsanların günlük hava kalitesiyle ilgili bilgi alabilme oranı	57
Grafik 42. Bölgelere göre insanların şehirlerindeki hava kalitesini bilme oranları	57
Grafik 43. Hava kirliliğiyle ilgili medyada hangi sıklıkta içerik görme oranları	58
Grafik 44. Medyada hava kirliliğiyle ilgili haber görünce insanlarda uyanan duygular	58
Grafik 45. Önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye’de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler	59
Grafik 46. Yaşa göre önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye’de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler	59
Grafik 47. Bölgelere göre önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye’de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler	59
Grafik 48. Türkiye’de çevrenin korunması ve hava kirliliğinin önlenmesi konusundaki yasaların yeterli görülüp görülmediği oranları	60
Grafik 49. İnsanların Paris İklim Anlaşmasını bilme oranı	60
Grafik 50. Toplumun Paris İklim Anlaşması’nın TBMM’de kabul edilip yürürlüğe girmesi hakkındaki görüşleri	60
Grafik 51. Hava kirliliği üzerine çalışan bir kurum/platform/oluşum bilme oranları	61
Grafik 52. Hava kirliliğini önlemek için kişisel olarak yapılabilecekler	61
Grafik 53. İnsanların olumsuz çevresel etkilerin azaltılabilmesi için yapılabilecek yatırımlara onay verme oranları	61

TABLolar

Tablo 1. Uluslararası düzeyde söylem kümeleri	21
Tablo 2. Kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye dair ifadeler verilen yanıtlar	35
Tablo 3. Kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye dair ifadeler "katılıyorum" yanıtını verenlerin yaşa göre dağılımı	35
Tablo 4. Yaşa göre çevreyi önceliklendirme oranları	40
Tablo 5. Araba sahibi olanların arabalarında kullandığı yakıt türleri	41
Tablo 6. Bugün araba alma imkânı olsa insanların hangi yakıt türünü tercih edeceğinin oranları	41
Tablo 7. Yenilebilir enerji denince ilk akla gelenler	42
Tablo 8. "Çevrecilikten ne anlıyorsunuz?" sorusunun yanıtları	42
Tablo 9. Hava kirliliği denince ilk akla gelen kavramların oranları	45
Tablo 10. Termik santrallere yönelik ifadeler katılma oranları	47
Tablo 11. SES'e göre termik santrallerle ilgili ifadeler katılanların oranları	48
Tablo 12. Toplumun hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunu düşündüğünü gösteren oranlar	49
Tablo 13. Yaşa göre: Toplumun hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunu düşündüğünü gösteren oranlar	49
Tablo 14. Toplumun siyasi partileri çevreye duyarlılık konusunda değerlendirmeleri	50
Tablo 15. Siyasi parti tercihlerine göre, toplumun siyasi partileri çevreye duyarlılık konusunda değerlendirmeleri	51
Tablo 16. Hava kirliliğine en çok neden olan ülkeler	53
Tablo 17. Topluma göre hava kirliliğinin neden olduğu hastalıklar	54

1. ÖNSÖZ

ÖNSÖZ

Çalışmanın, çevre meseleleri, hava kirliliği ve kömür yakıtlı termik santraller olmak üzere üç odağı bulunuyor.

YADA Vakfı olarak 2022 yılında yürüttüğümüz “Türkiye’de Hava Kirliliği Algısı” araştırmasını, genelde Türkiye’de hava kirliliği-ne, özelde kömür yakıtlı termik santrallere yönelik algının resmedilmesi hedefiyle gerçekleştirdik. Araştırma kapsamında masabaşı çalışması-söylem analizi, Türkiye temsili yüz yüze anket çalışması, uzmanlar ve farklı profilleri temsil eden yurttaşlarla derinlemesine görüşmeler yaparak, sonuçları tartıştığımız bir paydaş tasarımı atölyesi gerçekleştirdik.

Araştırmanın masabaşı-söylem analizi fazı iki bölümden oluşuyor. İlk bölümde; Ağustos 2020-2021 arasında bir yıl içerisinde Türkiye’de sosyal medyada kömür, kömür yakıtlı termik santraller, iklim krizi, ulaşım ve hava kirliliğine yönelik temel pozisyonları ifade eden söylemleri derleyip analiz ettik. Bu analizde elde ettiğimiz pozisyonlar çalışmanın zeminini oluşturdu. Bu taramada kanaat önderlerinin ifadelerine ayrıca odaklandık ve bu alanda yapılan çalışmalara öncülük eden grupların söylemlerine dair niteliksel verileri derledik. Bu veriler hem stratejinin oluşturulmasına hem de saha uygulamalarındaki soruların çerçevesinin geliştirilmesine katkı sağladı. İkinci bölümde ise; uluslararası söylemlere bakarak farklı ülkelerde ve küresel ölçekte hava kirliliği konusunda ne tür söylemlerin hangi gruplar ve kümeler tarafından sahiplenildiği, hangi aktörler tarafından dile getirildiği konularını analiz ettik. Bunun yanı sıra, hava kirliliği konusunda başarıya ulaşmış kampanyalar ve öne çıkan ülkelerin çalışmaları da bu bölümde yer alıyor.

Masabaşı fazının ardından hem söylem analizinin işaret ettiği hem de çevre ve hava kirliliği meselelerinde ortak kesen konularda çalışan uzmanlar ve farklı profilleri temsil eden yurttaşlarla bire bir derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik. Araştırmanın ikinci niteliksel fazı olan derinlemesine görüşmelerden

elde ettiğimiz veriler, araştırmanın son fazı olan Türkiye temsili yüz yüze anket saha çalışmasına da zemin oluşturdu.

Çalışmanın, çevre meseleleri, hava kirliliği ve kömür yakıtlı termik santraller olmak üzere üç odağı bulunuyor. Bu odaklarla araştırmanın veri sağlamaya çalıştığı alt başlıklarda öncelikle toplumun ve uzmanların çevre ile ilgili algısını “Çevre deyince akla gelen sorunlar neler? Çevre-kalkınma ikileminde tutumlar nasıl? Çevrecilik algısı ve düzeyleri nedir? Çevrecilere yönelik ilgi ve yaklaşımlar neler?” soruları çerçevesinde irdeledik. Bununla birlikte, “Hava kirliliği kaynakları neler olarak görülüyor? Hava kirliliğinin sonuçları neler ile ilişkilendiriliyor, neler ile ilişkilendirilmiyor? Hava kirliliği konusunda toplumun farkındalık düzeyi nasıl?” sorularıyla toplumun genel olarak hava kirliliğine yönelik algısını anlamaya çalıştık. Tüm bunları anlamaya çalışırken, toplumun kömür yakıtlı termik santrallere yönelik olan algısını da irdeledik.

Tüm bu analizleri yaparken, toplumun hangi kesimleri hava kirliliği ve çevre sorunlarından kimleri sorumlu tutuyor, kimden neler bekliyor ve sorunların çözümü için ne gibi talepleri var konularına da eğilerek, araştırma çalışmamızın sonucunda hava kirliliği meselesinin çözümüne yönelik önerilerimizi de derledik. Bu çalışmayla meseleyi toplumun geneline ve/veya farklı toplumsal kesimlere anlatırken bunun kimlerin sözcülüğünde yapılması gerektiği, sivil toplumun bu alandaki çeşitliliğinin nasıl korunabileceği konularına dair de stratejik öneriler ortaya koyduk. Bu doğrultuda tüm paydaşların bu çalışmadan faydalanmasını umuyoruz.

Yüz yüze anket uygulamasında, derinlemesine görüşmelerde, paydaş tasarımı atölyesinde bizlerle görüşlerini paylaşan tüm paydaşlara ve katkılarından dolayı Temiz Hava Hakkı Platformu’na ve ayrıca teşekkür ederiz.

YADA Vakfı

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ & ÖRNEKLEM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ & ÖRNEKLEM

“Türkiye’de Hava Kirliliği Algısı” araştırması, genelde Türkiye’de çevre meselelerine ve hava kirliliğine, özelde kömür yakıtlı termik santrallere yönelik algının resmedilmesi hedefiyle gerçekleştirildi.

“Türkiye’de Hava Kirliliği Algısı” araştırması, genelde Türkiye’de çevre meselelerine ve hava kirliliğine, özelde kömür yakıtlı termik santrallere yönelik algının resmedilmesi hedefiyle gerçekleştirildi.

Araştırmada; keşif çalışması ile nicel ve nitel araçlar kullanılarak karma bir metodoloji tercih edildi. Bu çerçeve doğrultusunda, üç evreden oluşan bir metodoloji planlandı. Araştırmanın her evresi, bir önceki evrede elde edilen bulgular üzerine inşa edilerek, daha derinlemesine analiz gerektiren alanları ortaya çıkarmak üzere tasarlandı.

1. Masabaşı Çalışması-Söylem Analizi

Masabaşı çalışması-söylem analizi ağırlıklı olarak Türkiye’de sosyal medya siteleri üzerinden yapılan paylaşımlar ve uluslararası düzeyde öne çıkan söylemler olmak üzere iki bölümden oluşuyor.

Türkiye özelindeki söylem analizi 10-31 Ağustos 2021 tarihleri arasında, Twitter, Facebook, Instagram ve Ekşi Sözlük platformlarında, “hava kirliliği” ve ilişkili olabilecek kavramlar hakkında, son 1 yılda yapılmış paylaşımların taranması ile elde edilen veriler kullanılarak gerçekleştirildi. Hava kirliliği ile ilgili; genel ve ortak söylemlerle yaklaşımlar, kirliliğin kaynağı ve sebeplerine

ilişkin öne çıkan görüşler ve algılar, çözüm önerileri gibi başlıklara odaklanıldı. Söylem çeşitleri kategorize edilerek yaş, cinsiyet, sosyoekonomik statü ve siyasi çevre/görüşlere göre farklı gruplarda bu söylemlerin nerelerde benzeştiği ve ayrıştığına, hangi çevrede hangi yaklaşım ve söylem türlerinin ağırlık kazandığına bakıldı. Toplumsal temsiliyeti olan kanaat önderlerinin ifadelerine de ayrıca odaklanılarak, hava kirliliği konusunda herhangi bir tutum/söyleme sahip olup olmadıkları anlaşılmaya çalışıldı, aradaki benzerlik ve farklılıklar çıkarılarak bu alanda etkisi olabilecek kişi ve kurumlar belirlenmeye çalışıldı.

Uluslararası söylem analizi ise genel taramalar yapılarak, öne çıkan söylemler, yaklaşımlar ve kampanyalar incelenerek gerçekleştirildi.

2. Derinlemesine Görüşmeler

Türkiye genelinde toplam 45 farklı kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşmeler yüz yüze ve çevrimiçi olmak üzere yarı yapılandırılmış soru formu kullanarak yapıldı.

Derinlemesine görüşmeler: kamu yöneticileri (merkezi ve yerel kamu), siyasetçiler, kanaat önderleri, yerel sivil toplum kuruluşları / platform yöneticileri / kanaat önderleri, ulusal sivil toplum kuruluşları / platform yöneticileri / kanaat önderleri, özel sektör temsilcileri ve farklı profilden yurttaşlar (gençler, beyaz yakalılar, anneler vb. önemli profillerden) ile yapıldı.

3. Niceliksel Yüz Yüze Anket Uygulaması

Türkiye’de çevre meseleleri, kömür, kömür yakıtlı termik santraller ve hava kirliliğine yönelik genel algı ve yaklaşımların anlaşılmasına yönelik bir yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirildi. Masabaşı çalışma ve derinlemesine görüşmeler doğrultusunda belirlenen genel pozisyonların toplumda nasıl bir etkisinin olduğu ve toplumun bu konulara yönelik temel pozisyonlarla ilgili ne düşündüğüne yönelik niceliksel bilgi toplanması hedeflendi.

Türkiye temsili bir araştırma yapılması hedeflenen bu çalışma kapsamında çalışma evrenini %98 güven aralığı ve %2,95 hata payıyla temsil edecek şekilde 1503 yüz yüze anket gerçekleştirildi. Elde edilen veriler, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve kültürel değişkenlere göre karşılaştırmalar yapılarak analiz edildi.

Anketlerin gerçekleştirildiği şehirler seçilirken Türkiye’deki İBBS Düzey 2’deki (NUTS2) bölgeleri temsil eden illerin hava kirliliği konusunda bilinirliklerine uygun bir denge gözetildi. Seçilen şehirler şunlardır: Ankara (Batı Anadolu), Bursa (Doğu Marmara), Diyarbakır (Güneydoğu Anadolu), Erzurum (Kuzeydoğu Anadolu), Hatay (Akdeniz), İstanbul (İstanbul), İzmir (Ege), Konya (Orta Anadolu), Malatya (Ortadoğu Anadolu), Tekirdağ (Batı Marmara), Trabzon (Doğu Karadeniz), Zonguldak (Batı Karadeniz).

3. YÖNETİCİ ÖZETİ

YÖNETİCİ ÖZETİ

Çevre meseleleri ve özelde hava kirliliği birincil olmasa da toplumun gündeminde.

Bu rapor, Türkiye'de hava kirliliği algısının anlaşılması amacıyla hem niteliksel hem de niceliksel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, konuyu kapsamlı bir şekilde ele alacak şekilde tasarlanmış araştırmancının analiz raporudur. Araştırma üç temel aşamada gerçekleşti:

1. Masabaşı çalışma – Söylem analizi çalışması: Bu aşamada internet ortamında hava kirliliği kavramı etrafındaki paylaşımlar ve tartışmalar derlenerek özellikle konunun farklı profillerdeki karşılığının keşfi hedeflendi. Bu keşif araştırmanın diğer kısımlarındaki profillemeye çalışmasına da zemin hazırladı.
2. Niteliksel çalışma: Araştırmancının bu aşamasında kamu, kanaat önderleri ve STK temsilcilerinin de içerisinde olduğu 45 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerden elde edilen izlenimler raporun genel çerçevesini ve akışını şekillendirdi. Niteliksel araştırmadan elde edilen verilerle niceliksel araştırma verilerinin analizinin güçlendirilmesi mümkün oldu.
3. Niceliksel çalışma: Türkiye çapında 1503 kişiyle yüz yüze anket çalışması gerçekleştirildi ve bu anket çalışmasının sonuçları yaş, cinsiyet, bölge gibi farklı değişkenlerle karşılaştırılarak değerlendirildi.

Tüm bu çalışmanın sonucunda bize kalan en önemli noktaları şöyle özetlemek mümkün:

- Çevrecilik en genel anlamıyla sahiplenilen ama içi doldurulmayan bir kavram. Kişilerin bu kavramla halihazırda kurdukları yakınlık ve özdeşliğin gerekli bilgi birikimiyle desteklenmesi konusunda alanda çalışan kişi ve kurumlara önemli bir iş düşüyor.
- Çevre ve kalkınma kavramları bir ikiliği temsil ediyor. Çevre kendi başına sahiplenilen bir kavram olsa da kalkınma ve ekonomik büyüme için çevreye zarar verme ihtimalinin karşısında güçlü kalamıyor. Meseleyi bu ikilikten kurtaran, ara yolları gösteren bir dile ve bilgiye ihtiyaç var.
- Hava kirliliği önemseniyor ve hava kirliliğine neden olan faktörler konusunda farkındalık yüksek. Hatta hava kirliliğiyle ölümler arasında ilişki kuruluyor, ailesinde ölüm yaşadığını ifade edenlere bakıldığında ciddi bir rakam söz konusu. Ancak tüm bu farkındalık, harekete geçme konusunda yeterli olmuyor. Kişiler endişelendikleri bu konuda ne yapacaklarını bilmiyorlar.
- Hava kirliliği doğrudan bu alanda çalışan sivil toplum hariç diğer sivil toplumun gündemine tam olarak girmemiş. Ölümle de ilişkilendirilen böylesi bir tecrübenin insan hakları, yoksulluk gibi farklı tematik alanlarda çalışan sivil toplumun gündemine de girmesi kritik. Bu alanda da faaliyetlere ihtiyaç var.
- Hava kirliliğiyle ilgili özel sektörün rolü biliniyor, özel sektörün değişim konusundaki muhtemel yüküne işaret ediliyor. Aynı zamanda belediyelerin de bir payı olmakla birlikte zorunlu ve bağlayıcı mevzuatın eksikliğine işaret ediliyor.
- Siyasi figürler ve siyasi partiler ise oyuna hala girmemiş. Bu alanda çalışma yaptığı bilinen siyasi parti neredeyse yok. Siyasi partilerin gündemine konuyu sokmak önemli bir alan olarak karşımıza çıkıyor.

Kısacası, çevre meseleleri ve özelde hava kirliliği birincil olmasa da toplumun gündeminde. Bu gündemin bilgi ve gerekli araçlarla desteklenmesi en öncelikli ihtiyaç olarak öne çıkıyor.

4. MASABAŞI ÇALIŞMASI: SÖYLEM ANALİZİ

MASABAŞI ÇALIŞMASI: SÖYLEM ANALİZİ

4.1 SÖYLEM DÜZEYİNDE TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

4.1.1 GENEL GÖRÜNÜM: ÖNE ÇIKAN ORTAK NOKTALAR

“Hava kirliliği ana akım bir mesele ancak merkezi bir gündem değil”

Bireylerin farklı konulardaki yaklaşımlarını dile getirmeleri için bir araç olan sosyal medya siteleri, söylem düzeyinde çevre meselelerine, hava kirliliği ve kömür yakıtlı termik santrallere yönelik olan algıyı resmetmek açısından önemli veriler sağlıyor. Bu doğrultuda yürütülen sosyal medya söylem analizinin ilk bulguları bize hava kirliliğinin ana akım bir mesele olduğunu ancak merkezi bir gündem olmadığını gösteriyor. Başka bir deyişle, bazı gündemler örneğin kadın, hayvan hakları, çevre meseleleri ana akım medyada ve tartışmalarda sivil toplumun diğer çalışmalarına nazaran daha fazla yer bulabiliyor. Hava kirliliği de bu ana akım gündemlerden biri. Hava kirliliğine ilişkin bilinç ve duyarlılık yüksek. Ancak bununla beraber bu konu kamuoyunun merkezi gündemlerinden değil, daha ziyade çoğunlukla dönemsel olarak üzerine konuşulan bir mesele.

Hava kirliliğinin Türkiye ve dünya ölçeğinde arttığına dair genel bir kabul var. Bununla birlikte, hava kirliliği bir çevre sorunu olarak görülüyor ama daha müstakil bir alanı var. Çevre/çevrecilik üst başlığının altında yer almakla birlikte genel çevre meselesine dahil olmayanlar da hava kirliliği alanına dahil oluyorlar. Hava kirliliği meselesi aynı zamanda genel çevre gündemine giriş için bir kapı aralıyor.

Çevre ile ilgili afet/kriz dönemlerinde meselenin daha yoğun konuşulduğu görülüyor. Ağustos 2020-2021 ayları arasında kapsayan sosyal medya taramasında, Türkiye’de Ağustos 2021’de başlayan orman yangınlarının etkisiyle meseleye olan hassasiyet bir dönem artmış görünüyor. Ancak orman yangınları gündemi siyasi çekişmenin fazlaca yaşandığı bir gündem de olduğu için konu genelde kim daha çok çevreci, kim daha çok çevreye zarar verdi gibi başlıklarla işleniyor. Nasıl önenebilir konusu tali kalıyor.

Aynı şekilde, Covid-19 pandemisi gündeminin de bir dönem hava kirliliği konusunun çokça tartışılmasına neden olduğu görülüyor. Pandemiden kaynaklı kapanmalarda üretimin durmasıyla hava kirliliğinin çıplak gözle görülür biçimde azaldığı konuşulan paylaşımlara sıklıkla rastlanıyor. Bu durum “İstanbul’dan Uludağ’ın görünmesi” ile başlayan ve “Harran’dan Mısır Piramitleri göründü” ile devam eden bir espri akımına sebep olmakla birlikte, “üretimin durması ekonomiye, istihdama zarar veriyor” görüşü de baskın olarak karşımıza çıkıyor.

“Hava kirliliğinin en büyük sebebi sanayi üretimi olarak kabul ediliyor”

Hava kirliliğinin en büyük sebebi sanayi üretimi olarak kabul ediliyor. Sanayi konuşulurken en çok zikredilenler fabrika bacaları ve sanayi kaynaklı atıklar. Egzoz da özellikle trafiğin yoğun olduğu bölgelerde hava kirliliği sebepleri arasında görülüyor. Kömürün ısınmada kullanılması, dağıtılan kömürlerin kalitesizliği de çokça tartışılan konular olarak karşımıza çıkıyor. Bunların yanı sıra, pipet, poşet gibi tüketim alışkanlıkları, orman ve denizlerdeki insan atıkları, çöpler ve vahşi depolama, betonlaşma, karayolu ulaşımı ve termik santraller de hava kirliliğine sebep olarak gösterilen diğer konular arasında yer alıyor.

Sanayi üretimi, hava kirliliği sebepleri arasında en çok işaret edilen mesele olsa da aynı zamanda sanayi, ekonominin lokomotifleri olarak görülüyor. Bu çelişkiyi sosyal medya kullanıcıları kişisel şart ve pozisyonlarına göre ele alıyorlar. Örneğin gençler sanayi üretiminin durmasını büyük bir sorun olarak görmezken orta yaş ve yaşlılar istihdamı öncelikliyorlar. Egzoz ve karayolu için de benzer çelişkileri kadın ve erkek kullanıcılar arasında görmek

Sağlık sorunlarının yanı sıra, suyun kirlenmesi, dolayısıyla su canlıların ölmesi ve içme suyu kaynaklarının azalması da hava kirliliği sonuçları arasında zikrediliyor.

Hava kirliliğinin tükenmişlik sendromu yarattığını düşünenler de var. Özellikle hava kirliliğini de içeren çevre sorunlarının gençlerde tükenmişlik sendromuna sebep olduğu düşünülüyor.

“Toplum, hava kirliliğinin önlenmesine yönelik kent nüfuslarının azalması, toplu taşıma kullanımının artması ve bisiklet kullanımı gibi önerilerde bulunuyor”

Sosyal medya söylem analizinde, hava kirliliğinin önlenmesine yönelik öne çıkan çözüm önerilerinin; kentleşme, enerji kaynakları, sanayi üretimi ve uygulanabilecek politikalar çerçevesinde yapıldığı görülüyor. Örneğin; İstanbul gibi metropollerde kent nüfusu azalır, sanayi ve ulaşım gibi sektörlerin sirkülasyonu azalarak hava kirliliğinin önenebileceği düşünülüyor.

Enerji ile ilgili genel söylemlerde ise kömürle ısınma yerine tamamen doğalgaza geçilerek kömürden kaynaklı hava kirliliğinin azaltılması gerektiği öneriliyor. Bununla birlikte, fabrika bacalarına filtre takılmasının teşvik edilmesine ve denetlenmesine ihtiyaç olduğu konuşuluyor. Sanayi bölgelerinin atık sularının derelere verilmemesi ve arıtılması da öne çıkan öneriler arasında yer alıyor.

Bunların yanı sıra, toplu taşıma ve bisiklet kullanımının teşvik edilmesi ve poşet kullanımının azaltılmasını teşvik edecek ödül mekanizmalarının oluşturulması gibi politika önerileri de söylemlerde yer alıyor.

“Termik santral meselesini genelde eleştirel/muhafif olanlar gündem ediyor”

Termik santral meselesine ayrıca bakıldığında, meselenin genelde eleştirel ve/veya muhafif kesimin gündeme getirdiği görülüyor. Termik santral meselesi yine bir eleştiri konusu olarak daha çok Ekşi Sözlük mecrasında konuşuluyor.

Termik santrallerin hava kirliliğine sebep ol-

duğu, bunlara karşı herhangi bir tedbir alınmadığı, santrallerin bacalarına filtre takılmadığı, herkesin hayatına etki eden bu uygulamanın sermaye için göz ardı edildiği, insanların zehir solumak zorunda kaldığı, santral çevresindeki yerleşim yerlerinin nüfusunun hızla azaldığı, çevrede tarım ve hayvancılık faaliyetlerine zarar verdiği paylaşımları tekrar ediliyor.

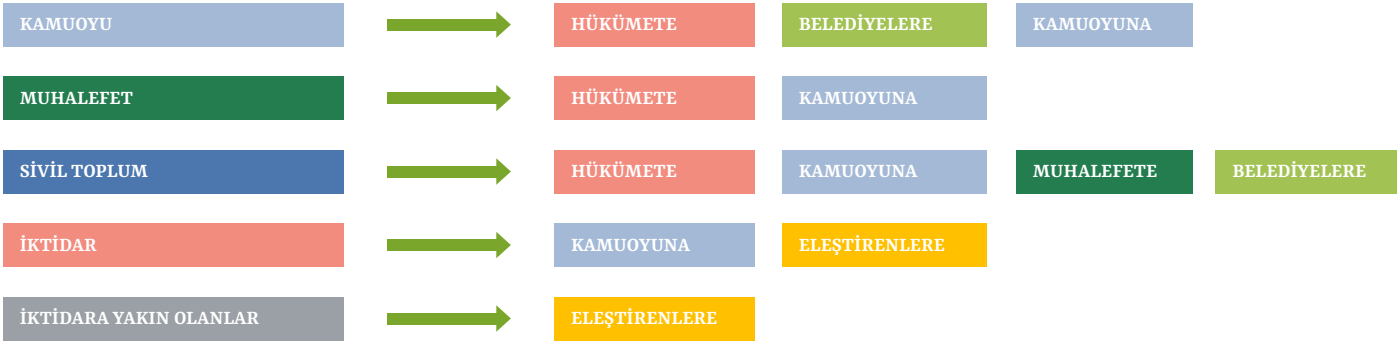
Çoğunluğu AK Parti'ye yakın profiller, istihdam gerekçesiyle termik santrallerin kapanmasına karşılar. Santrallerin kurulduğu yerlere yakın olduğu anlaşılan kullanıcılar genel olarak filtre ve sağlığı koruyacak tedbirleri öne çıkarıyor. Troller diye adlandırılan gruplar, santrallerin kirli hava bağlamında gündem olduğu durumlarda sessiz kalmayı tercih ederken özel bir bağlamın olmadığı durumlarda santralleri istihdam ve enerji ihtiyacı argümanlarıyla savunuyorlar. Santrallere karşı olanları “istememezlik” olarak kodluyorlar.

4.1.2 SÖYLEM KÜMELERİ: KİM KİMİNLE KONUŞUYOR, KİME SÖYLÜYOR?

Hava kirliliğinde birbirinden farklı aktörler, birden fazla hedefe veya hedef kitleye konuşuyorlar. Bu aktörleri; kamuoyu, muhalefet, sivil toplum, iktidar ve iktidara yakın olanlar olmak üzere kategorilendirmek mümkün. Meseleye dair birbirine konuşan söylemlerin genelde suçlama niteliği taşıdığı görülüyor.

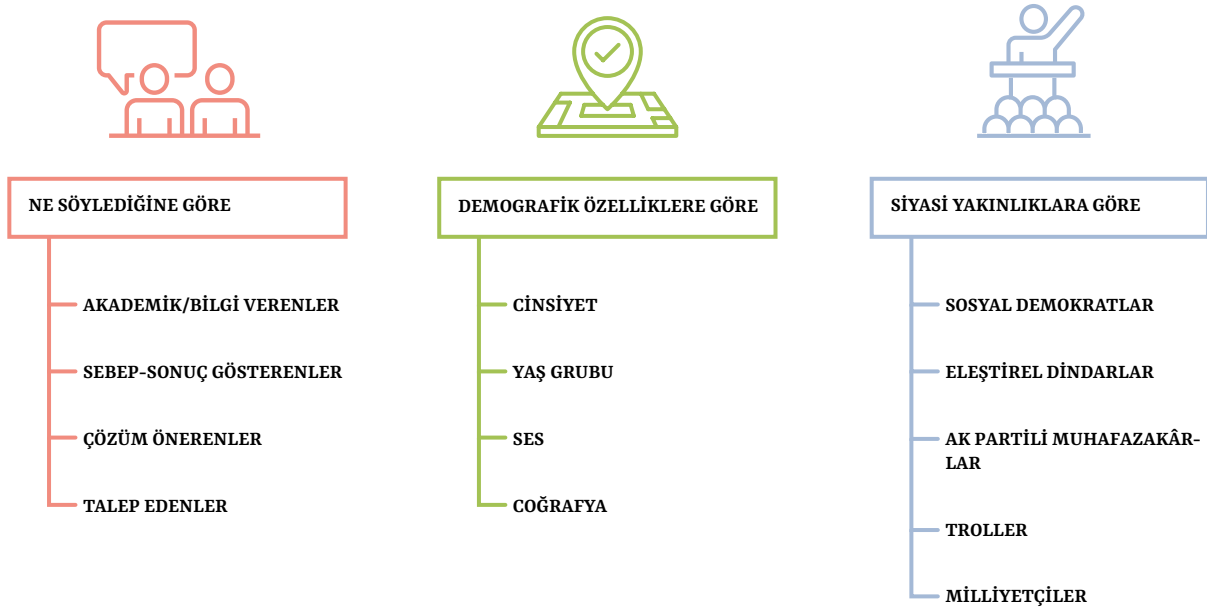
Kamuoyu, makro ölçekte hükümeti, mikro ölçekte belediyeleri suçluyor. Bireyler bireyleri de suçluyorlar ancak birbirlerine daha çok duyarlılık çağrısında bulunuyorlar. Muhalefet ise iktidarı suçluyor ve kamuoyunu buna şahit kılıyor. Sivil toplum, genelde kamuoyunda duyarlılık çağrısı yapıyor, diğer aktörleri genellikle suçluyor, karar vericileri gerekli önlemleri almaya, düzenlemeleri yapmaya çağırıyor. İktidar, kamuoyuna seslendiği gibi kendisini eleştirenlere cevap veren söylemlerde bulunuyor. İktidara yakın olanlar ise yine iktidarı eleştirenlere yönelik konuşuyor.

Şekil 3. Kim kiminle konuşuyor, kime söylüyor?

Söylem kümelerine baktığımızda ise bu kümeleri: (1) Ne söylediğine göre, (2) Demografik özelliklere göre ve (3) Siyasi yakınlıklara göre üç gruba ayırmak mümkün.

Şekil 4. Söylem kümeleri

(1) NE SÖYLEDİĞİNE GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ

Ne söylediğine göre ayrılan söylem kümeleri; akademik/bilgi verenleri, sebep-sonuç gösterenleri, çözüm önerenleri ve talep edenleri içeriyor.

Akademik/bilgi verenler kümesine genelde akademisyenler, çevre ve hava konusunu çalışan gazeteciler, sivil toplum kuruluşlarının

temsilcileri giriyor. Bu kümedekiler genelde teorik bilgi veya raporlar gibi çalışmaların verilerini paylaşıyorlar. Bu grup, hava kirliliğinde alınması gereken tedbirleri ve uyulması gereken standartları gösteriyor. Genelde hükümetin, kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin sorumluluklarına işaret ediyorlar. Bununla birlikte, söyledikleri genel-geçer doğrular olduğundan karşı çıkılmıyor, daha çok görmezden geliniyor. Bu aktörler çoğunlukla gündemi

belirleyen, gündem edilecek veri ile kamuoyunu besleyen aktörler oluyorlar. Yani kendileri aktivizm yapmasalar bile paylaştıkları bilgiler aktivizmi besliyor. Ancak bu grubun genel olarak gündelik dilin üstünde, elit/seçkin bir dil kullandığı da görülüyor. “Karbon yutak alanı”, “kalorifik değer” gibi kavramlar bu grup tarafından kullanılıyor. Bu grubun söylemi diğer kümeleri de çoğunlukla içeriyor.

Sebebe işaret eden/sonuçları gösterenler kümesi, herhangi bir olumsuz durum söz konusu iken onun neden kaynaklandığını yahut bir gelişmenin neye sebep olabileceğini konuşan gruptan oluşuyor. Bu grup, sivil toplum aktörleri olabileceği gibi özellikle yerel ölçekte doğrudan mağdurlar ya da genel ölçekte potansiyel mağdurlar da olabiliyor. Uzman kişi ve kurumlar ile STK'lar da bu gruba giriyorlar. Bu gruptakiler, kahir ekseriyetle hükümeti, biraz da yerel yönetimleri ve kişileri suçluyorlar. Mesajları makro siyasetin bir parçası, muhalefetin bir çeşidi gibi algılanıyor, bu yüzden etkisi düşük bir grup. Başka bir deyişle, kirliliğin sebeplerinin ortadan kaldırılmasını, tedbirler alınmasını istiyorlar ancak dikkate alınmıyorlar.

Çözüm önerenler kümesi, hava kirliliğine ilişkin çözüm önerisinde bulunan profesyonel/uzmanları veya duyarlıları içeriyor. Bu grupta bazıları akademik ve rasyonel düzeyde hesaplanmış çözümler önerirken bazıları sadece

akıllarına gelen, makul gördükleri çözümleri öneriyor. Her zaman suçlamada bulunmuyorlar, ancak çözüm mercii olarak çoğunlukla hükümete sesleniyorlar. Bu gruptaki uzmanlar ve rasyonel yurttaşlar duygusal çözümlerini paylaşıyorlar. İki profilin de dikkate alındığı söylenemez. Uzmanların önerileri şartların uygun olmaması sebebiyle, yurttaşları gerçeikle uyuşturmuyor diye arka plana atılıyor.

Talep edenler kümesi, ilgili sorunla ilgili bir çözüm önerileri olsun olmasın, sebep-sonuç ilişkisi gösterebilir göstermesin herhangi bir sorunun çözümünü doğrudan talep edenleri içeriyor. Kamuoyunda bir duyarlılık oluşturmaya çalışanları ve bu yönde çağrı yapanları da -bir duyarlılık talep ettikleri için- bu gruba dahil etmek mümkün. Bu gruptakiler, hava kirliliğine karşı temiz havayı talep ediyorlar. Hükümeti, belediyeleri sorumluluk almaya, kamuoyunu duyarlılığa çağırıyorlar. Aktivizmleri genelde menfi karşılansa da sonuç doğurduğu da oluyor.

(2) DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ

Demografik özelliklere göre ayrılan söylem kümeleri; cinsiyet, yaş grubu, sosyoekonomik statü ve coğrafyaya göre benzerlikler veya farklılıklar gösterebiliyor.

“Erkekler hava kirliliğini kadınlardan daha fazla konuşuyor”

Cinsiyete göre söylemlere baktığımızda, hava kirliliğini erkeklerin kadınlardan daha fazla konuştuğu görülüyor. Hava kirliliği meselesinin öznel/aktörleri arasında da erkek yoğunluğu daha fazla. Erkekler makro ölçekli çözümlere yönelirken, küçük ve kendi müdahalesiyle düzelebilecek tedbirlere kadınlar erkeklerden daha fazla ilgiyle katılıyorlar. “Doğaya eril bir tahakküm olduğu” söylemi özellikle HDP yöneticileri ve feminist kadınların öncülüğünü yaptığı bir söylem olarak karşımıza çıkıyor.

"Yaş grubuna göre söylemlere baktığımızda, gençlerin çevre ve hava kirliliği meselesine sosyal medyada yaşlılardan daha ilgili olduğu görülüyor."

Kadınlar içinde de konuşanlar, baskın biçimde seküler, eleştirel ve/veya muhalif olanlardan oluşuyor. Muhafazakâr kadınlar hava kirliliğini daha az konuşuyor. Erkekler, ağır sanayiye yönelik önlemlerle ön plandayken, kadınlar hayatı yavaşlatmayı öneriyor. Örneğin; erkeklerde baca filtresi, arıtma gibi ağır sanayiye yönelik önlemler öne çıkıyor, kadınların söylemlerinde yayalaştırma/bisiklet kullanımı gibi çözümler daha yoğun görülüyor. Bunlarla birlikte, hava kirliliği ile ilgili komplocu düşünenler içinde erkeklerin yoğunluğu çok daha baskın. Bu grup içinde de muhafazakâr, AK Parti'ye yakın profiller ön planda.

"Gençler hava kirliliği konusunda önceki kuşakları suçluyor"

Yaş grubuna göre söylemlere baktığımızda, gençlerin çevre ve hava kirliliği meselesine sosyal medyada yaşlılardan daha ilgili olduğu görülüyor. Hava kirliliği gündemine dahil olan gençler daha çok üniversite öğrencisi veya mezunu olanlar, yani yüksek eğitilmişler. Gençlerde önceki kuşağın dünyayı kirlettiği, kendilerine ve kendilerinden sonra gelecek kuşağa temiz ve sağlıklı bir dünyanın kalmayacağı endişesi görülüyor. Bir başka ifadeyle, gençlerde önceki kuşakları suçlama eğilimi baskın. Gençler daha çok talep edenler kümesinde yer alıyorlar. Bunun yanı sıra, gençlerde mizah kullanımı da yaygın.

Orta yaş grubu daha çok bilgi veren ve çözüm öneren grup olarak öne çıkıyor.

Yaşlılar tecrübe ile konuşuyor ve daha çok, kömür kullanımından kaynaklı kirlilik günleriyle kıyas yapıyorlar. Ancak bu grup da özellikle yerel ölçekte yer yer taleplerin başını çekiyor. Yaşlılar içinde kamu hizmetlerinde çalışmış ve çevre ile ilgili olanlar az da olsalar bilgi veren ve gündem belirleyen grubuna giriyorlar. Özellikle, emekli bürokratların konuya ilgili olduğu görülüyor.

"Sosyoekonomik statüsü orta ve üst olanlar hava kirliliğiyle daha çok ilgili"

Hava kirliliği genel ölçekte sosyoekonomik statüsü orta ve üst olanların gündemi. Genel ölçekte hava kirliliğini konuşan, gündem eden kitle daha çok orta yaş ve altı, okumuşlar, ağırlıklı olarak erkekler. Ancak gündem yerelleştğinde sosyoekonomik statüsü düşük olanlar da konuyu gündem ediyorlar.

"Genel ölçekte hava kirliliği meselesine en ilgili grup Ege ve Akdeniz bölgeleri"

Ege-Akdeniz bölgesi hava kirliliğiyle ilgili söylemlere bakıldığında bir profili oluşturuyor. Bu grup genel ölçekte meseleye en ilgili grup. Bütün söylem kümelerini yatay kesen bir grup olduğu söylenebilir.

İç Anadolu'da hava kirliliği gündemine ilgi zayıf. Bununla birlikte bu bölgede gençler öne çıkıyor. Ankara ve Eskişehir gibi bazı şehirler eskisine nazaran temiz kabul ediliyor. Bu muhtemelen o dönem kömür kullanılmasından kaynaklanıyor ve benzer kıyaslarda sanayi üretiminin sebep olduğu kirlilik şehir merkezlerinde çıplak gözle görülmediğinden, kömür kullanımından kaynaklı kirliliğin azalması baz alınıyor.

Karadeniz'deki çevre felaketleri konuya gündemi artıran bir etki yaratıyor. Genelde sebep—sonuç ilişkisi konuşuluyor.

Doğu ve Güneydoğu'da hava kirliliği meselesi sosyal medyada yaygın konuşulan bir gündem değil ve bu bölgede konu ayrımcılıkla ilişkilendiriliyor. Şırnak gibi illerde çıkarılan kömür ve genel olarak sosyal yardımların yoğun olduğu yerlerdeki kömür kalitesi bir mesele olarak karımıza çıkıyor.

[3] SİYASİ YAKINLIKLARA GÖRE SÖYLEM KÜMELERİ

Söylem kümeleri siyasi yakınlıklara göre kümelendiğinde bu grupları; sosyal demokratlar, eleştirel dindarlar, AK Partili muhafazakârlar, troller ve milliyetçiler olarak beş ana grupta toplamak mümkün. Bu kümeler detaylı incelendiğinde farklı bir gruplama yapmak daha anlamlı oluyor. Şöyle ki sosyal demokratlar grubu; CHP'liler, diğer partililer ve partisizler olarak üç alt gruba ayrılıyor. Dindarlar/muhafazakârları üst bir küme olarak ele alırsak, bu küme de eleştirel dindarlar; Ak Partili muhafazakârlar ve trollerden oluşuyor. Milliyetçiler kümesi ise muhalif milliyetçiler, ulusalcılar ve muhafazakâr milliyetçiler olmak üzere farklı söylemlere sahip denebilir.

Her söylem grubunun konudan kaçış noktaları bulunuyor. İktidara yakın olanlar komploculuğa, sorunun dünya genelinde bir sorun olduğuna; muhalefeti destekleyenler iktidarı suçlama konumuna, dindarlar imtihan – ilahi adalet söylemine kaçma eğilimi gösteriyorlar. Herkesin sorumluluğuna işaret etmekten kaçınmaya sebep olan bu durum, konunun herkesin ortak gündemi olma çabalarına zarar veriyor.

Bununla birlikte, her söylem grubunun anahtar kavramları var: Dindarlar tabiatın kendilerine “emanet” olduğu, milliyetçiler “vatanın kutsal, ülkücünün çevreci olduğu” argümanlarını öne çıkarıyorlar. Sosyal demokratlarda “hepimizin dünyası, hepimizin iyiliği” gibi kavramlar öne çıkıyor.

“Sosyal demokratlar hava kirliliği konusunda en ilgili ve bilinçli grubu oluşturuyor”

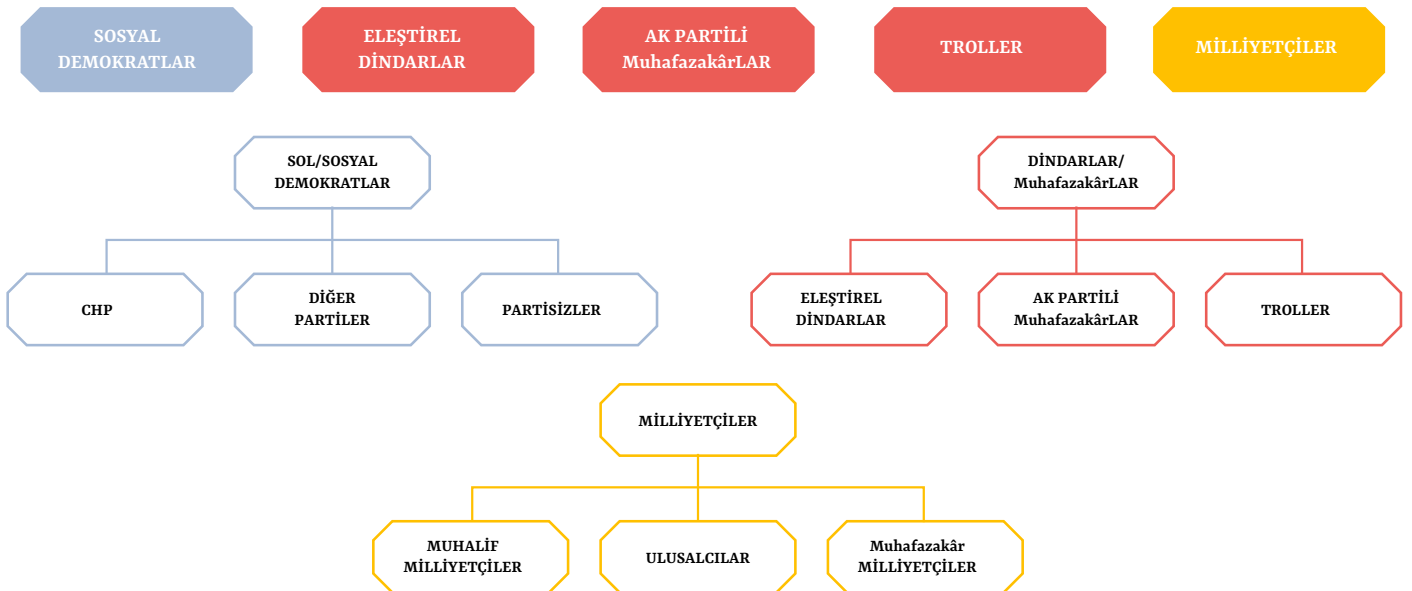
Siyasi yakınlıklara göre söylemlerde sosyal demokratların hava kirliliği konusundan en ilgi-

li ve bilinçli grubu oluşturduğu görülüyor. Bu grubun ilgisi yüksek olmasıyla birlikte, gündemi belirleme imkânı buluyorlar.

Söylem türleri içinde bilgi verenlerin büyük çoğunluğu bu profile uyuyor. Bu gruptakiler, AK Parti'nin çevre politikalarını eleştiriyor, muhalefetin iklim sorunu ve hava kirliliğini yüzeysel değerlendirdiği eleştirisinde bulunuyorlar.

Akdeniz-Ege kümesinde daha yoğun olmakla birlikte diğer bölgelerde de bulunuyorlar. Bilgi veriyor, sebep-sonuç ilişkisi gösteriyor, çö-

Şekil 5. Siyasi yakınlıklara göre söylem kümeleri

züm öneriyor ve talepte bulunuyorlar. Çevre eylemlerine ve çalışmalarına aktif yahut sosyal medya üzerinden destek veriyorlar. Kömür kullanımının yasaklanması, termik santrallerin kullanılmaması, çevreyi kirleten sanayi tesislerine ağır cezalar gibi önerileri öne çıkıyor.

“Dilovası’ndaki fabrika bacalarından çıkan hava bölgede kanseri yaygınlaştırıyor.”

“Hollanda’da kirliliğe sebep olan çelik fabrikası soruşturma geçiriyor.”

“Atıklarını Türkiye’ye gönderen ülkeler çevre sicillerini böyle temizleyemezler.”

“Paris Anlaşması’nı onaylamayan ülkeler: Eritre, İran, Irak, Libya, Yemen ve Türkiye.”

“Eleştirel dindarlar, çevreye kontrolsüz müdahalenin ayete müdahale olduğunu düşünüyorlar”

Eleştirel dindarların söylemlerine bakıldığında, bu gruptakiler tabiatın Allah’ın bir ayeti olmasından hareketle, çevreye kontrolsüz müdahalenin ayete müdahale olduğunu düşünüyorlar.

AK Parti iktidarında çevre tahribatı yaşandığını ve bunun İslami değerlerle örtüşmediğini ifade ediyorlar. Yaşanan felaketlerin imtihan olmasını kabul etmekle birlikte rasyonel sebep-sonuç ilişkisi kuruyor, Sünnetullah’a müdahalenin felaketleri getirdiğini söylüyorlar. Çevre tahribatının durdurulması, tabiatın korunması gibi genel öneri ve taleplerde bulunuyorlar.

Bu grubun başını kurumsal olarak İHH, bireysel olarak Mustafa İslamoğlu ve Müfid Yüksel çekiyor. İHH bünyesindeki İNSAMER’in hava kirliliği, atık yönetimi, su kıtlığı gibi alanlarda da çalışmaları mevcut.

“Hava kirliliği hem tabiatın tahrip edilmesi hem de gelecek neslin kul hakkına girilmesidir.”

“Yağmur duası için gereken şartlardan biri de tabiatın döngüsünü bozmamaktır.”

“Troller genelde hükümetin argümanlarını yaygınlaştırıyor”

Troller, genel olarak hükümetin çevre konusundaki söylemini yeniden üretmek, yaymak ve eleştirilere cevap vermek üzere meseleye dahil oluyorlar. Ancak troller üzerinden dahi çevre meselesinde olumlu tutumların örnekleri görülüyor.

AK Partiye yakın muhafazakârlar hükümetin çevre konusundaki propaganda/söyleminden etkileniyor ve onu tekrarlıyorlar. En büyük millet bahçelerini, en çok çok ağaç dikmiş olmayı çevre savunusu olarak kabul ediyorlar. En çevreci iktidarın bu iktidar olduğunu düşünüyorlar.

Bununla birlikte, doğalgaz gibi enerjileri kömürden temiz enerjiye geçiş olarak kabul ediyorlar. Hidroelektrik Santralleri (HES), maden, termik santralleri savunuyorlar. HES’ten kaynaklanan çevre felaketlerini kadere bağlıyorlar, imtihan olarak görüyorlar.

Orman yangınları konusunda sabotaja inanma eğilimindedirler. Sel, yangın gibi felaketlerde bedeliye AK Partili değilse suçlama eğilimindedirler. Çevreye zarar verecek projelerin eleştirilerini istihdam, büyüme, gelişme, kalkınma gibi argümanlarla savuşturuyorlar.

“CHP döneminde İstanbul’da çöp dağları vardı.”

“Bugün hava kirliliğinin artması dünya genelinde bir sorun.”

“Kusura bakmayın ama hava hiç kirlenmesin demek sanayi gelişmesin demektir.”

“Gelişmiş ülkelerde termik santral yokmuş, bunu diyen uzman. Herhalde Almanya’yı gelişmiş ülke saymıyor.”

“Milliyetçi söylemler, iktidar ve muhalefete yakınlığa göre değişiyor”

Milliyetçi söylemleri ön planda olanlar, iktidar ve muhalefet partilerine yakın olmalarına göre farklılık arz ediyorlar. İktidara yakın olsalar bile milliyetçilerin çevre konusunda rahatsızlık izhar ettikleri örnekler, az da olsa bulunuyor. Öte yandan, iktidara yakın milliyetçiler rahatsızlıklarını sol çevrelerin gündemiyle örtüşmeden yapmaya çabalyorlar.

Ülkü ocaklarının genel söylemi eleştirilere “biz de çevreciyiz, biz de yapıyoruz” cevabı vermek şeklinde oluyor. Bu söylem ile tutarlı etkinlikler de görülüyor. Örneğin Ülkü Ocakları çevre konusunda bazı kampanyalar düzenliyor.

Muhalefet bloğunu destekleyen milliyetçi profiller hava kirliliği ve daha geniş ölçekte çevre meselesini muhalefet araçlarından biri olarak kullanıyorlar. Ancak bu, konuya sadece pragmatik yaklaşıtları anlamına gelmiyor. Örneğin İYİ Partililer bu tür meseleleri yerel ölçekte gündem ediyorlar.

4.1.3 ANA AKIM VE YEREL MEDYADA HAVA KİRLİLİĞİ

Sosyal medya sitelerinde yer alan söylemlere bakılırken, bir yandan da özellikle sosyal medyadan paylaşılan yani meseleyle öne çıkarak gündem olan haberleri de incelemek anlamlı veriler sağlıyor.

“Ana akım medyada «hava kirliliği» gündemi işleniyor ama birincil gündem değil”

Ana akım medyada «hava kirliliği» gündemi işleniyor ama birincil gündem değil. Bilinen köşe yazarlarının da konuyu pek fazla işlemediği görülüyor. Haberlerin önemli bir kısmı AA tarafından servis ediliyor.

Mesele ana akım medyada gündem olduğunda, kurum veya uzmanların görüş veya ürettikleri bilgilere referans veriliyor. En çok referans ve-

rilenlerin, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), IQ Air, Avrupa Çevre Ajansı, Uluslararası Enerji Ajansı çalışmaları, bakanlık uyarıları ve akademisyenlerin görüşleri olduğu görülüyor.

Haberlerde en çok, DSÖ ve IQ Air gibi uluslararası örgütlerin raporları, “havası en kötü ülkeler/şehirler”, Asya ülkelerinin hava kirliliği, orman yangınlarının havayı kirletmesi, yerel etkinlikler, çevreci ekonomi örnekleri gibi başlıklar öne çıkıyor. Bununla birlikte, en çok tekrar eden haberlerin, hava kirliliği kaynaklı hastalıklar; astım, koah, kanser, akıl sağlığı ve termik santraller üzerine olduğu görülüyor. Raporlar, bültenler ve röportajlarla hava kirliliği meselesini gündem yapan Temiz Hava Hakkı Platformu'nun çalışmaları en çok Sözcü gazetesinde ve bazen de Anadolu Ajansı'nın haber servislerinde yer alıyor.

Öte yandan, haber sitelerinin önemli bir kısmında Google aramalarında öne çıkmak için “Hava kirliliği nedir? Partikül nedir? Gibi içeriklerle kullanıcıları siteye çekmeye çalıştıkları söylenebilir.

“Yerelde öne çıkan söylem tipi sebep-sonuç ilişkisi gösteren ve talep eden söylemler”

Yerelde konu yerel çevre dernekleri, grupları yahut o konuda öne çıkmış isimler üzerinden gündem oluyor. Yerelde gündemi siyasetçilere ulaştırmak, çözülebilecekse çözümü hızlandırmak kolaylaşıyor.

Yerelde gençler makro ölçekteki ekoloji gündemine entegreler ve eylem ile söylemleri benzeşiyor. Ancak yaşlıların gündemi daha yerelde kalabiliyor. Bu durumda yerele etki artıyor. Yerelde öne çıkan söylem tipi sebep-sonuç ilişkisi gösteren ve talep eden söylemler.

4.2 ULUSLARARASI ALGIDA HAVA KİRLİLİĞİ

4.2.1 GENEL GÖRÜNÜM

Hava kirliliği, tüm dünyayı etkileyen sosyo-politik sonuçları olan ve çözümü kolektivite gerektiren ciddi bir sorun olarak görülüyor. Air Quality Life Index'in Haziran 2020 raporuna göre Covid-19'dan önce insan sağlığına en büyük tehlike teşkil eden olgu hava kirliliği¹ olarak açıklanıyor. Sorun bu denli geniş bir çepere

yayılmışken çözümü de bir o kadar kompleks hale geliyor. Söylemlerde değişiklik ise tam olarak bu noktada başlıyor. Kamuoyu, siyasetçiler, menfaat sahipleri ve gündem belirleyicilerin diskurlarındaki farklılıklar suçun kimde olduğu ve nasıl çözüleceği noktasına göre değişiyor.

Hava kirliliği, genel olarak iklim değişikliğine içkin olarak ele alınıyor. Ancak, varlığı iklim değişikliğinden daha geniş bir kitle tarafından kabul ediliyor. İklim değişikliğini reddeden veya önemini azımsayan muhafazakâr kesimler de hava kirliliği konusunun önemini sahipleniyorlar.

Uluslararası söylemde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin kamuoyları arasındaki farkı görmek mümkün. Gelişmekte olan ülkelerdeki hava kirliliği ulusal çapta bir sorun. Bunun en büyük sebebi ise geç sanayileşmeden ötürü sorunun büyük oranda çözülememiş olması. Bu sebepten ötürü gelişmekte olan ve

yeni sanayileşen ülkelerde protestolar ve söylemler ulusal düzeye hitap edecek şekilde kuru- luyor. Gelişmiş ve erken sanayileşmiş alanlarda sosyoekonomik olarak daha dezavantajlı kesimler, yerel örgütlenmeyle eylemliliğe gidiyorlar.

Söylem kategorilerini muhafazakâr ve progresif olarak ikiye ayırmak konuyu anlamak için en kullanışlı model. Ancak burada, yerel farklılıkların yaratacağı değişiklikler de gözden kaçmamalı.

4.2.2 AKTÖRLER: SÖYLEM KÜMELERİ

Sosyal medya ve basında hava kirliliği üzerine diskuru belirleyen 4 ana grup olduğu söylenebilir. Bu gruplar: gündemi etkilemeye çalışanlar, menfaat sahipleri, karar vericiler ve talep edenlerden oluşuyor.

¹ https://aqli.epic.uchicago.edu/wp-content/uploads/2020/07/AQLI_2020_Report_FinalGlobal-1.pdf

Tablo 1. Uluslararası düzeyde söylem kümeleri

Söylem Kümesi	Kim?	Ne Söylüyor?
Gündemi Etkilemeye Çalışanlar	STK'lar & Aktivistler & Uluslararası Organizasyonlar	→ Çocuk ölümleri → Halk sağlığı → İklim adaleti → Gelecek nesiller → Değerleri korumak
Menfaat Sahipleri	Şirketler & İş İnsanları	→ İnovasyon & teknoloji
Karar Vericiler	Siyasetçiler & Hükümet Kurumları	→ Çocuk ölümleri → Covid-19 → Diğerler ülkeleri suçlama → Ekonomik maliyet → İnsan sağlığı → Yeşil işler yaratmak
Talep Edenler	Ulusal ve Uluslararası Kamuoyları	→ Halk sağlığı → Orman yangınları → Siyasetçilere sitem → Covid-19 → Çocuk ölümleri

“Gündemi etkilemeye çalışanların çoğunluğunu liberal ve ana akım çevreciler oluşturuyor”

Bu grubu oluşturanların, hava kirliliği üzerine gündemi belirleyenlerin sivil toplum bileşenleri olduğunu söylemek mümkün. Sivil toplum kuruluşları, uluslararası organizasyonlar ve iklim aktivistleri hava kirliliğine dair verileri kamuoyunun gündemine yerleştirmeyi başarıyorlar. Demokratik toplumlarda bu veriler daha çok karşılık bulup karar vericilere ve menfaat sahiplerine taşıyor.

Gündem belirleyiciler farklı şekillerde organize olabiliyor. Dar bir kesim spesifik olarak hava kirliliği için örgütlenirken, genelin çevre için organize olmuş oldukları ve hava kirliliğini bir

alt başlık olarak aldıkları anlaşılıyor. Ezici çoğunluğunun daha liberal ve ana akım çevreciler olduğu rahatlıkla görülebiliyor. Daha marginal kalan gruplar ise muhafazakârlar oluyor. Çevre için organize olmuş muhafazakârların bir kısmı kendilerine çevreci denmesini tercih etmiyor. Bunun önemli bir sebebi çevreciliğin liberallikle özdeşleştirilmesi. Temiz havayı savunmanın muhafazakârlıkla çelişmediğinin altını çizerek, değerleri yarınlara taşımanın ideolojilerinin bel kemiği olduğu mesajını kendi kitlelerine yayıyorlar. Ebeveynlerin, çocuklarının geleceği için hava kirliliğine karşı mücadele ettikleri sivil toplum kuruluşları da bulunuyor. Bu tip sivil toplum bileşenleri, konunun partiler ve siyasetler üstü olduğunun altını çizip herkesin menfaatinin olduğu söylemini öne çıkarıyorlar.

“Menfaat sahipleri söylesizlik stratejisiyle okları üzerine çekmekten kaçınıyor”

Hava kirliliği regülasyonları hakkında finansal kaygısı olan sermayedar kesim bu grubu oluşturuyor. Avrupa ve Kuzey Amerika özelinde ise bu kesimin genelde iklim değişikliği özelinde ise hava kirliliğine dair sunacak kimi planları var. Bunların önemli bir kısmı yeni teknolojilerin finansmanı için fonlar oluşturmaktan geçiyor. Soruna alternatif çözümleri desteklemek adına olan girişimleri maddi olarak destekleyen bu kesimin hava kirliliğini direkt olarak dilendirdiği örneklerin nadir olması da oldukça önemli. Söylesizlik stratejisi ile okları üzerine çekmekten kaçınıırken, bir yandan da istihdam yaratan alternatif projelerin desteklenmesi ile

kamuoyundaki imajlarını korumaya çalışmaları dengeli bir politika izlediklerinin bir göstergesi. Özellikle son yıllarda büyük şirketlerin çevre skandallarına karşı güçlenen kamuoyuyla birlikte düşününce bu kesimin neden söylemsizlik ve eylemliliği aynı anda götürmeye çalıştığı daha iyi anlaşılabilir.

“Karar vericiler arasındaki önemli ayrımlardan biri de muhalefet ve iktidar arasındaki söylem farkı”

Demokratik toplumlarda seçilerek gelmiş ve topluma karşı hesap verirliliği olan bu grup, siyasetçiler ve resmî kurumlardan oluşuyor. Kamuoyunun hava kirliliği ve daha geniş anlamda çevre üzerinde sorumlu olarak işaret ettiği bu siyasi erk sahibi kesimler, hava kirliliği konusunda ideolojik tavra bağlı olarak değişen söylem veya daha da önemlisi söylemsizlik stratejisini takip ediyorlar. Daha ‘progresif’ siyasetçiler hava kirliliğini daha fazla dile getirmekle birlikte sera gazı emisyonları konusunda belli icraatlar yaptıkları veya teklif etmiş oldukları görülüyor. Karar vericiler arasındaki önemli ayrımlardan biri de muhalefet ve iktidar arasındaki söylem farkı. Muhalefet aktörlerinin hava kirliliğine dair daha olumsuz bir tablo resmettiği görülüyor. İktidar sahipleri ise -ideolojik tutumdan bağımsız olmaksızın- gelecek planlarına odaklanıyorlar.

“Sosyal medyada talep edenler kümesinde, hava kirliliği diskurunu genel olarak sivil toplum kuruluşları yönlendiriyor”

Talep eden kesim, ulusal ve uluslararası kamuoylarından oluşuyor. Karar vericilerden ve menfaat sahiplerinden hava kirliliği sorununu çözmesini bekleyen bu çevrenin esas omurgası konusunda sosyal medyada fikir belirten kullanıcılar ve buldukları yerlerde “gündem belirleyiciler” tarafından düzenlenen eylemlere katılan yurttaşlar.

Burada talep edenleri gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerdeki kamuoyları olarak

iki kısma ayırmak, söylemler arasındaki farkları daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır. Bunun sebebi, bu iki grup arasındaki odak farkından kaynaklanıyor. Gelişmiş ülkelerdeki kamuoyu hava kirliliğini iklim değişimi ve genel çevre sorunları çerçevesinde düşünürken, gelişmekte olan ülkeler gündelik yaşadıkları problem olarak değerlendirip hava kirliliğini kendi başına ele alıyorlar. Gelişmiş ülkelerde hava kirliliğinin özel olarak gündemleşmesini kirliliğin yoğun olduğu yerlerde görüyoruz. Bu yerleşim yerlerindeki kamuoyu, yerel otoritelerden (belediyeler, eyalet yetkilileri vb.) aksiyon almalarını talep ediyor. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde ise taleplerin muhatabı direkt olarak merkezi siyasi otoritelerin kendileri. Hava kirliliği, gelişmekte olan ülkelerde şehir bazında problemler olmaktan çıkıp, ülke gündemine yerleşebiliyor. Gelişmiş ülkelerde ise hava kirliliği daha yerel bir problemken odak daha çok bir bütün olarak iklim değişikliği üstünde yoğunlaşmış. Gelişmekte olan ülkeler arasında Hindistan eylemlilik açısından en çok göze çarpan ülke. Moğolistan ise hemen ardından geliyor.

Sosyal medyada hava kirliliği diskurunu genel olarak sivil toplum kuruluşları yönlendiriyor. Talep eden kesimden bireysel olarak hava kirliliği üzerine konuşanların geneli diskurlarını istatistikler ve haber paylaşarak kuruyorlar. Yine de bu kesimin niceliksel anlamda çok büyük bir topluluk olmadıklarının altını çizmek gerekiyor. Aynı zamanda sosyal medyada hava kirliliği üzerine konuşan kişilerin birbirleriyle bir ilişkileri neredeyse yok. Bu kesim arasında Covid-19'un hava kirliliğiyle ilişkisine dair haberler ilgi görüyor. Hava kirliliğinin orman yangınlarıyla birlikte anılmasına da çok sıklıkla rastlıyoruz. Bu tür paylaşımlarda, siyasetçileri sorumlu tutma eğilimi oldukça yüksek.

4.2.3 SÖYLEM KATEGORİLERİ

Aktörler arasında hava kirliliğini bir problem olarak tanıma konusunda bir fikir birliği olduğunu söylemek mümkün. Siyasi figürlerin önemli bir kısmı, hava kirliliğine dair düzenlemelere ekonomik olarak maliyetli gördükleri için karşı çıkarken dahi sorunu tamamen reddetmiyorlar. Muhafazakâr çevrelerde “ama” ile başlayan cümlelerle sıklıkla karşılaşmak mümkün. İdeolojik farklıklara bağlı olarak söylemlerin gidişatı oldukça değişebiliyor. Bu vesileyle, söylemlerin muhafazakâr ve progresif söylemler olarak iki kategoriye ayrılması analitik çerçeve için en kullanışlı model. Burada muhafazakâr ve progresif olarak ikiye grup-

landırılmasında göz önüne alınan tek faktör ideolojik olmamakla birlikte, hava kirliliğindeki statükoya itirazın boyutları da hesaba katılmıştır.

PROGRESİF SÖYLEMLER

Çocuklar: Gündem belirleyicilerden, karar vericilere toplumun pek çok kesiminin hava kirliliği diskurlarını çocuklar üzerinden kuruyorlar. Hatta, progresif söylemler içinde en popüler olanın çocukların sağlığı ve onlara yaşayabilecekleri bir dünya bırakmak olduğu söylenebilir. Başkanlığının ilk günlerinde kendini iklim lide-

ri olarak tanımlayan Emmanuel Macron, ABD Kongresinde Amerikalı siyasi erk sahiplerine hitap ettiği konuşmasında CO2 emisyonlarını azaltmamanın gezegeni öldürdüğünü ve çocuklarımız ile torunlarımız için fırsatların azaldığını söylemişti. Siyaseten çok daha solda duran Birleşik Krallık İşçi Partisi Eski Lideri Jeremy Corbyn de hava kirliliği vurgusunu çocukların sağlığı üzerinden kuruyor. Bu durum, Avrupa siyaseti bağlamında merkez ve solda hava kirliliğinin çocuklar üzerinden okunmasının tabanda daha vurucu bir etkiye sahip olabileceğini gösteriyor. Gündem belirleyiciler, hava kirliliğinin çocuk ölümleri üzerindeki etkilerinin istatistiklerini sosyal medyada sıklıkla paylaşıyorlar.

Ek olarak, ebeveynlerin çocuklarının temiz hava soluma hakkı için organize olan sivil toplum bileşenleri de var. **Mom's Clean Air Force**² bu amaçta bir araya gelmiş anneler ve babalardan oluşuyor. ABD'de 22 eyalette örgütlü olan Mom's Clean Air Force 1 milyondan fazla üye ile çalışıyor. “Neden anneler?” sorusuna, annelerin çocukları için her şeyi yapacaklarını söylerken konunun partiler üstü olduğunun da altını çiziyorlar. Böylelikle toplumun büyük bir kesimine hitap ediyorlar. Hava kirliliğinin çok yoğun olduğu Moğolistan'da da benzer bir ebeveyn örgütlenmesi olduğu görülüyor. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki kamuoyu nezdindeyse protestolarda çocukların sağlığı için hava kirliliğinin azaltılması yükselen bir talep olarak öne çıkıyor.

Halk Sağlığı: Gündemi etkilemeye çalışanlar tarafından sirkülasyona sokulan veriler üzerinden şekillenen, hava kirliliğini ve iklim krizini insan merkezli bir yerden kuran söylemlerden neredeyse en popülerleri halk sağlığı. Progresif siyasetçilerin liderlik ettiği bu diskuru gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin kamuoylarının benimsediği görülüyor. Gazetelerdeki köşe yazarları ve iklim bölümlerinin altında da yer bulan bu söylemde genel itibarıyla asgari yaşam beklentisinin düşmesine odaklanılıyor.

"Genel olarak menfaat sahiplerinin ve regülasyonlara karşı olan siyasetçiler ve kamuoyunun hava kirliliğiyle mücadele etmek için önerdiği söylem biçimi."

İnovasyon & Teknoloji: Genel olarak menfaat sahiplerinin ve regülasyonlara karşı olan siyasetçiler ve kamuoyunun hava kirliliğiyle mücadele etmek için önerdiği söylem biçimi. Sermayedarlar, konu üzerine söylemsizliği tercih etmedikleri müddetçe bu yola sıklıkla başvuruyorlar. Kamu ve özel sektör ortaklığından, hava kirliliğini çözebilecek yeni teknolojilerin finansmanı projelerine kadar giden geniş bir söylemi bu gruba dahil oluyor. Elon Musk'ın havadaki karbondioksiti temizleyecek bir teknolojiye 100 Milyon dolar teklif eden yarışma düzenlemesi³ veya Bill Gates'in "Enerji teknolojilerindeki atılımlar hava kirliliğini azaltabilir, insanların yoksulluktan kurtulmasına ve iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden kaçınmasına yardımcı olabilir. Ancak işin zor kısmı şu: Hangilerinin başarılı olacağını henüz bilmiyoruz. Dolayısıyla hem devletten hem de özel sektörden gelen yatırımlarla birçok fikri keşfetmemiz gerekiyor"⁴ çıkışı bu söylem grubuna örnek.

Covid-19: Son 2 yılda hava kirliliği söylemlerine bir yenisi eklendi: Koronavirüsün etkilerini artırması tehlikesine karşı hava kirliliğine acilen müdahale edilmesi. Bu söylem hem sosyal

medya kullanıcıları arasında haberler aracılığıyla sirkülasyona girerken hem de kimi siyasetçiler tarafından da kullanılıyor. Joe Biden, henüz başkanlık yarışı neticelenmeden önce Covid-19 ve hava kirliliğinin bir arada olduğu durumlarda ölüm oranlarının artmasını sosyal medyada paylaşmıştı. Pakistan Parlamento üyesive eski Sağlık Bakanı Inayatullah Khan da iki fenomen arasında benzer bir ilişki kuruyor. Yine Emmanuel Macron, benzer bir söylemi Nisan 2020 Financial Times röportajında kullanması diskurun pandemi başından itibaren örüldüğünü gösteriyor. Kamuoyunda da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler fark etmeksizin sosyal medyada hava kirliliği hakkında paylaşılan haberlerin önemli bir kısmı Covid-19 üzerine.

İklim Adaleti: İklim değişikliği ve özelinde hava kirliliğinin sosyoekonomik olarak en hassas grupları etkilediğini vurgulayan bu söylem, sosyal demokrat çevrelerde daha yaygın. Bu söylem Greta Thunberg'ten Bernie Sanders'a kadar uzanan geniş bir çevrede yankı buluyor. Özellikle Amerika'da, hava kirliliğinin beyaz olmayan komüniteleri daha çok etkilediğini vurgulayan bu söylem progresif kamuoyunda da yer buluyor. Bu diskur STK'ların raporları üzerinden sirkülasyona giriyor.

Fosil Yakıt Karşıtlığı: Fosil yakıtların yenilenebilir alternatifleriyle değiştirilmesinin hava kirliliğini azaltmaktaki en önemli etken olduğunu vurgulayan söylem. Buradaki en büyük destekleyici argüman, fosil yakıtların değişimi sürecinde yeşil işler yaratarak oluşacak ekonomik kaybı kompanse etmek. Popüler progresif siyasetçi Bernie Sanders'tan, Amerikan Başkanı Joe Biden'a kadar bu söylemin kabul gördüğünü söylemek mümkün. Beyaz Saray'ın Nisan 2021 tarihli basın toplantısında da sera gazının azaltılması mücadelesinde yeni yeşil işlerin yaratılmasının önemi vurgulanıyor.⁵

⁵ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/22/fact-sheet-president-biden-sets-2030-greenhouse-gas-pollution-reduction-target-aimed-at-creating-good-paying-union-jobs-and-securing-u-s-leadership-on-clean-energy-technologies/>

³ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-08/elon-musk-s-100-million-prize-is-for-removing-carbon-dioxide-from-the-air#xj4y7vzkg>

⁴ <https://qz.com/1074159/bill-gates-on-the-biggest-bets-in-energy-investing/>

Çevrenin ve temiz havanın gelecek nesillere emanet edilecek değerler olduğunu söyleyen muhafazakârlar kendilerine çevreci denmesini kabul etmiyorlar. Bunu liberallikle özdeştiriyorlar.

MUHAFAZAKÂR SÖYLEMLER

Değerleri Korumak: Çevreyi korumanın aslında muhafazakârların bir görevi olduğu üzerinden kurulan ve milliyetçi reflekslerle birleşebilen söylemler kümesi değerleri korumak üzerinden şekilleniyor. Çevrenin ve temiz havanın gelecek nesillere emanet edilecek değerler olduğunu söyleyen muhafazakârlar kendilerine çevreci denmesini kabul etmiyorlar. Bunu liberallikle özdeştiriyorlar. Bu çevreler aynı zamanda piyasa bazlı çözümlerin öneminin altını çiziyorlar. “Muhafaza etmek muhafazakârlıktır” gibi yaratıcı sloganlarla sosyal medya kampanyaları yürütüyorlar. ConservAmerica ve Conservative Environment Network gibi oluşumlar bu çevredeki en etkili sesler. Kamu bilinçlendirmesi haricinde, siyasetçilerle doğrudan iletişime geçerek de söylemi aktif tutuyorlar.

Fosil Yakıt Yanlılığı: Genel olarak muhafazakâr siyasetçilerin ve seçmen kitlesinin oluşturduğu bir diskur olduğunu söylemek mümkün. Senatör McConnel’in yenilenebilir enerjiye geçme eforunu “kömürle savaş” gibi kutuplaştırıcı ve cepheleştirici bir yerden kurması, fosil yakıt yanlılığının en radikal örneklerinden.

Suç Başka Ülkelere Atmak: Bolsonaro, Trump ve diğer muhafazakâr siyasetçilerde sıklıkla karşılaşılan bir retorik olarak hava kirliliğinin suçu kolektiviteden çıkartıp başka ülkelere atılıyor. Hava kirliliğinin varlığı iklim krizinin

den daha çok kabul görüyor olsa da “komünist Çin” retorisi suçtan kendini sıyırma konusunda özellikle Amerikalılar arasında popüler bir söylem. Donald Trump’ın 2018 ve 2019 tarihli “Temiz su ve temiz hava istiyorum, Amerika’nın doğasını geliştirmek için büyük adımlar atıyorum. Ancak, Amerikan vergi mükellefleri ve Amerikan işçiler diğer ülkelerin kirliliğini temizlemek için para vermek zorunda olmamalı” ve “Hangi ülkenin karbon salınımının azaltılmasında en yüksek seviyede? Amerika! Hangi ülke havaya en çok karbonu kim salıyor? Çin! Dünya nüfusunun %91’i Dünya Sağlık Örgütü’nün önerdiği seviyenin üzerinde hava kirliliğine maruz kalıyor. Amerika’da ise kimse solumuyor!” tweetleri hem seçmen kitlesinin diskurunu belirliyor hem de siyasetçilere yön gösteriyor.

Söylemsizlik Stratejisi: Özellikle iktidardaki muhafazakâr siyasetçiler ve şirketlerinin faaliyetlerinin hava kirliliğine yol açtığı söylenen sermaye sahipleri konu hakkında hiç yorum yapmamayı tercih edebiliyor. Londra’da hava kirliliği çok popüler bir gündem olmasına rağmen hava kirliliği raporlarını saklamakla suçlanan Boris Johnson hava kirliliği hakkında hiçbir sosyal medya paylaşımı yapmadığı gibi, herhangi bir demeç de vermiyor. Benzer bir şekilde, Le Pen’in 2017 kampanyasındaki 144 vaatlerden 12’si çevre üzerindeydi. Bu 12 maddeden hiçbirinde “hava kirliliği” geçmiyor.

4.2.4 ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZEYDE ÖRNEK KAMPANYALAR

Raporun bu kısmı, yurt dışındaki farklı ülkelerden hava kirliliği aktivizm biçimlerini ele alıyor. Bunlar gerek kampanya biçimleri gerek de örgütlenme şekilleri olarak belli sonuçlar verdiği görülen ve ana akımın dışına çıkan öne çıkan örnekler.

Mom's Clean Air Force

Amerika Birleşik Devletleri'nde yirmiden fazla eyalette örgütlenmiş ve üye sayısı bazında 1 milyonun üzerini gören Mom's Clean Air Force, esasında anneler ve babaları çocuklarının temiz hava soluma hakkını savunmaya çağırarak bir sivil alan.

Mom's Clean Air Force, paydaşlarını milletvekilleriyle temiz hava konusunda iletişime geçmeleri için örgütüyor. Ailelerin 'hikayeleri' böylelikle karar vericilere aktarılıyor. Bunun haricinde de Washington'daki politikacılarla birebir iletişime geçiliyor. Hamile kadınların sağlığı gibi özel konuları gündemleştiren yasa tasarılarını takip ediyor ve bu yasa tasarısını hazırlayan politikacılarla birlikte hareket ediyor. ⁶

Clean Air Parent's Network

Misyon olarak Mom's Clean Air Force'a benzeyen Clean Air Parent's Network, Birleşik Krallık'ta faaliyet yürütüyor. Amaçları ve yöntemlerini şöyle özetlemek mümkün;⁷

- Hava kirliliği ile ilgili temel konuların anlaşılmasını teşvik etmek
- Ulusal ve yerel düzeyde karar alma süreçlerine nasıl dahil edileceğine ve nasıl etkileneceğine dair bir fikir sağlamak
- Hikayeleri, deneyimleri, bilgileri, fikirleri ve etkinlikleri paylaşarak eyleme ilham vermek.

Karar vericiler ile diyalog geliştiren Clean Air Parent's Network, yasama alanında da faal.

⁶ <https://www.momscleanairforce.org/our-mission/>

⁷ <https://www.cleanairparents.org.uk>

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

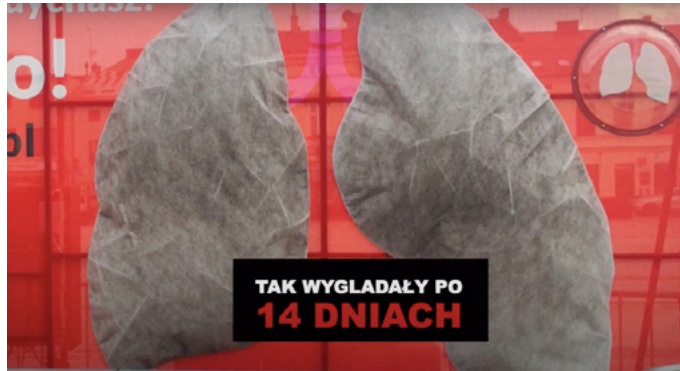
Doctors for Clean Air and Climate Change

Hindistan'da doktorların temiz hava ve iklim değişimi için örgütlendiği yapılanma olan *Doctors for Clean Air and Climate Change* amaçlarını üç başlıkta açıklıyor:

- Genel Kamuoyunda Farkındalık: Doktorların kamuyu hava kirliliğinin ciddi yan etkileri ve kirli hava solumanın onların sağlığına ve gelecek nesillere vereceği zarar konusunda eğitmesi.
- Daha Hızlı Eylem Almayı Sağlama: Vatandaşların ve karar vericilerin hava kirliliği nedeniyle insanlığa yönelik tehdidi fark etmesi ve Hava Kirliliğini Halk Sağlığı Acil Durumu olarak kabul etmesi.
- Vatandaşlar & Karar Vericilerin Aksiyon Alması: Doktorların, temiz hava için acil ve daha katı eylemlere ihtiyaç duymaları konusunda vatandaşları ve karar vericileri etkilemesi.

'Neden doktorlar?' sorusuna ise cevapları şu yönde:

- Hiç kimse, hava kirliliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini, etkilenen hastaları gördüğü ve onları yönettiği kadar doktorlar kadar yakından göremez.
- Ek olarak, doktorlar hastaları ve aileleri ile konuştuklarında, güçlü bir pozisyondan konuştukları için onları motive edebilmeleri daha olasıdır. Böylece doktorlar "motive edilmiş bir motive edici" olabilirler.
- Hava Kirliliği ile sağlığı birbirine bağlayan dünya çapındaki çalışmaları sıradan insanlar için basit, anlaşılır kelimelere çevirebilirler.⁸

Polonya'da Temiz Hava Aktivizmi

2021 verilerine göre Avrupa Birliği'nde en kötü hava kalitesine sahip olan ülke Polonya.⁹ Polonya'da hava kirliliği konusunda aksiyon alanların çoğunlukla yerel yönetimler olduğunu söylemek mümkün.

Polish Smog Alert (PSA) bu amaçta örgütlenen en büyük yapı. Yerel inisiyatifler olarak örgütleniyorlar. 40 farklı yerde örgütlenen PSA, 300'ün üzerinde aktivistle çalışıyor. Yerel yetkililer, doktorlar, akademi camiası ve kiliseyle iş birliği yapıyorlar. Deneyimlerinin onları ulusal düzeyde de bir paydaş haline getirdiği görülüyor. 2016 yılında Kraków, düşük güçlü kazanlarda katı yakıtlı ısıtmayı yasaklayan ilk Polonya şehri oldu. Bu hamleyi Polish Smog Alert kendi aktivizminin başarısı olarak sayıyor.¹⁰

Krakov Smog Alert'in Hindistan'daki bir modeli örnek olarak yürüttüğü kampanya ise oldukça dikkat çekmiş. 6 şehirde 14 gün boyunca sergilenen akciğer modelinin, hava kirliliğinin insan vücudundaki etkilerini anlatmasıyla kamu bilincini arttırmada oldukça yardımcı olduğu söyleniyor.¹¹

⁸ <http://doctorsforcleanair.org>

⁹ <https://www.euronews.com/2021/06/17/cities-in-poland-and-italy-rank-bottom-in-europe-for-air-quality>

¹⁰ <https://www.polishsmogalert.org>

¹¹ <https://www.cleanairfund.org/case-study/helping-people-see-the-air-they-breathe-in-poland/>

4.2.5 ÖNE ÇIKAN ÜLKELER: MOĞOLİSTAN VE ÇİN'DE TEMİZ HAVA AKTİVİZMİ

MOĞOLİSTAN'DA TEMİZ HAVA AKTİVİZMİ

IQAir'a göre 2020'de Moğolistan dünyanın en kötü havasını soluyan ülkelerde dördüncü sıradaydı.¹² Bu veriden yola çıkarak Moğolistan'da hava kirliliği aktivizminin neden kamusal olduğunu görmek mümkün. 2008'den beri belli başlı protestolar ve bunun sonucunda hükümet önlemleri oluyor. Hava kirliliğinin belli oranlarda azalmasına rağmen hala Dünya Sağlık Örgütü'nün standartlarının çok üzerinde.

'Parents Against Air Pollution' Ulan Batur, Moğolistan: Ulan Batur dünyanın en çok hava kirliliği yaşayan şehirlerinden biri. 30 Ocak 2017 hava kirliliği protestoları sırasında en çok öne çıkan gruplar aileler oldu. "Moms and Dads against smog" ve "Union of Parents Against Air Pollution" iş birliğiyle organize edilen protestolar ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekti. "Wake up and smell the smog" sloganıyla ünlü oldu.¹³ Protestolar üzerine hükümet hava kirliliğiyle mücadele için 5 milyar MNT kadarlık bir bütçe onayladı.

Sosyal medya üzerinden yapılan araştırmalar da özellikle annelerin hava kirliliği konusunda bilinç düzeylerinin yüksek olduğunu gösteriyor. Sadece annelerin olduğu bir Facebook grubunda yapılan anketin sonuçları oldukça önemli. 'Hava kirliliği size ve aileniz için ne tür sosyal problemler yaşıyor?'¹⁴ sorusuna verilen cevapların dağılımı ise şu yönde:

¹² <https://www.iqair.com/mongolia>

¹³ <https://ejatlas.org/print/wake-up-and-smell-the-smog-mongolians-against-air-pollution-in-ulan-batur-mongolia>

¹⁴ <https://www.greeneconomycoalition.org/news-and-resources/mongolian-air-pollution-mothers-babies-coal-facebook>

- Hava kirliliğinden kaynaklı grip için alınan tıbbi ilaçların maddi tutarı (%82)
- Endişe ve stres gibi mental problemler (%81)
- Hava temizleyici, filtreli maske almanın ve kışı daha az kirli havası olan bir yerde geçirmenin getirdiği finansal problemler (%56)
- Anne ve çocuğun, eşinden uzakta kışı daha az kirli havası olan bir yerde geçirdiğinde çocuk ve babanın yeterli vakit geçirememesi (%16)
- Anne ve çocuğun, eşinden uzakta kışı daha az kirli havası olan bir yerde geçirdiğinde eşler arası problemler (%10)

Görülebileceği üzere Moğolistan'da hava kirliliği problemleri ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak büyük bir yükü de beraberinde getiriyor. Bu sorunlara olan hassasiyet ise anneler özelinde yüksek.

Moğolistan Bale Gösterileri: UNICEF ve the Swiss Agency for Development and Cooperation destekli dans prodüksiyonu "Life Element -O2" oyunu ulusal ve uluslararası düzeyde ilgi çekti.¹⁵ Sahne küçük bir kızın evden okula yürürken öksürük krizine girmesiyle başlıyor. Performansın sonunda küçük kız ve arkadaşları güçlerini birleştirerek havayı temizliyorlar. Ancak son sahnede küçük kız uykusundan uyanıyor ve her şeyin bir rüya olduğunu fark ediyor. Bu çarpıcı sonla biten gösteri, sanatın hava kirliliği ile mücadelede nasıl bir rol oynayabileceğini gösteriyor.

¹⁵ <https://www.unicef.org/stories/fight-air-pollution-mongolia-ballet>

“Lost Children of Heaven II” Sergisi Moğolistan: Moğol Çağdaş Sanatı Destekleme Derneği, Kamusal Farkındalık için Sanat Serisi'nin ikincisi. “Cennetin Kayıp Çocukları” başlıklı sergi Ulan Batur'un hava kirliliğine odaklandı. Projenin amacını ise sanatçılar şöyle açıklıyor,¹⁶

- Hava kirliliğinin günlük yaşam ve insan sağlığı üzerindeki etkileri konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek,
- Politikacılara ulaşmak.
- ¹⁷Moğolistan'ın genç çağdaş sanatçıları aracılığıyla en güçlü, ancak barışçıl ifade aracı olan sanat yoluyla kamuoyunu eğitmek ve güçlendirmek.

¹⁶ <https://976artgallery.com/lost-children-of-heaven-i-10-jun-3-jul-2013/>

¹⁷ “Outer and Inner” by Tuvshinjargal Tsend-Ayush. 976 Art Gallery, Ulaanbaatar.

ÇİN'DE TEMİZ HAVA AKTİVİZMİ

Çin'de 2000-2013 arası olan eylemlerin yarısını hava kirliliği protestoları oluşturuyor. 10.000 kişinin üzerinde katılımların olduğu tahmin ediliyor. Her sosyal kesimden (köy, şehir ve her türlü sınıf) protestocular var. Eylemlerin şifresi ise “ortak fayda”. Çin'de çevre düzenlemelerini içeren Ocak 2015 tarihli yasanın eylemlerin başarısı olduğu düşünülüyor.¹⁸ Çin gibi oldukça otoriter bir ülkede çevreyle ilgilenen STK'ların nispeten daha özgür olduğu kabul ediliyor. Bunun da yine hava kirliliğine karşı olan yüksek hassasiyetin sağladığı bir alan olduğu görülüyor.

¹⁸ <https://www.novethic.fr/actualite/environnement/pollution/isr-rse/en-chine-500-manifestations-quotidiennes-contre-la-pollution-143976.html>

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI: VERİLERLE TÜRKiYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

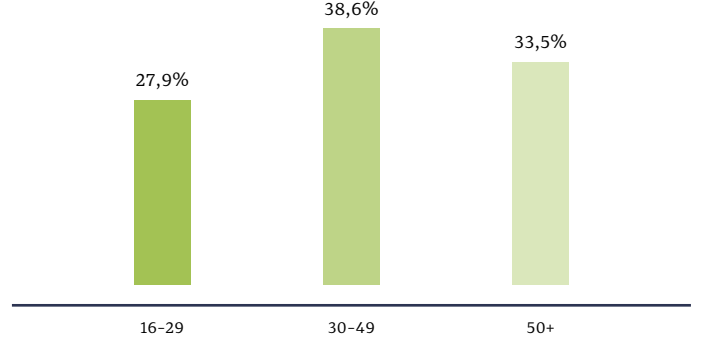

ARAŞTIRMA SONUÇLARI: VERİLERLE TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

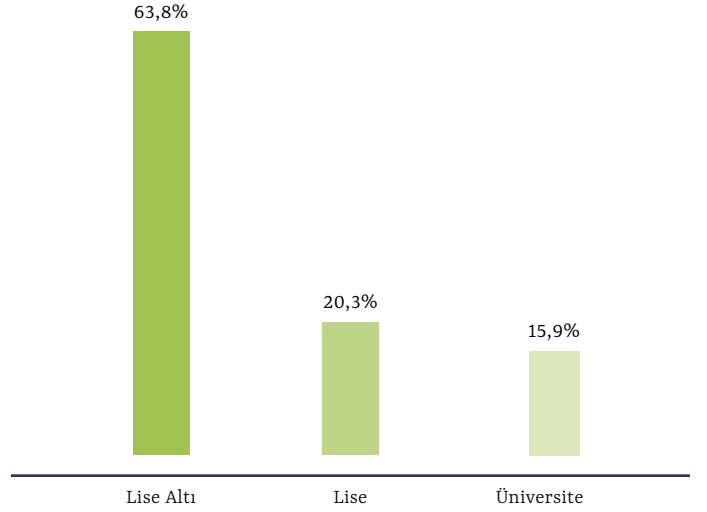
5.1. NİCELİKSEL ve NİTELİKSEL ARAŞTIRMA- DEMOGRAFİK BİLGİLER

12 ilde yapılan 1503 yüz yüze anket çalışması; yaş, cinsiyet ve son genel seçimlerde oy verilen partiye göre en güncel TÜİK verilerine göre belirlenen kotalar yoluyla derlendi. Verinin derlenmesi sonrasında eğitim durumuna dair dağılım da Türkiye verisiyle karşılaştırıldı ve ortaya çıkan fark verinin ağırlıklandırılması ile yine Türkiye ortalamasına yaklaştırıldı. Böylece, bu süreçler sonrasında verinin Türkiye'yi temsil edebilir bir veri olması sağlandı.

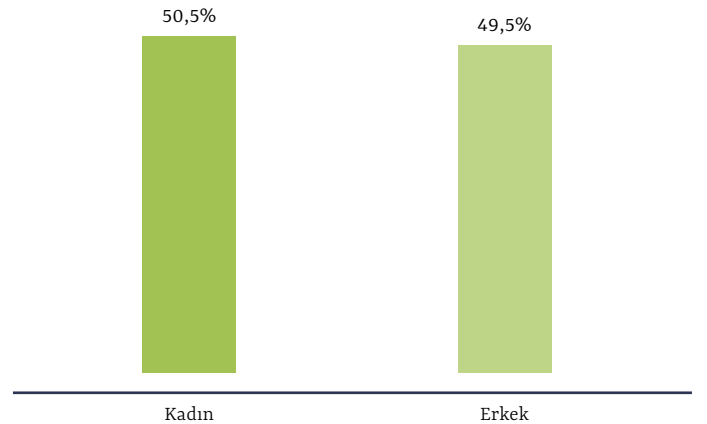
Grafik 1. Araştırma örnekleminin yaş dağılımı

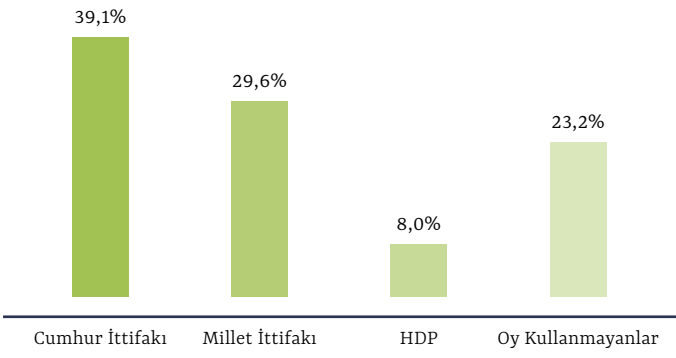
Grafik 2. Araştırma örnekleminin eğitim durumu

Grafik 3. Araştırma örnekleminin cinsiyet dağılımı

Grafik 4. Araştırma örnekleminin oy dağılımı

Türkiye genelinde toplam 45 farklı kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşmeler yüz yüze ve çevrimiçi olmak üzere yarı yapılandırılmış soru formu kullanarak yapıldı.

Derinlemesine görüşmeler: kamu yöneticileri (merkezi ve yerel kamu), siyasetçiler, kanaat önderleri, yerel sivil toplum kuruluşları / platform yöneticileri / kanaat önderleri, ulusal sivil toplum kuruluşları / platform yöneticileri / kanaat önderleri, özel sektör temsilcileri ve farklı profilden yurttaşlar (gençler, beyaz yakalılar, anneler vb. önemli profillerden) ile yapıldı.

5.2. ÇEVRE SORUNLARINA GENEL BAKIŞ VE YAKLAŞIM

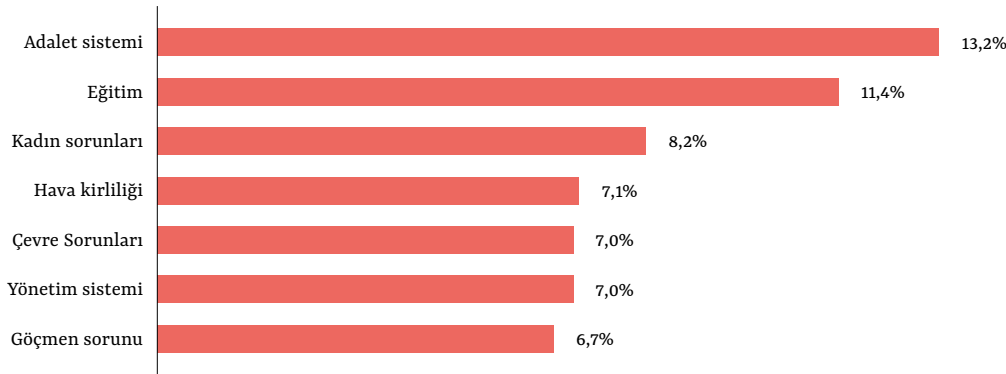
Çevre sorunları ve hava kirliliği tüm sorunlar arasında ilk beşte

Araştırma kapsamında hava kirliliği odak alanından önce, çevre meselelerine yönelik tutum ve pozisyonlarını anlayabilmek için katılımcılara Türkiye'nin en önemli üç sorununu sorduk. Bunu yaparken de geçmiş dönem araştırmalarımızdan da hareketle ekonominin kaçınılmaz olarak ilk sırada geleceğini öngörerek, katılımcılardan ekonomik sorunları dışarıda tutarak yanıt vermelerini istedik. Bu doğrultuda Türkiye toplumuna göre en öncelikli ilk beş sorunun; adalet sistemi (%13,2), eğitim (%11,4), kadın sorunları (%8,2), hava kirliliği (%7,1) ve çevre sorunları (%7) olduğu görülüyor. Bir başka deyişle Türkiye toplumu, tüm sorunların içerisinde hava kirliliği ve çevre sorunlarını ilk beşte görüyor.

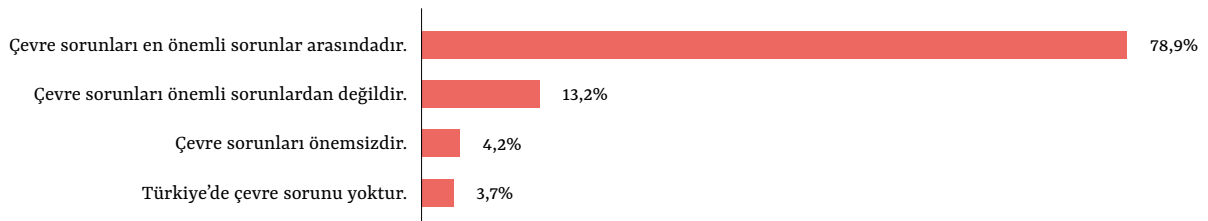
Türkiye'de toplumun büyük bir çoğunluğu çevre sorunlarının en önemli sorunlardan biri olduğunu düşünüyor

Bununla birlikte, toplumun algısında çevre sorunlarının tüm sorunlar içerisindeki yerini de anlamaya çalışmak üzere katılımcılara çevre sorunlarıyla ilgili birtakım ifadeleri kendi fikirlerini yansıtacak şekilde seçmelerini istedik. Buna göre, toplumun yaklaşık %79'u Türkiye'de çevre sorunlarının en önemli sorunlar arasında yer aldığını ifade ediyor. Türkiye'de çevre sorunu yoktur veya önemsizdir diyenlerin oranı yaklaşık %8 olurken, çevre sorunlarının önemli sorunlardan olmadığını düşünenlerin oranı ise %13,2 olarak karşımıza çıkıyor. Yani, Türkiye'de toplumun büyük bir çoğunluğu çevre sorunlarının en önemli sorunlardan biri olduğunu düşünüyor. Ancak burada kalkınma ve refah konularının yarattığı nüansa odaklanmayı önemli buluyoruz.

Grafik 5. Türkiye'nin ekonomi dışında en önemli üç sorunu

Grafik 6. Çevre sorunlarının tüm sorunlar içerisinde yeri

Kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye yönelik tutum: “Benim yapabileceğim bir şey yok ve Türkiye'nin daha önemli sorunları var!”

Çevresel sorunlar konuşulurken, kalkınma meselesinin daima bir değişken veya kıyaslama alanı olduğunu biliyoruz. Buradan yola çıkarak, toplumun çevre ve kalkınma arasındaki ilişkiye yönelik tutumunu da anlamaya çalıştık. Konu kalkınmaya gelince, çevresel meselelerin önceliği konusunda tutumun biraz değiştiği görülüyor. Toplumun yaklaşık %53'ü yeri geldiğinde ülkenin ekonomisinin gelişmesi için çevreye zarar verilemeyeceğini düşünse de %21'i bu konuda kararsız kalıyor ve %26,3'ü ekonomik gelişmeler için yeri geldiğinde çevreye zarar verilebileceğini belirtiyor.

Bununla birlikte, insanlar çevre meselelerine her ne kadar duyarlı olsa da çevre sorunlarıyla ilgili yapabilecekleri şeyler olduğunu düşünenlerin oranı %50'yi bulmuyor (%47,6). Daha da çarpıcı olan sonuç ise toplumun %45,8'i Türkiye'nin çevreyi korumaktan daha önemli sorunları olduğunu ifade ediyor.

Çevre ve kalkınma arasındaki ilişkiyi anlatan aynı ifadelerle verilen yanıtlara yaş gruplarına göre bakıldığında yaş gruplarının meseleye dair bakışı ve tutumu arasında çok fazla fark olmadığı görülüyor. Yani, Türkiye toplumu, kalkınma ve çevre bağlamındaki tutumunda yaştan bağımsız olarak Türkiye'de çevreyi korumaktan daha önemli sorunlar olduğunu ve çevreyle ilgili kişisel olarak yapılabilecek çok fazla şey olmadığını düşünüyor.

Tablo 2. Kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye dair ifadelere verilen yanıtlar

	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Yeri geldiğinde ülkenin ekonomik gelişmesi için çevreye zarar verilebilir.	52,7%	21,0%	26,3%
Benim çevre ile ilgili yapabileceğim fazla bir şey yok.	47,6%	22,3%	30,1%
Türkiye'nin çevreyi korumaktan daha önemli sorunları var.	29,5%	24,8%	45,8%
Ekonomiye maliyeti daha fazla olsa da temiz enerji tercih edilmelidir.	15,5%	23,7%	60,9%

Tablo 3. Kalkınma ve çevre arasındaki ilişkiye dair ifadelere “katılıyorum” yanıtını verenlerin yaşa göre dağılımı

	16-29 yaş	30-49 yaş	50+ yaş
	Katılıyorum diyenlerin oranları		
Yeri geldiğinde ülkenin ekonomik gelişmesi için çevreye zarar verilebilir.	25,2%	26,1%	27,5%
Benim çevre ile ilgili yapabileceğim fazla bir şey yok.	25,4%	29,7%	34,6%
Türkiye'nin çevreyi korumaktan daha önemli sorunları var.	45,2%	45,2%	46,8%
Ekonomiye maliyeti daha fazla olsa da temiz enerji tercih edilmelidir.	60,0%	60,1%	62,5%

Toplumun refahı çevreden daha öncelikli

Çevre meselelerinin önemliyle ilgili toplumun algısını anlamaya çalışırken, tıpkı kalkınma ve çevre arasındaki farklılaşan algı ve tutumları analiz ettiğimiz gibi, toplumun refahı mı çevreyi mi öncelediğini de anlamaya çalıştık. Türkiye toplumunun %40'ı toplumun refahının çevreden daha önemli olduğunu düşünürken, %33'ü çevrenin daha önemli olduğunu düşünüyor. Çoğunluğun refahı öncelemesi hem son yıllarda hem de içinde bulunduğumuz ekonomik dalgalanmaların bir sonucu olduğu söylenebilir. Çevre her ne kadar önemsenirse de Türkiye'de refahın öneminin önüne henüz geçmemiş görünüyor.

Cinsiyete göre bu önceliklendirmeye bakıldığında ise erkekler (%42,8), kadınlara (%37,4) göre refahı daha çok önceliyor.

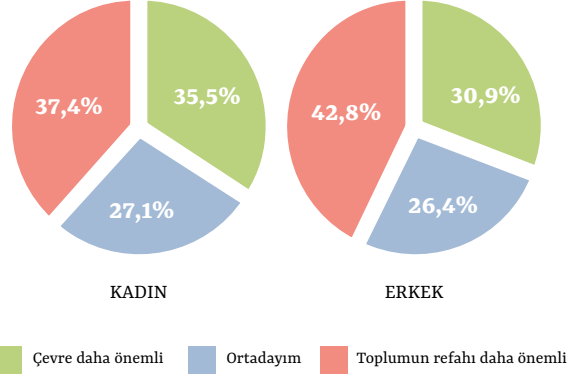

Sosyoekonomik statüye göre ise SES seviyesi azaldıkça refahın önemi de artıyor.

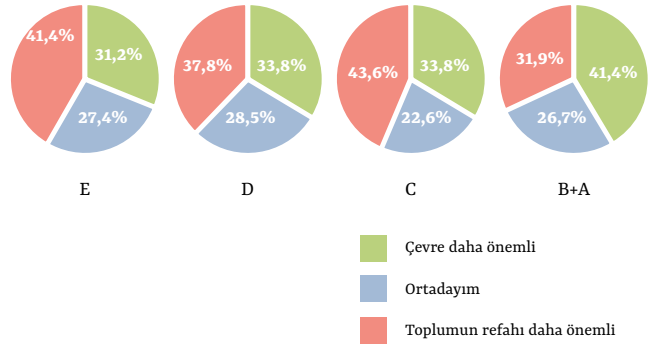

Yaş grupları arasında bu konudaki tutumda çarpıcı bir değişiklik olmamakla birlikte, yaş grubu gençleştikçe çevre duyarlılığının arttığı ve çevreyi en fazla önceleyen grubun gençler olduğu görülüyor.

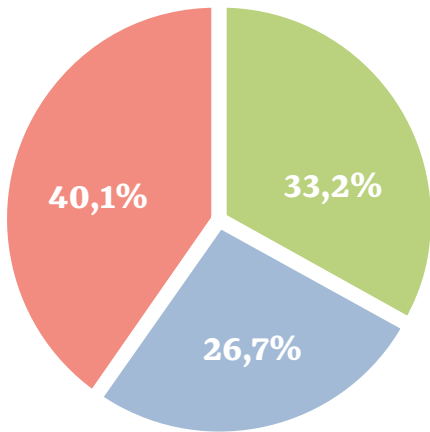
Grafik 8. Cinsiyete göre: Refah mı çevre mi öncelikli?

Grafik 9. SES'e göre: Refah mı çevre mi öncelikli?

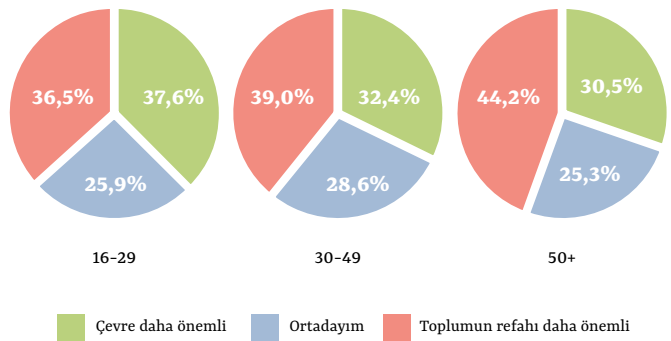

Grafik 7. Refah mı çevre mi öncelikli?

Çevre daha önemli Ortadayım Toplumun refahı daha önemli

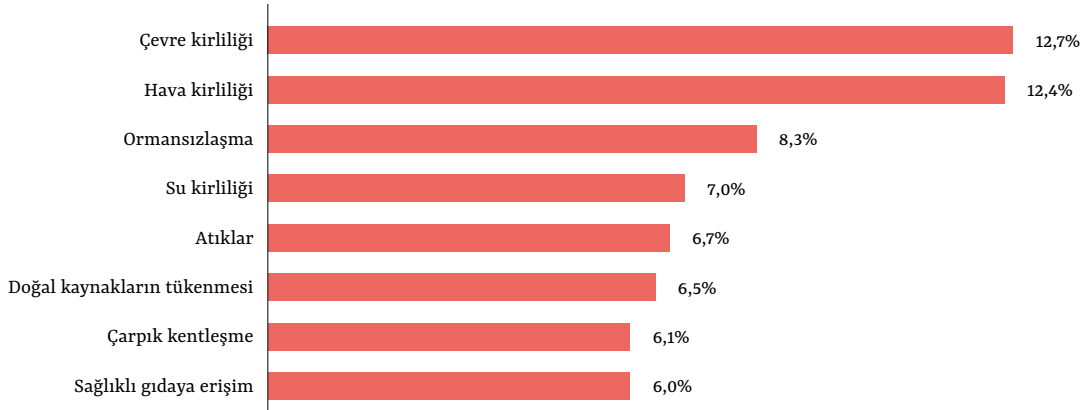
Grafik 10. Yaşa göre: Refah mı çevre mi öncelikli?

Çevre daha önemli Ortadayım Toplumun refahı daha önemli

Grafik 11. Toplumun önceliklendirdiği çevre sorunları

Çevre ve hava kirliliği en öncelikli çevre sorunları

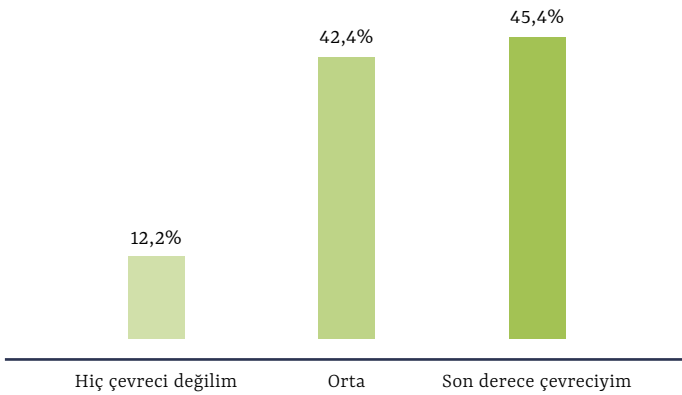
Türkiye'de diğer tüm sorunlardan bağımsız olarak sadece çevre sorunlarına odaklanıldığında, toplumun çevre sorunları içerisinde en önemli gördüğü sorunların "çevre ve hava kirliliği" olduğu görülüyor. Toplumun önceliklendirdiği çevre sorunları arasında bu iki temel sorunu; ormansızlaşma, su kirliliği, atıklar, doğal kaynakların tüketilmesi, çarpık kentleşme ve sağlıklı gıdaya erişim takip ediyor.

5.3. ÇEVRECİLİK KAVRAMI VE FARK YARATMA POTANSİYELİ

Herkes çevreci, aileler de çevreci ama toplum değil

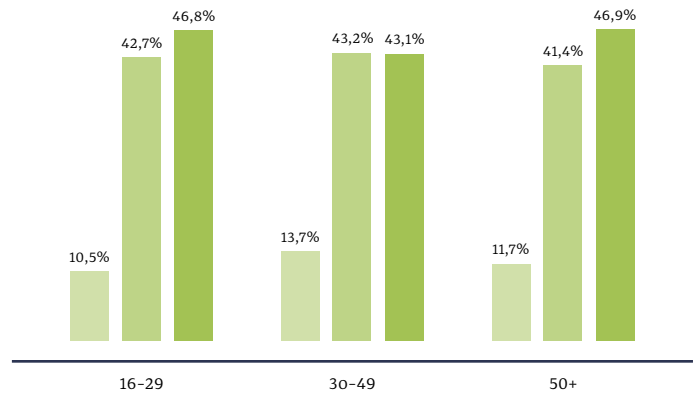
Katılımcılara kendilerini, ailelerini ve toplumun genelini ne kadar çevreci bulup bulmadıklarını sorduk. Buna göre toplumun yaklaşık %88'inin kendisini son derece veya orta düzeyde çevreci bulduğu görülüyor.

Grafik 12. İnsanların kendisini çevreci bulma oranları

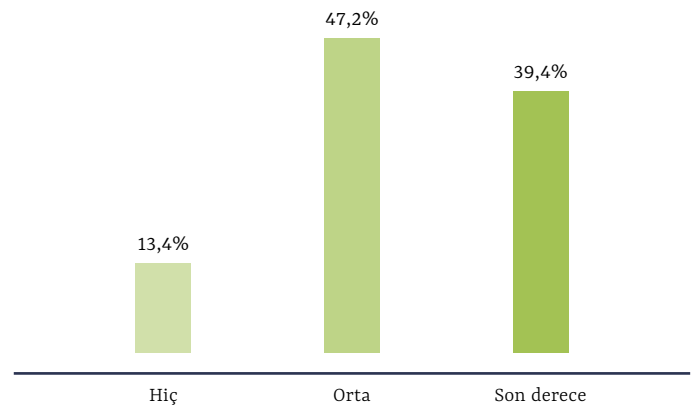
Yaş grupları arasında da bu algının çok değişmediği görülüyor. Yaş grupları arasında kendisinin son derece çevreci olduğunu daha fazla düşünenler 16-29 ve 50 yaş üzeri gruplar olurken, 30-49 yaş aralığındaki insanlar yine benzer bir oranda olmakla birlikte diğer iki yaş grubuna göre %3'lük bir oranda kendilerini daha az çevreci buluyor.

Grafik 13. Yaşa göre: İnsanların kendisini çevreci bulma oranları

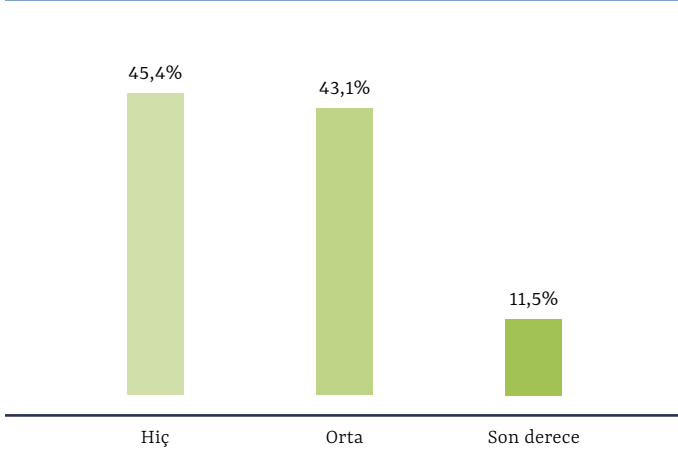
Bununla birlikte insanların büyük çoğunluğu ailelerinin (%86,6) de çevreci olduğunu düşünüyor. Toplumun yaklaşık %40'ı ailesinin son derece çevreci olduğunu, %47,2'si orta derece çevreci olduğunu ve %13,4'ü ailelerin hiç çevreci olmadığını söylüyor.

Grafik 14. İnsanların ailelerini çevreci bulma oranları

Öte yandan, kimse toplumun genelinin çevreci olduğunu düşünmüyor. İnsanlar kendilerinin çevreciliğini değerlendirirken yaklaşık %88'i kendisini son derece veya orta düzeyde çevreci bulurken, toplumun geri kalanının %88,5'inin çevreci olmadığını düşünüyor. Yaş grupları arasında bu konuda da farklı bir algı olmadığı görülüyor. Bu da çevrecilik konusunda da Türkiye toplumunun bireysel olarak bir sorumluluk almadığını, sorumluluğu toplumun geneline attığını gösteriyor.

Grafik 15. İnsanların Türkiye toplumunu çevreci bulma oranları

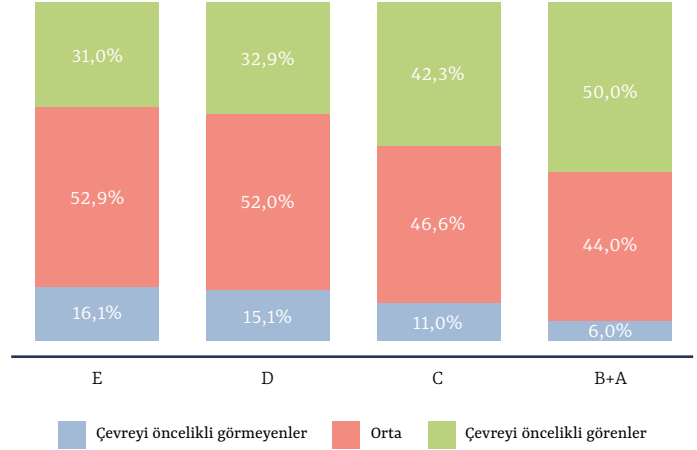

Çevreyi önceliklendirmek "sınıfsız ve kimliksiz", en büyük ayrışma 30-49 yaş grubunda ve cinsiyette dağılımı yakın olsa da kadınlar önde

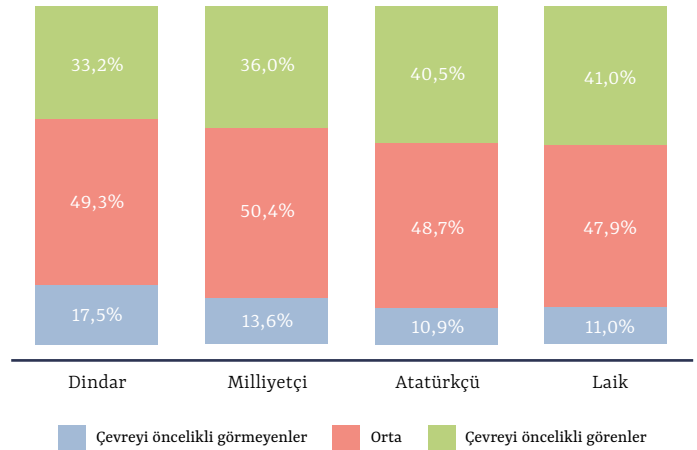
Önceki analizlerde verdikleri cevaplara göre katılımcılar içerisinde çevreyi öncelikli görme durumuna göre yeni bir değişken tanımlandı. Burada çevre sorunlarını öncelikli gören ve "Yeri geldiğinde ülkenin ekonomik gelişmesi için çevreye zarar verilebilir." ifadesine katılmayan katılımcılar öncelikli görenler ve bunun tersine çevre sorunlarının öncelikli olmadığını ve aynı zamanda ekonomik gelişme için çevreye zarar verilebileceğini söyleyenler ise çevreyi öncelikli görmeyenler olarak isimlendirildi. Bu sınıflandırmanın sosyoekonomik statü seviyeleri, kimlik, yaş, cinsiyet gibi diğer değişkenlerle birlikte analiz edilmesi bizlere çevreyi önceliklendiren ve önceliklendirmeyen profillere dair tasvir özelliği olan veriler sağladı.

Sosyoekonomik statü seviyeleri arasında çevreyi önceliklendirme tutumuna bakıldığında, her zaman daha bilinçli olan A grubu hariç, diğer tüm gruplar arasında çok belirgin farklar olmadığı görülüyor. Sosyoekonomik statü seviyesi yükseldikçe çevreyi önceliklendirme artsa da beklenenin aksine SES gruplarının bu anlamdaki tutumları arasında çok az fark olduğu görülüyor.

Grafik 16. SES seviyelerine göre çevreyi önceliklendirme oranları

Grafik 17. Kimliklere göre çevreyi önceliklendirme oranları

Benzer şekilde, kendisini dindar, milliyetçi, Atatürkçü veya laik olarak tanımlayan insanlar arasında da çevreyi öncelikli görme oranları arasında çok fark olduğu söylenemez. Kimliklere göre en çok kendisini laik olarak tanımlayanlar çevreyi daha fazla önceliklendirirse de (%41), dindar olarak tanımlayanlarda da bu oran %33,2 olarak karşımıza çıkıyor. Buradan hareketle, çevreyi önceliklendirmenin sınıfsız ve kimliksiz olduğunu söylemek mümkün.

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

Ancak yaptığımız niteliksel araştırma çerçevesinde özellikle İslami STK ve kanaat önderleriyle yaptığımız görüşmelerde çevre hareketinin özelde de hava kirliliğine yönelik yapılan çalışmaların dindar kesimi dışında bıraktığını gördük. Çevre meselesinin ve özelde de hava kirliliği konusunun daha kapsayıcı bir şekilde ele alınması alandaki muhtemel etkiyi artıracaktır. Bu konuda alanda ortaya çıkan alternatif söylemleri savunuculuğun bir parçası haline getirmekte fayda var: *“Yani bunu özellikle inananlar bazında, Allah’ın bize emanet ettiği bir şey bu biz bu emanete bîyanet etmemeliyiz. Bu emaneti bir tüketip atılacak böyle itibarsızlaştıracak bir meta olarak görmememiz gerekiyor.” (Kanaat Önderi)*

“Ben insan merkezli olduğumu düşünüyorum ve insanın çoğaltma tutkusunun insanı kıyamete götürdüğünü düşünüyorum. Yani bu Kuranda bir sureye de adını veren Tekasür Suresi’ne de adını veren bir krizdir bu tekasür krizi.” (Kanaat Önderi)

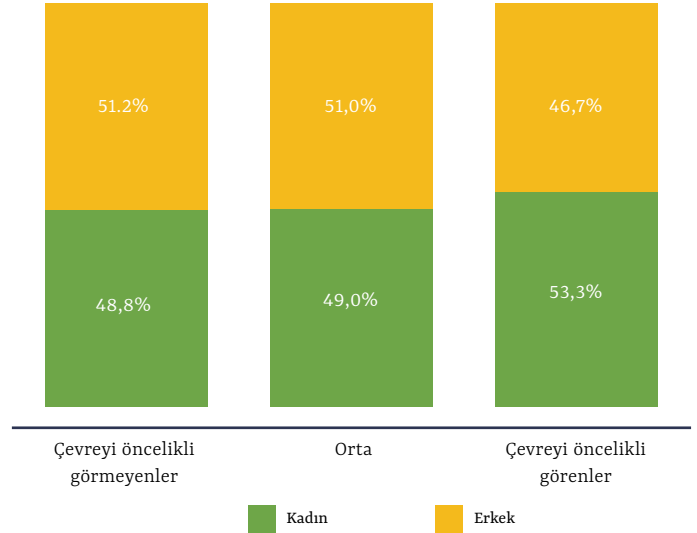
Tablo 4. Yaşa göre çevreyi önceliklendirme oranları

Yaş Grubu	Çevreyi öncelikli görmeyenler	Orta	Çevreyi öncelikli görenler
30-49	37,5%	37,6%	40,4%
50-65	24,9%	33,1%	24,6%
19-29	19,1%	16,1%	25,1%
16-18	10,7%	8,4%	7,0%
65+	7,8%	4,9%	2,8%

Çevreyi önceliklendirme durumu açısından yaş grupları arasındaki belirgin fark 30-49 yaş aralığında. Bu yaş grubu insanlar %40,4 oranında çevreyi en çok önceliklendiren grup olurken, bunu %24,6 ile 50-65, %25,1 ile 19-29 ve %7 ile 16-18 yaş aralığı takip ediyor. Gençlerin beklendiğinin aksine çevreyi daha az önceliklendirmesi, ekonomik kriz gibi yaşadıkları koşullardan etkilenme durumlarıyla açıklanabilir.

Çevreyi önceliklendirme durumunun cinsiyete göre çok fazla değiştiği söylenemez. Ancak yine de kadınların %53,3 oranıyla erkeklere göre çevreyi daha fazla önceliklendirdiği görülüyor. Bir önceki bölümde tartışılan refah mı çevre mi tercihinde de yine aynı şekilde kadınların çevreyi refahın önünde tuttuğu görülüyordu.

Grafik 18. Cinsiyete göre çevreyi önceliklendirme oranları

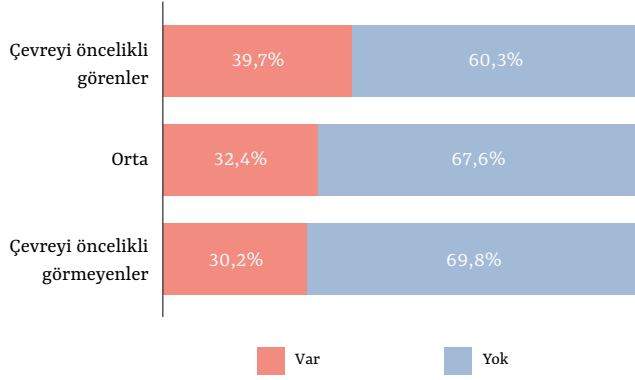

Çevreyi önceliklendirenler “idealde” önceliklendiriyor, gündelik davranışları ayırmıyor

Toplumun kendisini ne kadar çevreci gördüğünü ve çevreciliği öncelendiğini anlamaya çalışırken, bu noktalarda beyan edilen tutumların pratikteki karşılıklarını da anlamaya çalıştık. Araba sahipliği çevrecilikle doğrudan değil ekonomik şartlar ve ihtiyaca göre değişen bir durum. Bununla birlikte arabası olanların hangi yakıt türünü kullandığı konusu da genel olarak ekonomilerinin el verdiği şartlara bağlı olabiliyor. Dolayısıyla araba sahipliği veya arabalarda kullanılan yakıt türünün çevrecilikle doğrudan bir korelasyonu olduğu söylenemez. Ancak mevcut durumda arabalarında hangi yakıt türünü kullandırlarsa kullansınlar şayet ellerinde bunu değiştirme şansı olsaydı yakıt türlerinden hangilerini tercih edeceklerini sorduğumuz soruda, çevreyi öncelikli görenlerin de bu anlamda önceliklendirmeyenlerden çok farklı olmadığı görülüyor.

Araba sahipliğinin her ne kadar çevreci olma durumuyla doğrudan bir bağlantısı olmasa da çevreyi önceliklendirenler veya önceliklendirmeyenlerin araba sahiplik oranlarına bakmakta fayda var. Grafik 19’da görüldüğü üzere, çevreyi öncelikli görenlerin yaklaşık %40’ının, öncelikli görmeyenlerin %30,2’sinin arabası olduğu görülüyor.

Grafik 19. Araba sahipliğine göre çevreyi önceliklendirme durumları

Araba sahibi olanların araçlarında kullandıkları yakıt türlerinde dizel/ mazotun en çok çevreyi öncelikli görenler (%42,3) ve orta derecede öncelikli görenlerde (%45,4) olduğu görülüyor. Bununla birlikte, benzini en

çok kullananlar %40,4 oranıyla çevreyi öncelikli görmeyenler. Elektrikli araçların %0,2'lik çok küçük bir oranda çevreyi öncelikli görenlerde kullanıldığı, diğer gruplarda ise hiç kullanılmadığı görülüyor. Toplumlarda, çevreci insanların elektrikli araç kullanımının daha fazla olması beklenen bir durum. Ancak Türkiye'de batı ülkelerine kıyasla elektrikli araçların vergisi daha fazla olduğu için, elektrikli araç kullanılmamasının bir diğer etkeninin ekonomi ve erişebilirlik olma ihtimali yüksek.

Araç ve yakıt türü kullanımının ekonomik şartlar ve ihtiyaca göre değiştiğini biliyoruz. Bu nedenle, katılımcılara, "Bugün bir araba alma imkânınız olsa hangi tür yakıtı tercih ederiniz?" sorusunu da yönelttik. Tablo 6'da görüldüğü üzere, çevreyi öncelikli görenlerin diğerlerine kıyasla en çok oranda elektrikli araç tercih edeceği (%26,2), ama yine de bu görüşte olanların %22'sinin hala benzin tercih edeceği görülüyor. Bu noktada, çevreyi önceliklendirenlerin "idealde" önceliklendirdiği ancak günlük davranışlarının ayrılmadığı söylenebilir.

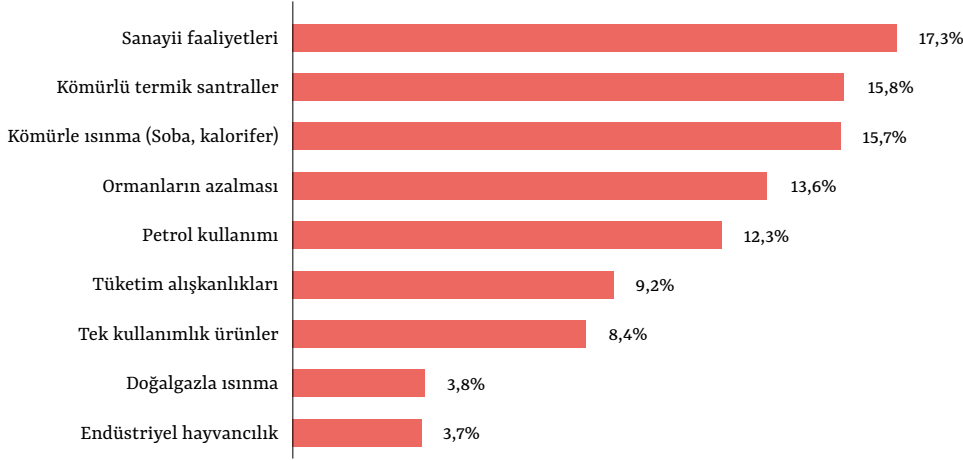
Tablo 5. Araba sahibi olanların arabalarında kullandığı yakıt türleri

	Yakıt Türleri	Çevreyi öncelikli görmeyenler	Orta	Çevreyi öncelikli görenler
Arabanızın yakıt türü nedir?	Dizel / Mazot	31,5%	45,4%	42,3%
	Benzin	40,4%	33,0%	39,3%
	Benzin+LPG	25,3%	16,1%	9,6%
	LPG	2,8%	5,5%	8,5%
	Elektrikli	0,0%	0,0%	0,2%
	Benzin + Elektrik (Hibrit)	0,0%	0,0%	0,0%

Tablo 6. Bugün araba alma imkânı olsa insanların hangi yakıt türünü tercih edeceğinin oranları

	Yakıt Türleri	Çevreyi öncelikli görmeyenler	Orta	Çevreyi öncelikli görenler
Bugün bir araba alma imkânınız olsa hangi tür yakıtı tercih ederiniz?	Elektrikli	1,5%	9,9%	26,2%
	Benzin	29,7%	33,8%	22,0%
	Dizel / Mazot	40,5%	28,5%	21,0%
	LPG	12,7%	11,1%	17,2%
	Benzin+Elektrik (Hibrit)	1,2%	3,9%	7,2%
	Benzin+LPG	14,4%	12,8%	6,4%

Grafik 20. Çevreye en çok zarar veren faktörler

Çevreye en çok sanayi, termik santraller, kömürle ısınma zarar veriyor

Toplumun çevrecilik algısını irdelerken, çevreye en çok zarar verdiğini düşündükleri faktörleri de sorduk. Toplumun %17,3'ü sanayi faaliyetlerinin çevreye en çok zarar verdiğini söylerken, yaklaşık %16'sı kömürlü termik santrallerin ve yaklaşık %16'sı kömürle ısınmanın zarar verdiğini belirtiyor. Bunları sırasıyla ormanların azalması (%13,6), petrol kullanımı (%12,3), tüketim alışkanlıkları (%9,2) ve tek kullanımlık ürünler (%8,4) takip ediyor.

Yenilenebilir enerji denince akla en çok güneş ve rüzgâr enerjisi geliyor

Toplumun hava kirliliğine yönelik algısını anlamaya çalıştığımız araştırmada, insanların yenilenebilir enerji konusundaki bilgi ve farkındalık seviyesini de anlamaya çalıştık. Açık uçlu sorduğumuz soruda, yenilenebilir enerji denince ilk akla gelenlerin açık ara ile güneş enerjisi (%35,4) ve rüzgâr enerjisi (%27,5) olduğu görülüyor.

Tablo 7. Yenilenebilir enerji denince ilk akla gelenler

Yenilenebilir Enerji Türü	Oran (%)
Güneş enerjisi	35,4%
Rüzgâr Enerjisi	27,5%
Jeotermal Enerji	3,4%
Sürdürülebilir enerji	2,3%
Bioenerji	2,3%
Hidro-elektrik enerjisi	1,9%
Su Enerjisi	1,9%
Doğalgaz	1,7%
Elektrik	1,6%

Öyleyse, çevreci olmak bir boş gösteren mi?

Toplumun kendisini çevreci olup olmamaya göre değerlendirmelerini anlamaya çalışırken çevrecilikten ne anladıklarını da irdelemekte fayda var. Bu doğrultuda, katılımcılardan açık uçlu olarak çevreciliği tanımlamalarını istedik. Ortaya çıkan yanıtların çok genel geçer ve jenerik tutumlar olduğunu söylemek mümkün. Yaş grupları arasında da çevrecilikten anlaşılan davranış veya tutumların çok farklı olduğu söylenemez.

Buna göre çevrecilik tanımlarında en öne çıkan tutumun "çevreyi ve doğayı korumak" olduğu görülüyor. Bunu "çevreyi temiz tutma" ve "bilinçli olma" izliyor. Verilen tüm açık uçlu yanıtlar ele alındığında, "çevreci olmak bir boş gösteren mi?" sorusu üzerine düşünülmesi doğru olacaktır.

Tablo 8. "Çevrecilikten ne anlıyorsunuz?" sorusunun yanıtları

Çevrecilikten ne anlıyorsunuz?	16-29 yaş	30-49 yaş	50+ yaş
Çevreyi ve doğayı korumak	47,7%	42,9%	41,6%
Çevreyi temiz tutmak	29,4%	27,4%	31,7%
Bilinçli olmak	13,6%	15,4%	16,9%
İnsan olmak	1,1%	1,5%	1,3%
Çevreyi ve doğayı sevmek	0,7%	2,2%	1,8%
Sağlıklı yaşam sürdürmek	0,0%	1,3%	0,8%

Son olarak kendini çevreci olarak tanımlama ve ifade etme davranışında gündelik hayatlarında çevreci pratikler sergileyen, özellikle de tüketim konusunda hassas davranan kişilerin kendilerine çevreci deme davranışlarının bu pratikleri daha az farkındalıkla, daha yüzeysel şekilde gerçekleştirenlerle oranla çok daha sınırlı olduğunu görüyoruz. Kısacası “asıl çevreciler” kendilerine çevreci demekten imtina ediyor.

“Çok zor soruymuş. Bunda şey var bir kere; bireyci bir yerden çevrecilik var ya, yanımda cam pipet taşıyorum, asla kâğıt kullanmıyorum çevreciliği, bence bu kötü bir şey değil ama yeterli değil asla.” (Ulusal STK Temsilcisi)

Ancak tüm bu veriler bir “umutsuzluk tablosundan” çok bir potansiyele işaret ediyor. Kişilerin kendilerini özdeşleştirdikleri ve ifadeleriyle destekledikleri bir çevreciliğin içini doldurmasına hizmet edecek bir alana ve bilgi akışına ihtiyaç var. **Hava kirliliği gündeminde de tekrar değinecek olmakla birlikte bu alandaki en önemli adımın var olan hassasiyetleri içi dolu ve harekete geçirir hale getirmek olarak görülüyor.**

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN ÇEVRE MESELELERİNE, ÖZELDE DE HAVA KİRLİLİĞİNE BAKIŞI

Araştırma kapsamında konunun daha derinlemesine anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen niteliksel fazın bir kısmı sahada aktif faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle yapıldı. Bu sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı özellikle çevre meseleleriyle doğrudan ilişkilenmeyen, ancak hem hava kirliliği konusuyla doğrudan ilintili olduğu öncesinde araştırma ekibi tarafından tespit edilen çocuk, kanserle mücadele gibi alanlarda hem de yoksulluk gibi birçok farklı temanın ortak keseni olan alanlarda faaliyet yürüten kurumlar arasından seçildi.

Bu görüşmelerin sonucunda sivil toplumun çevre, özelde de hava kirliliği konusundaki pozisyonuna dair izlenimimizi şöyle özetlemek mümkün:

- Çevre konuları sadece çevre çalışan sivil toplum kuruluşları açısından birinci öncelik. Her ne kadar konunun öneminin hakkı verilse de Türkiye'nin merkez gündemlerinden biri haline gelmesi konusunda çekinceler söz konusu.
- İnsan hakları vs çevre *“Bu hareketlerin birbiriyle daha çok iletişime gireceği imkanların ve mekanizmaların olması gerekiyor. Bir de birbirlerinden gerçekçi beklentilerinin olması şart.”* (Ulusal STK Temsilcisi)
- Türkiye'de hava kirliliği alanında öncü çalışmaları olan Temiz Hava Hakkı platformu sivil toplum temsilcileri tarafından biliniyor ve takip ediliyor. Ancak platformun içerisinde yer almayan kurumlar platformu izleyen bir pozisyonda. Katılım konusunda etkin bir istek ya da eğilim olduğunu söylemek mümkün değil.
- Alanda çalışma yapan sivil toplum kuruluşları ve ilgili uzmanlar, çevreye ilişkin konuların politik bir gündem olarak kamuoyuyla paylaşılmasını ve bu gündemin canlı tutulmasını çözümün kilit adımı olarak görüyor. *“... Dilevəsi'nda annelerin ve bebeklerin nasıl etkilendiğini ortaya koyan bir çalışma yaptı. Bu ilk ölüm çalışması ulusal basında yer bulunca kendine TBMM o dönemde bir araştırma komisyonu kurdu. Ve geldiler burada Dilevəsi'ni bir de onlar araştırdılar. Ve o dönemde bir kamuoyu hassasiyeti de oluştuğu için hem çevre müdürlükleri hem diğer yerler kendilerine bir çeki düzen verdiler. Denetimler sıklaştı. Bu da hava kirliliği başta olmak üzere bir gerileme sağladı. Ama daha sonra tabi olayda kamuoyunun dikkati azaldıktan sonra bu denetimler seyrelti ve yeniden eski hızına batta daha fazlasına dönmüş oldu. Yani bu anlamda bir politik kararlılık gerekiyor.”* (Ulusal STK temsilcisi)
- Kendisini İslami STK olarak sınıflandıran bir STK temsilcisiyle yapılan görüşmede çevre meselesinin belirli bir kesime “ait” olduğuna yönelik bir algı olduğu, bunun da konunun kapsayıcı bir şekilde ele alınmasının önünde engel oluşturduğu ifade edildi. “Sanat gibi böyle elitist gibi bir hale getirmemek lazım çevreciliği, çevrecilik şu ana kadar biraz elitist geldi. Belki karmaşıklığından ya da iyi anlatılamamasından kaynaklı bilemiyorum ama bundan sonra öyle gitmemeli. Daha böyle bütün topluma yayılarak giderse sanırım daha başarılı olur.”

5.4. HAVA KİRLİLİĞİNE GENEL BAKIŞ VE YAKLAŞIM

Toplumun çevre sorunlarıyla ilgili algı, farkındalık düzeyi ve sorunlara yönelik bakış açılarını irdelemekle birlikte hava kirliliği özelindeki algıyı resmetmeye çalıştığımız araştırma kapsamında, katılımcılara açık uçlu olarak hava kirliliği denince ilk aklı gelen kavramları sorduk. Bu doğrultuda, Türkiye toplumunun hava kirliliği denince ilk aklı gelen kavramın belirgin bir şekilde hastalık olduğu görülüyor. Bununla birlikte, duman, sanayileşme, egzoz ve kömür gibi kavramlar da hava kirliliği denince ilk aklı gelen kavramlar arasında yer alıyor.

Şekil 6. Hava kirliliği denince aklı gelenler

Tablo 9. Hava kirliliği denince ilk akla gelen kavramların oranları

Hastalık	27,5%
Duman	9,5%
Sanayileşme	6,5%
Egzoz	4,1%
Kötü	3,7%
Kömür	3,6%
Atık	2,7%
Soba	2,6%
Fabrika atıkları	2,6%
Araba	2,4%
Ozon tabakası	2,4%
Oksijen yetersizliği	1,9%
Sis	1,6%

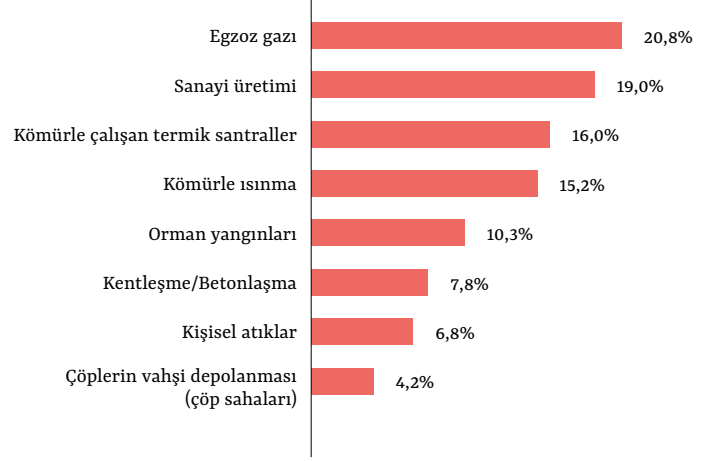
Toplumun yaklaşık %28'i hava kirliliği denince hastalık kavramına işaret ediyor. Hastalık, diğer kavramlara kıyasla açık ara öndeyken, bu kavramı %9,5 ile duman, %6,5 ile sanayileşme ve %4,1 ile egzoz izliyor.

Sosyal medyada yapılan söylem analizinde de hava kirliliğinin sonuçları arasında en çok akciğer hastalıklarının zikredildiği görülüyordu.

Hava kirliliğine sebep olan faktörlerin başında egzoz gazları ve sanayi üretimi geliyor

Toplum hava kirliliğinin sebeplerini değerlendirirken, en çok egzoz gazı (%20,8) ve sanayi üretiminin (%19) hava kirliliğine sebep olduğunu belirtiyor. Bununla birlikte, toplumun %16'sı kömürle çalışan termik santrallerin ve %15,2'si kömürle ısınmanın hava kirliliğine en çok sebep olan faktörler olduğunu belirtiyor. Bu faktörleri orman yangınları, kentleşme/betonlaşma, kişisel atıklar ve çöplerin vahşi depolanması izliyor.

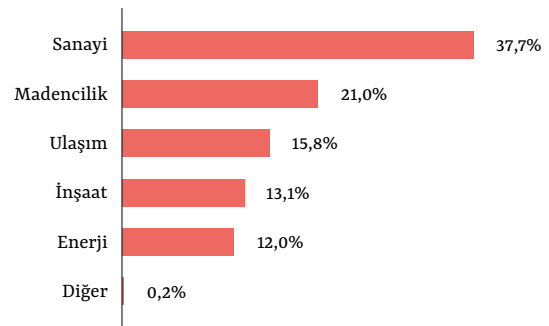
Grafik 21. Hava kirliliğine en çok sebep olan faktörler

Hava kirliliğine sebep olan sektörlerin başında sanayi, madencilik ve ulaşım geliyor

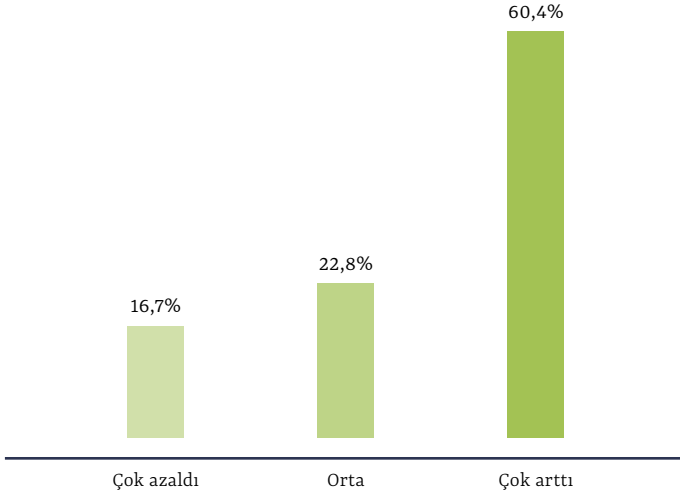
Toplumun yaklaşık %38'i hava kirliliğine en çok sebep olan sektörün sanayi olduğunu düşünüyor. Bunu %21 ile madencilik, %15,8 ile ulaşım, %13,1 ile inşaat ve %12 ile enerji sektörleri izliyor. Yani topluma göre, hava kirliliğine sebep olan sektörlerin başında sanayi, madencilik ve ulaşım geliyor. Bu sayılan sebepler, sosyal medyada konuşulan sektörlerle paralellik gösteriyor.

Grafik 22. Hava kirliliğine en çok sebep olan sektörler

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

Grafik 23. Son 10 yılda hava kirliliğindeki değişim algısı

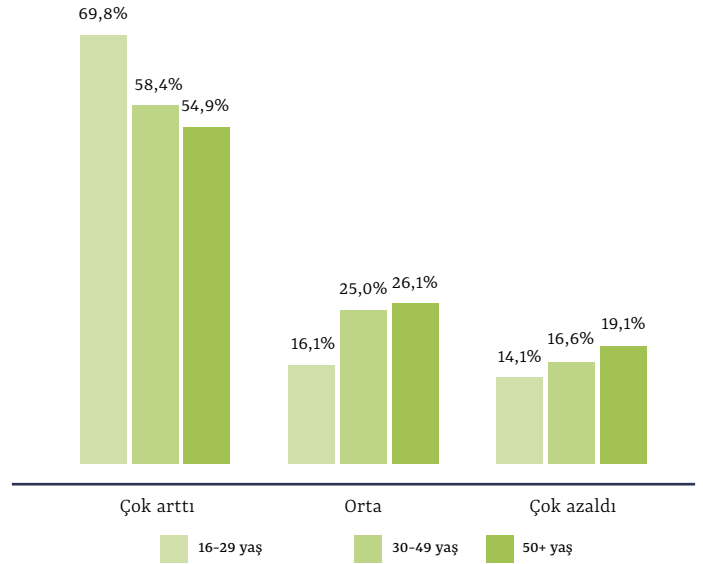

Hava kirliliğinin son 10 yılda arttığı düşünülüyor

Katılımcılara son 10 yılda hava kirliliğine ilişkin gözlemlerini sorduk. Buna göre, toplumun yarısından fazlası (%60,4) hava kirliliğinin son 10 yılda arttığını düşünüyor. Hava kirliliği çok azaldı diyenler yalnızca %16,7 iken orta derecede kaldığını düşünenlerin oranı %22,8.

Hava kirliliğindeki değişim algısına yaşa göre bakıldığında, tüm yaş gruplarının çoğunluğu hava kirliliğinin arttığını belirtiyor. Yaş grupları arasında bu oran en az 50 yaş ve üzerinde görülüyor. Bunun bir sebebi de bu neslin eskiden ısınma için daha çok kömür kullanıldığı dönemde yaşamış olması olabilir. Dolayısıyla bu yaş grubu hava kirliliğinin arttığını düşünse de diğer yaşlara göre bu algıda bir nebze farklılık gösteriyor.

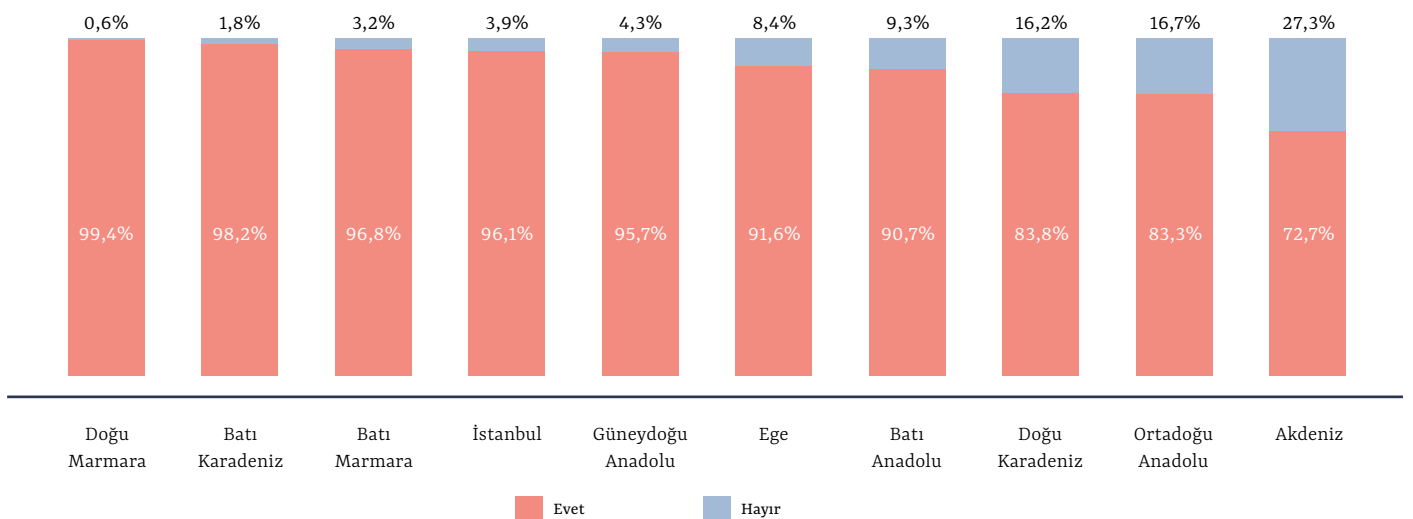
Grafik 24. Yaşa göre: Son 10 yılda hava kirliliğindeki değişim algısı

Hava kirliliği en çok Doğu Marmara ve Batı Karadeniz'de, en az Akdeniz'de hissediliyor

Hava kirliliğini insanların yaşadıkları bölgelerde hissedip hissetmediklerini de sorduk. Buna göre bölgelerin hava kirliliği hissetme deneyimlerinin farklı olduğu görülüyor. Hava kirliliğini en çok Doğu Marmara (%99,4) ve Batı Karadeniz (%98,2) bölgelerindeki insanlar hissederken, en az Akdeniz (%72,7) bölgesi hissediyor. Yine de tüm bölgelerdeki insanların oranlarına bakıldığında, herkesin çoğunlukla yaşadığı bölgede hava kirliliğini hissettiği görülüyor.

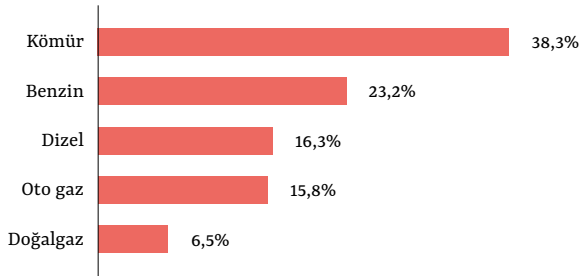
Grafik 25. Bölgeler ve hava kirliliğini hissetme oranları değişim algısı

Havayı en çok kirleten yakıtlar: kömür ve benzin

Havayı en çok kirleten yakıt türünün %38,3 oranla kömür olduğu düşünülüyor. Bunu %23,2 ile benzin, %16,3 ile dizel, %15,8 ile oto gaz ve %6,5 ile doğalgaz izliyor. Toplum havayı en çok kömürün kirlettiği konusunda hemfikir. Kömürün bu anlamda sosyal medyada da sıkça konuşulduğu görülüyordu. Bununla birlikte dizel yakıtın benzinden daha yüksek zikredilmesi araçlarda kullanılan yakıt türleri ile hava kirliliği arasında yeterince ilişki kurulamadığına işaret ediyor. Bir başka deyişle egzoz gazı hava kirliliğinin kaynakları arasında görülüyor ancak hangi yakıt türünün daha çok kirlettiği konusunda sağlıklı bir bilgilendirme olmadığının da işaretleri görülüyor.

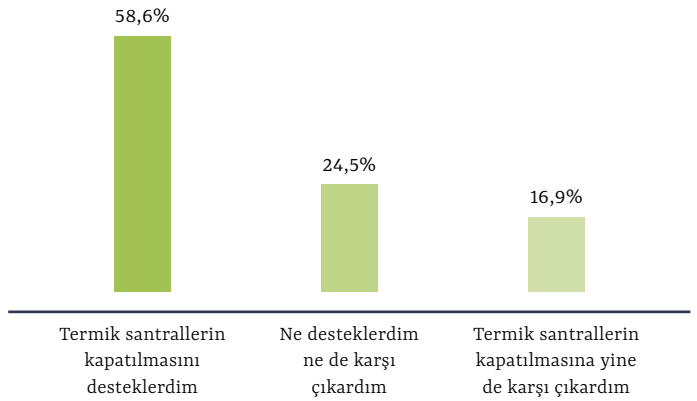
Grafik 26. Havayı en çok kirleten yakıt türleri

Termik santrallerin kapatılmasıyla ilgili temel mesele istihdam

Kömür yakıtlı termik santrallere karşı tutumun birçok bölgede santrallerin yarattığı istihdama yönelik tutumla birlikte değerlendirdiğini yaptığımız farklı araştırmalardan biliyoruz. Bu doğrultuda, toplumu termik santrallere yönelik tutumunu anlamaya çalışırken “Kimsenin işsiz kalmadığı ve ekonomik zarar görmediği bir durumda kömürlü termik santrallerin kapatılması söz konusu olsaydı sizin bu konudaki görüşünüz ne olurdu?” sorusunu yönelttik. Bu durumda toplumun yaklaşık %59’unun termik santrallerin kapatılmasını desteklediği görülüyor. Buna karşın, insanların yaklaşık %17’si ekonomi zarar görmese de termik santrallerin kapatılmasına hala karşı çıkacağını belirtiyor. Bu konuda ortada kalanların oranı ise %24,5.

Grafik 27. Termik santrallerin kapatılmasına yönelik tutum

Tablo 10. Termik santrallere yönelik ifadeler katılma oranları

Termik santrallere yönelik ifadeler	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Kömürle çalışan termik santraller, ülkenin enerji kaynağı için önemlidir.	32,7%	30,8%	36,5%
Termik santrallerin çevreye olumsuz etkileri ile enerjiye katkısı kıyaslandığında faydası zararından daha çoktur.	32,2%	30,8%	37,0%
Başka bir yere daha fazla ağaç dikmek şartıyla, ormanlık bir alan maden işletmesine açılabilir.	39,7%	22,6%	37,7%
Türkiye'nin kömür kaynakları bitinceye kadar kömür kullanımına devam edilmelidir.	38,1%	28,1%	33,8%
Termik santraller yakın oldukları yerleşim yerleri için önemli bir istihdam kaynağıdır.	27,2%	30,2%	42,5%
Termik santrallerin yakın olduğu bölgelerde sağlık sorunları daha fazladır.	12,4%	19,7%	67,9%
Yeni termik santrallerin açılmasına karşıyım.	18,4%	23,1%	58,4%
Var olan termik santrallerin kapatılmasını istiyorum.	24,4%	27,0%	48,6%

Bununla birlikte, katılımcılara termik santrallere yönelik birtakım ifadelerle katılma durumlarını sorduk. Burada da yine toplumun %58,4'ünün yeni termik santrallerin açılmasına karşı olduğu, %67,9'unun termik santrallerin yakın olduğu bölgelerde sağlık sorunlarının daha fazla olduğunu düşündüğü görülüyor. Buna karşın, toplumun %42,5'i termik santrallerin yakın oldukları yerleşim yerleri için önemli bir istihdam kaynağı olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla, termik santrallerin kapatılmasıyla ilgili temel meselenin istihdam olduğu söylenebilir.

Analize konu olan ifadelerden biri de ağaç dikimi ve maden işletmesi ilişkisine yönelik algının tespiti için katılımcılara yönlendirilen “Başka bir yere daha fazla ağaç dikmek şartıyla, ormanlık bir alan maden işletmesine açılabilir” ifadesi. Bu ifadeye katılanların oranı katılmayanlarla neredeyse aynı (Katılmayanlar %39,7 iken katılanların oranı %37,7). Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde özellikle çevre alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının bu konuyla ilgili belirgin bir eleştirisi olduğunu da söylemek mümkün.

“Var olan ağaç kültürünü orada korumak gerekiyor. Bir ağaç tabii ki de kolay yetişmiyor o apayrı bir durum. Ayrıca ekstra farklı bir ekosisteme yani oradaki ağaçlar kendi ekosistemini kurmuşken siz oraya gidip farklı ağaç türleri diktiğinizde bu sefer hem su dengesi bozulacak hem de o yerin bir endemik türü olmuyor. Yani gidip her yere çam ekince o habitatı korumak olmuş olmuyor maalesef. Çünkü orada bir ekosistem var, oradaki ağaçlar kendi arasında düzenlemiş bayvan sistemi vesaire var, ben gideyim de oraya çam ekeyim ama maden ocağı açayım demek çok mantıksız.” (Yerel STK Temsilcisi)

Sosyoekonomik statü arttıkça kömür yakıtlı termik santrallere karşı çıkma davranışı azalıyor

Termik santrallere yönelik genel tutumun ekonomi ve istihdamla ilişkilendirildiğinden bahsetmiştik. Bu doğrultuda, toplumun termik santrallere yönelik tutumunda sosyoekonomik statüye göre farklılaşma olup olmadığını anlamakta fayda var. Burada en dikkat çekici veri, sosyoekonomik statü iyileştikçe yeni termik santrallerin açılmasına karşı çıkma oranının gözle görülür bir düşüş yaşaması. Aynı şekilde var olan termik santrallerin kapatılması konusunda da karşı tavır sosyoekonomik statü arttıkça azalıyor.

Tablo 11. SES'e göre termik santrallerle ilgili ifadelerle katılanların oranları

	E	D	C	B+A
Kömürle çalışan termik santraller, ülkenin enerji kaynağı için önemlidir.	41,3%	35,9%	33,2%	22,2%
Termik santrallerin çevreye olumsuz etkileri ile enerjiye katkısı kıyaslandığında faydası zararından daha çoktur.	33,2%	40,8%	37,7%	20,3%
Başka bir yere daha fazla ağaç dikmek şartıyla, ormanlık bir alan maden işletmesine açılabilir.	38,8%	38,1%	37,3%	25,7%
Türkiye'nin kömür kaynakları bitinceye kadar kömür kullanımına devam edilmelidir.	36,0%	34,9%	30,6%	23,0%
Termik santraller yakın oldukları yerleşim yerleri için önemli bir istihdam kaynağıdır.	39,9%	44,1%	46,2%	22,1%
Termik santrallerin yakın olduğu bölgelerde sağlık sorunları daha fazladır.	65,4%	69,6%	69,5%	58,6%
Yeni termik santrallerin açılmasına karşıyım.	58,4%	64,1%	49,6%	49,2%
Var olan termik santrallerin kapatılmasını istiyorum.	53,5%	54,1%	33,5%	39,0%

5.5. HAVA KİRLİLİĞİNE KARŞI HAREKETE GEÇMEK: ÖZNELER VE ADIMLAR

Çevre kirliliğinde en çok özel sektörün, vatandaşların ve bakanlıkların rolü olduğu öne çıkıyor

Toplum, hava kirliliğinin arttığı konusunda hemfikir. Buna paralel, katılımcılara hava kirliliğinde en çok hangi paydaşların payı olduğunu düşündüklerini sorduk. Hava kirliliği konusunda toplumun yarısından fazlası en çok özel sektörün (%54,7), vatandaşların (%54,9) ve ilgili bakanlıkların (%52,9) payı olduğunu düşünüyor. Öte yandan, hava kirliliğinde hükümetin payı olduğunu düşünenler %46,8 iken, insanların %44,4'ü ik-

tidar belediyelerinin ve %34,4'ü muhalefet belediyelerinin payı olduğunu belirtiyor. En az pay muhalefet belediyelerine verilse de tüm oranların oldukça yüksek olduğu görülüyor.

Sosyal medyadaki söylemleri incelediğimizde, hava kirliliğinde birbirinden farklı aktörlerin, birden fazla hedefe veya hedef kitleye konuştuğunu görmüştük. Orada da aynı şekilde meseleye dair birbirine konuşan söylemlerin genelde suçlama niteliği taşıdığı görülüyordu.

Tablo 12. Toplumun hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunu düşündüğünü gösteren oranlar

İlgili paydaşlar	Payı yok	Ortadayım	Payı var
Hükümet	15,6%	37,7%	46,8%
İktidar Belediyeleri	15,9%	39,7%	44,4%
Muhalefet Belediyeleri	26,0%	39,7%	34,4%
Özel sektör	11,9%	33,4%	54,7%
Vatandaşlar	11,8%	33,3%	54,9%
İlgili bakanlıklar (çevre vb.)	11,4%	35,7%	52,9%

Tablo 13. Yaşa göre: Toplumun hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunu düşündüğünü gösteren oranlar

İlgili paydaşlar	Payı var diyenlerin oranları		
	16-29 yaş	30-49 yaş	50+ yaş
Hükümet	46,9%	43,7%	50,2%
İktidar Belediyeleri	47,8%	41,6%	44,9%
Muhalefet Belediyeleri	39,4%	31,4%	33,7%
Özel sektör	54,9%	50,5%	59,4%
Vatandaşlar	56,3%	52,7%	56,2%
İlgili bakanlıklar (çevre vb.)	51,1%	51,9%	55,6%

Hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunu belirttiği sorunun yanıtlarına yaşa göre bakıldığında, özel sektörü (%59,4), ilgili bakanlıkları (%55,6) ve hükümeti (%50,2) en çok sorumlu tutanların 50 yaş ve üzeri insanlar olduğu görülüyor. En çok iktidar belediyelerinin (%47,8), muhalefet belediyelerinin (%39,4) ve vatandaşların (%56,3) payı olduğunu düşünenlerin 16-29 yaş aralığındaki gençler olduğu görülüyor.

KAMU VE ÖZEL SEKTÖRÜN HAVA KİRLİLİĞİNE BAKIŞINDA ÖNE ÇIKAN NOKTALAR

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen nitel çalışma kapsamında kamu ve özel sektör temsilcileriyle de görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerden öne çıkan temel noktalar şu şekilde özetlenebilir:

- Hava kirliliği söz konusu olduğunda akla merkezi kamu ve mekanizmaları geliyor. Halbuki yerel yönetimlerin de bu konuda edinebileceği roller var. Ancak ne yazık ki halihazırda belediyelerin bu konuda adım atmasını gerektiren herhangi bir mevzuat ya da kısıtlama söz konusu değil.
- Özel sektör için TCDF (Task Force for Climate-Related Financial Disclosures) önemli bir referans yapı. Bunun haricinde Avrupa Yeşil Mutabakatı, TÜSİAD ve Avrupa Ekonomi Forumunun "CEO Action Group"larına da referans veriliyor. Bu ve benzeri ulusal ve uluslararası oluşumlar özel sektör için önemli itici güçler. *"TCFD de biliyorsunuz özellikle iklimin iş üzerindeki etkisini ortaya koyma açısından hem riskler hem fırsatlar anlamında çok önemli bir platform. Önemli bir araç aslında şirketler için."* (Özel Sektör Çalışanı)

Partiler ve çevre hassasiyetleri:

Hiçbir siyasi parti çevreye duyarlı değil

Hava kirliliğinde hangi paydaşların payı olduğunun yanı sıra toplumun siyasi partileri de bu anlamda nasıl değerlendirdiklerini anlamak önemli. Katılımcılardan siyasi partileri çevreye duyarlılığı konusunda değerlendirmelerini istedik. Buna göre, toplumun çoğunluğunun hiçbir siyasi partinin çevreye duyarlı olduğunu düşünmediği görülüyor.

Tablo 14. Toplumun siyasi partileri çevreye duyarlılık konusunda değerlendirmeleri

Siyasi partiler	Değil	Orta	Duyarlı
AK Parti	46,0%	31,3%	22,7%
CHP	44,4%	35,4%	20,2%
MHP	49,9%	34,1%	16,0%
İYİ Parti	50,1%	32,6%	17,2%
HDP	60,0%	23,9%	16,2%
DEVA	59,7%	27,5%	12,7%
GELECEK	59,0%	27,8%	13,2%
YEŞİLLER PARTİSİ	58,3%	27,1%	14,7%
TİP	58,0%	27,1%	14,9%

Tablo 15. Siyasi parti tercihlerine göre, toplumun siyasi partileri çevreye duyarlılık konusunda değerlendirmeleri

Siyasi partiler	Duyarlı diyenlerin oranları		
	Cumhur İttifakı	Millet İttifakı	HDP
AK Parti	33,5%	12,9%	18,8%
CHP	18,0%	23,1%	18,8%
MHP	22,2%	9,6%	16,6%
İYİ Parti	16,0%	18,9%	13,7%
HDP	14,9%	10,8%	32,7%
DEVA	13,6%	8,6%	18,4%
GELECEK	15,4%	8,5%	17,0%
YEŞİLLER PARTİSİ	14,5%	13,2%	15,4%
TİP	12,3%	13,8%	18,8%

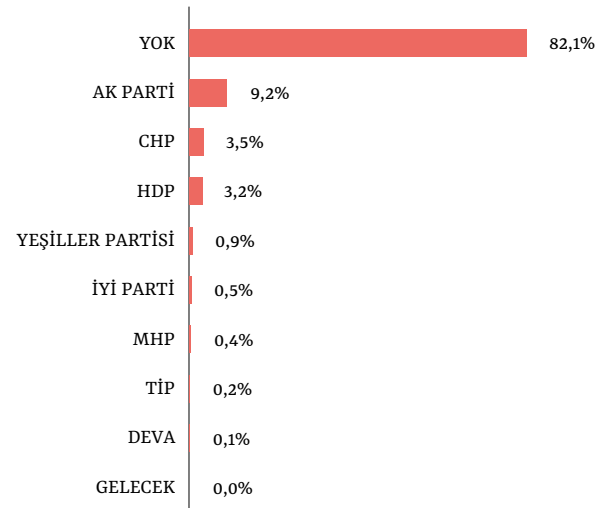
İnsanların siyasi partilerin çevre konusundaki duyarlılıklarını değerlendirdiği aynı sonuçlara, seçmen kırılımıyla baktığımızda verilen cevaplarda oy verilen partinin belirleyici olduğu görülüyor. Başka bir deyişle, Cumhur İttifakına oy verenler en çok AK Parti ve MHP'nin, Millet İttifakına oy verenler CHP ve İYİ Parti'nin, HDP'ye oy verenler ise en çok HDP'nin duyarlı olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla kanaatlerin partizanlıkla ilişkili olduğu ve siyasi kutuplaşmanın hava kirliliği gibi bir meselede de kanaatleri etkileyen en güçlü faktör olduğu söylenebilir.

Hiçbir siyasi parti, hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışma yapmıyor

Katılımcılardan siyasi partilerin çevre meselelerine olan duyarlılığını değerlendirmelerini isterken, hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışma yapan bir siyasi parti var mı sorusunu da yönelttik. Buna göre toplumun yaklaşık %82'si hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışma yapan bir siyasi parti olmadığını söylüyor. AK Parti'nin çalışma yaptığını ifade eden %9,2'lik kesim ise AK Parti'nin doğalgaz ve ağaç dikimine yönelik çalışmalarını hava kirliliği karşısında atılan adımlar olarak gördüğünü ifade ediyor.

Kısacası, hava kirliliği konusunda siyasi partiler için toplum nezdinde büyük bir boşluk olduğu söylenebilir. Araştırmanın bu çıktısı **alanda yapılabilecek çalışmalar için de önemli bir ilham kaynağı.**

Grafik 28. Hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çalışma yapan siyasi parti var mı?

Türkiye'de hava kirliliği Avrupa ve dünyadan daha kötü görülüyor

Toplumun Türkiye'deki hava kirliliğine yönelik algısını resmederken, Türkiye'yi bu anlamda Avrupa ile kıyaslamalarını da istedik. Buna göre toplumun yarısından fazlası (%50,7) Türkiye'deki hava kirliliğinin Avrupa'dan daha kötü olduğunu düşünüyor. Toplumun yalnızca %21,9'u Türkiye'nin daha iyi olduğunu düşünürken, %27,4'ü Türkiye'deki hava kirliliğinin Avrupa'ya kıyasla orta düzeyde olduğunu düşünüyor.

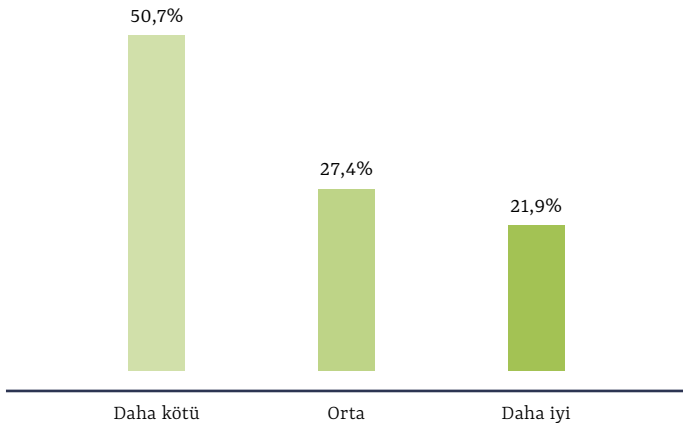
Türkiye'deki hava kirliliğinin dünya geneliyle kıyaslamasında da benzer bir tablo karşımıza çıkıyor. Toplumun %46,1'i Türkiye'nin hava kirliliği-

nin dünya genelinden daha kötü olduğunu belirtirken, %24,2'si daha iyi olduğunu düşünüyor. Sonuç olarak, Türkiye toplumu, Türkiye'nin havasının Avrupa'dan da dünyadan da daha kirli olduğunu düşünüyor.

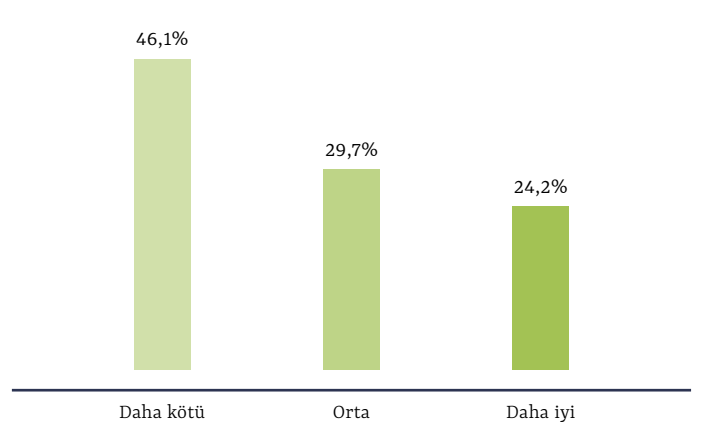
Öte yandan, İsviçre merkezli hava kalitesi teknolojisi şirketi IQAir tarafından metre küp başına düşen ince parçacıklı madde (PM2.5) yoğunluğu ölçümleri esas alınarak yayımlanan 2021 yılı raporuna¹⁹ göre Türkiye dünyada hava kirliliğinde 46. sırada yer alıyor. Bununla birlikte, aynı raporda Avrupa şehirlerinin hava kirliliği kıyaslamasında Iğdır'ın Avrupa kentleri arasında en kötü hava kalitesine sahip olduğu şehir olduğu belirtiliyor.

¹⁹ <https://www.iqair.com/world-air-quality-report>

Grafik 29. Türkiye-Avrupa hava kirliliği karşılaştırması: Türkiye'de hava kirliliği

Grafik 30. Türkiye-Dünya hava kirliliği karşılaştırması: Türkiye'de hava kirliliği

Türkiye toplumuna göre hava kirliliğine en çok neden olan ülkeler ABD ve Çin

Katılımcılara açık uçlu olarak dünyada hava kirliliğine en çok neden olan ülkeleri sorduk. Buna göre, toplumun %21,3'ü ABD'yi işaret ederken, %2,1'i Çin olduğunu belirtiyor. Bu ülkeleri %11,6 oranıyla Türkiye ve %7,1 oranıyla Hindistan izliyor.

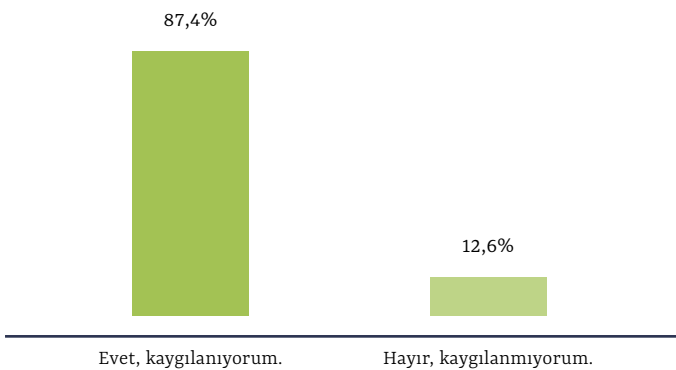
Tablo 16. Hava kirliliğine en çok neden olan ülkeler

ABD	21,3%
Çin	20,1%
Türkiye	11,6%
Hindistan	7,1%
Rusya	5,8%
Almanya	2,5%
Pakistan	2,5%
Afganistan	2,3%
Fransa	2,1%
Japonya	1,7%
İngiltere	1,7%

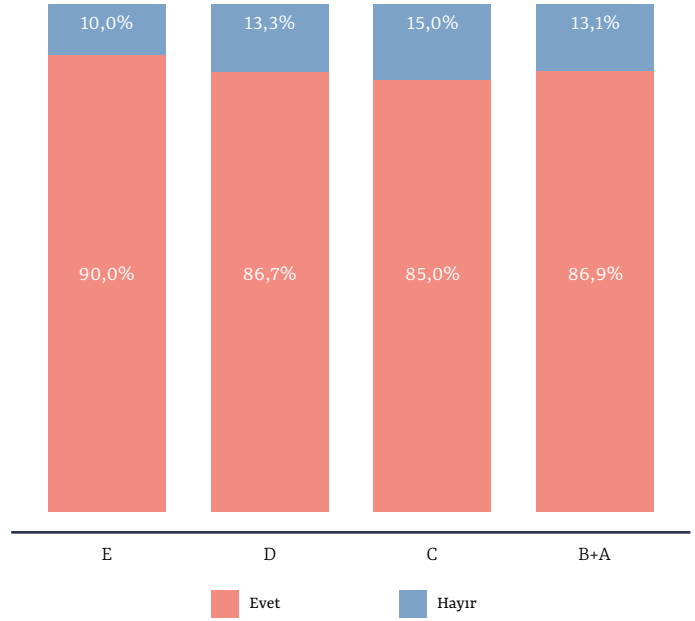
Çocuğu olanlar, hava kirliliğinden dolayı çocuklarının sağlığının etkileneceği konusunda kaygılı

Çocuğu olan insanların hava kirliliği konusunda çocuklarına yönelik kaygılarını da anlamaya çalıştık. Çocuğu olan katılımcıların %87,4'ü çocuklarının kirli bir hava soluduğu için hasta olacağı konusunda kaygılandığını belirtiyor.

Grafik 31. Çocuğu olanların çocuklarının kirli hava solumasından dolayı hasta olacağı konusundaki kaygı oranları

Grafik 32. SES'e göre çocukların sağlığına yönelik kaygı oranları

Çocuklara yönelik sağlık kaygısının sosyoekonomik statüden bağımsız olduğu da söylenebilir. Yine de çocuklarının kirli hava solumasından dolayı hasta olacağına en çok kaygı duyanlar E sosyoekonomik statü grubu oluyor.

Yoksul mahallelerdeki kentsel dönüşüm veya ısınmak için kömür kullanılmasının, havanın kalitesini etkilediği biliniyor. Araştırma kapsamında görüşülen yoksulluk üzerine çalışan bir kanaat önderi, yoksul bölgelerdeki çocukların solunumuna destek olmak için cihaz ihtiyaçlarının arttığını belirtiyor. *“Bir sürü bebek mesela hava makinası diyorlar işte ondan gönderdik. Bu aynı zamanda onların yaşadıkları koşullar ve çevreyle ilgili, hava kirliliğiyle de ilgili bir durum.”* (Kanaat Önderi)

D ve E sosyoekonomik statüdeki insanların kirli havadan dolayı çocuklarının sağlığına yönelik kaygısının arkasındaki dinamiklerden biri de bu olabilir.

Şekil 7. Topluma göre hava kirliliğinin neden olduğu hastalıklar

Hava kirliliğinin neden olduğu hastalıkların başında akciğer rahatsızlıkları ve kanser geliyor

Katılımcılara açık uçlu olarak sorduğumuz hava kirliliğine neden olan hastalıklardan en öne çıkanlar; akciğer hastalıkları (%37,9) ve kanser (%20) oluyor. Bu hastalıkları %9,8’lik bir oranla KOAH ve %5,3 oranıyla solunum rahatsızlıkları izliyor. Düşük bir orana sahip olmakla birlikte Covid-19 da hava kirliliğinin neden olduğu hastalıklar arasında sayılıyor.

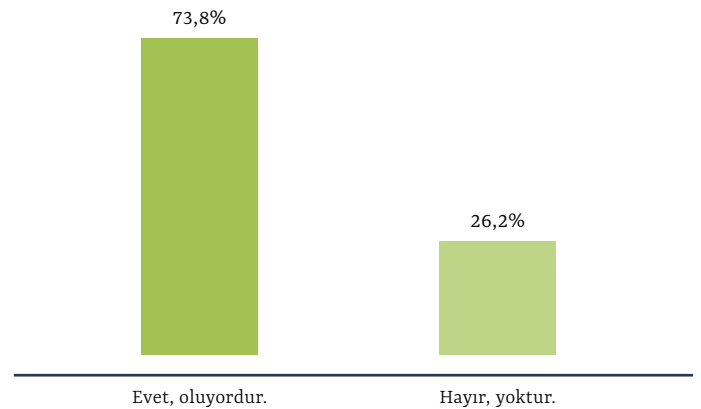
Hava kirliliği nedeniyle hastalığa yakalananlar görünür, ölümler dahi zikrediliyor

Hava kirliliğinin serbest çağrışımla sağlık sorunları/hastalıkla ilişkilendirildiğini görmüştük. Bununla birlikte, katılımcılara Türkiye’de hava kirliliğinden dolayı ölüm oluyor mudur diye sorduk. Toplumun büyük çoğunluğu (%73,8) bu soruya evet diyor. Yani Türkiye toplumu hava kirliliğinden dolayı ölümlerin olduğunu düşünüyor.

Tablo 17. Topluma göre hava kirliliğinin neden olduğu hastalıklar

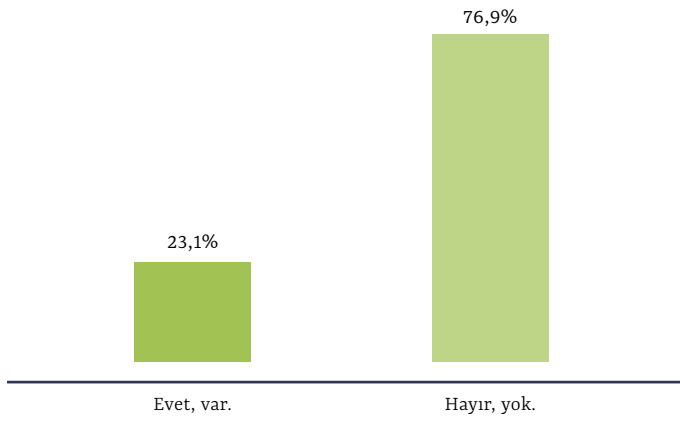
Akciğer hastalıkları	37,9%
Kanser	20,0%
KOAH	9,8%
Solunum rahatsızlıkları	5,3%
Bronşit	4,9%
Mikrobik hastalıklar	4,8%
Nefes darlığı	3,7%
Alerji	3,0%
Salgın hastalıklar	1,1%
Kalp hastalıkları	1,0%
Covid-19	0,8%

Grafik 33. Türkiye’de hava kirliliğinden dolayı ölüm oluyor mudur?

Toplumun hava kirliliğinden kaynaklı ölümlerle ilgili algısının yanı sıra, insanların ailelerinde veya çevrelerinde hava kirliliği nedeniyle hastalığa yakalananların olup olmadığını da öğrenmek istedik. Buna göre, katılımcıların %23,1'i ailesinde veya çevresinde hava kirliliği kaynaklı hastalık yaşandığını belirtiyor.

Grafik 34. İnsanların ailelerinde veya çevrelerinde kirli hava nedeniyle hastalığa yakalanma oranı

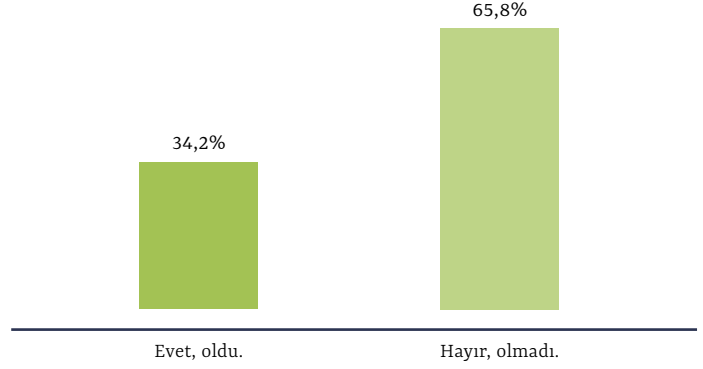

Ailesinde veya çevresinde kirli hava nedeniyle hastalığa yakalananların olduğunu belirten %23,1'in %34,2'si ise bu sebeple hayatını kaybedenlerin olduğunu ifade ediyor. Bu oran 85 milyon kişi içerisinde yaklaşık 5,1 milyon kişiye tekabül ediyor.

Bu verinin de işaret ettiği noktada hava kirliliği ve kalitesinin ölçümleriyle ilgili var olan sistemlerin yeterli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği görülüyor. Buna ek olarak farklı kamu kuruluşlarının, özellikle de Sağlık Bakanlığı'nın çalışmalarının ve veri toplama mekanizmalarının hava kirliliğini de gözetim şeklinde gözden geçirilmesi kritik.

“Dolayısıyla hava kirliliği, hava kalitesi dediğimiz zaman benim aklıma hep pm geliyor işte pm 2,5 geliyor, kükürt dioksit geliyor, azot dioksit geliyor ama mesela hiç kalp ve damar hastalıklarına bağlı hastaneye yatışlara ilişkin bir şey gelmiyor. Yani öyle bir algım yok benim. Dolayısıyla bizim biraz hava kalitesini ve hava kirliliğini halk sağlığı ile ilişkilendirecek bir zeminde ele almamız gerekecek.” (Kamu çalışanı)

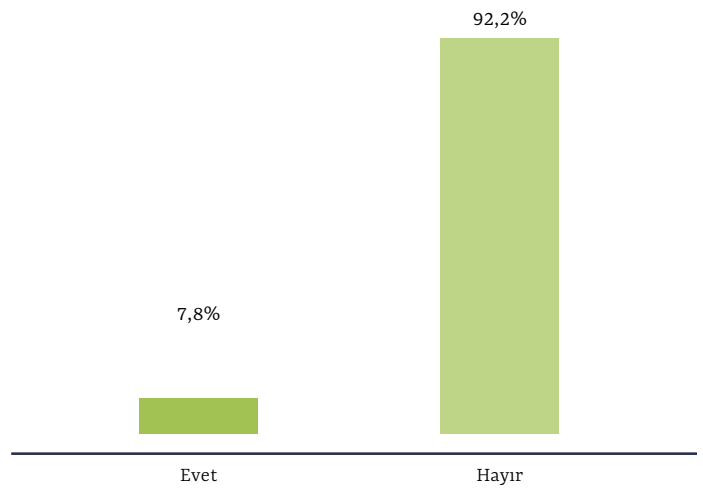
Grafik 35. Kirli hava nedeniyle ailelerinde veya çevrelerinde hastalığa yakalananlardan hayatını kaybedenlerin oranı

Hastalıklar veya ölüm tecrübelerine rağmen, hava kirliliğine yönelik harekete geçme davranışı da bilgi de çok sınırlı

Hava kirliliğine yönelik algıyı anlamaya çalışırken, katılımcıların bazı konularda bilgi seviyesini de anlamaya çalıştık. Toplumun yaklaşık %92'si şehrindeki temiz hava eylem planını duymadığını belirtiyor. Meseleye dair farkındalık düzeyi yüksek olsa da hatta insanlar ailelerinde veya çevrelerinde hava kirliliğinden kaynaklı hastalıklar veya ölümler tecrübe etse de bu konuda bilginin çok sınırlı olduğu görülüyor.

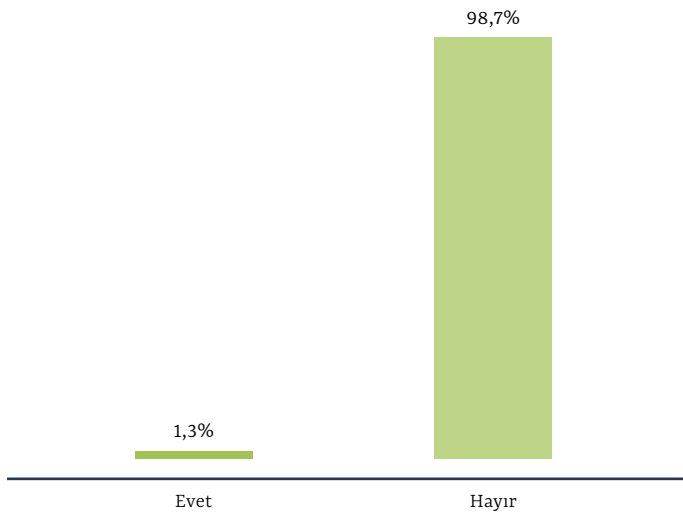
Grafik 36. İnsanların şehirlerinin temiz hava eylem planlarını duyma oranı

TÜRKİYE'DE HAVA KİRLİLİĞİ ALGISI

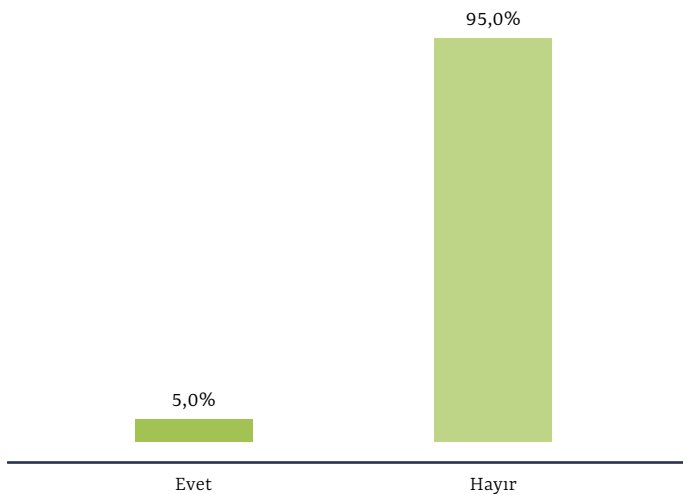
Toplum, hava kirliliğine yönelik olumsuz bir algıya ve deneyime sahip olsa da yetkili kurumlara konuyla ilgili şikâyetinde bulunmuyor. Toplumun neredeyse %99'u geçtiğimiz 5 yılda hava kirliliğiyle ilgili yetkili kurumlara resmi bir şikâyetinde bulunmadığını belirtiyor.

Grafik 37. Hava kirliliğiyle ilgili yetkili kurumlara şikâyetinde bulunma oranı

Bununla birlikte, toplumun %95'i nereye ne zaman şikâyetinde bulunabileceğini de bilmiyor. Bu noktada, Türkiye'de hava kirliliği meselesinde talep ve şikâyet mekanizmasında çok büyük bir bilgi eksikliği ve boşluk olduğu söylenebilir.

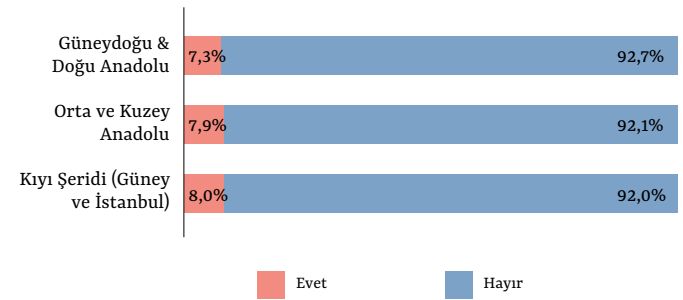
Grafik 38. Hava kirliliği ile ilgili nereye nasıl şikâyetinde bulunacağını bilme oranı

Eylem planı en çok Kuzeydoğu Anadolu'da biliniyor

İnsanların yaşadıkları bölgelerdeki temiz hava eylem planlarını bilme oranlarını anlamaya çalışırken, bu konuda bölgesel bir fark olup olmadığına da anlamaya çalıştık. Toplum çok büyük oranda bölgelerinin eylem planlarından haberdar değil ve bölgeler arasında belirgin bir farklılaşma yok.

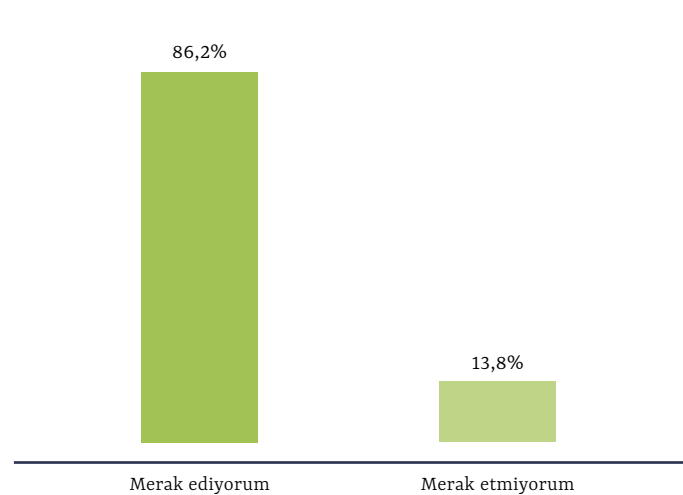
Grafik 39. Bölgelere göre temiz hava eylem planlarının bilinme oranları

Şehrinin hava kalitesini merak ettiğini ifade edenler olsa da bilgiye erişim belirgin bir şekilde sınırlı

Toplumun büyük bir çoğunluğu şehrinin veya bölgesinin temiz hava eylem planını bilmese de insanların şehirlerindeki hava kalitesini merak ettiği görülüyor. Toplumun %86,2'si yaşadıkları yerin havasının ne kadar kirli veya temiz olduğunu merak ediyor. Burada, bu konuda farkındalık yaratmaya çalışan kurumlar açısından bir fırsat alanı olduğu söylenebilir.

Grafik 40. İnsanların şehirlerindeki hava kalitesini merak etme oranı

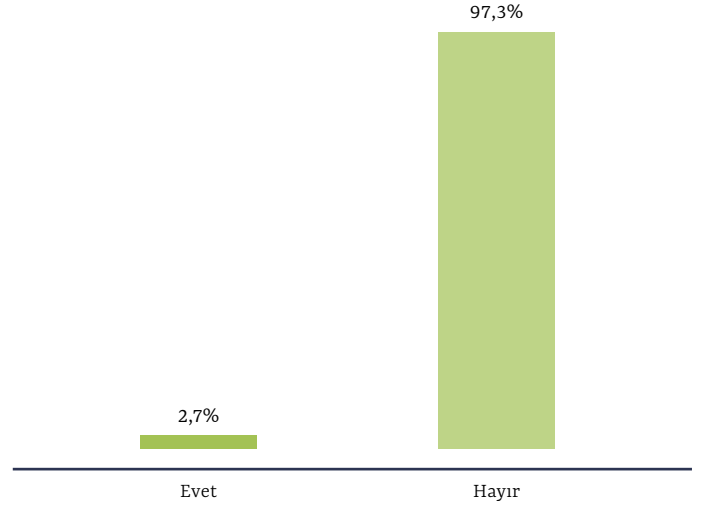

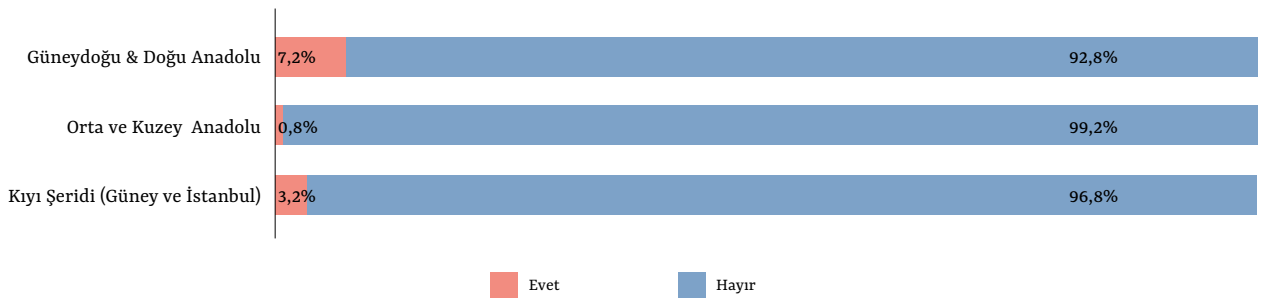
İnsanlar şehirlerindeki hava kalitesini merak etse de bu konuda bilgi alamadıklarını ifade ediyor. Toplumun %97,3'ü günlük hava kalitesiyle ilgili yeterli derecede bilgi alamadığını belirtiyor. Burada da insanlara bu konuda bilgi sağlama açısından büyük bir boşluk olduğu görülüyor.

Hava kalitesini bilme oranlarına bölgelere göre baktığımızda farklı bir tablo ile karşılaşmıyoruz. Yine de şehrinin hava kalitesiyle ilgili en çok bilgi alabilen bölgelerin Güney Doğu ve Doğu Anadolu olduğu görülüyor.

Grafik 41. İnsanların günlük hava kalitesiyle ilgili bilgi alabilme oranı

Grafik 42. Bölgelere göre insanların şehirlerindeki hava kalitesini bilme oranları

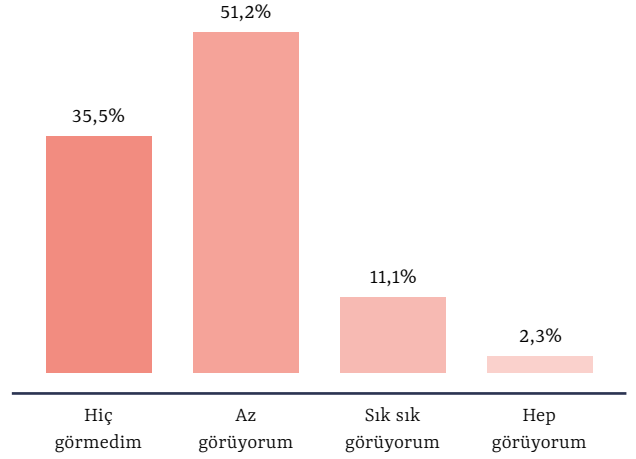

Hava kirliliğinin medyadaki görünürlüğü de oldukça sınırlı

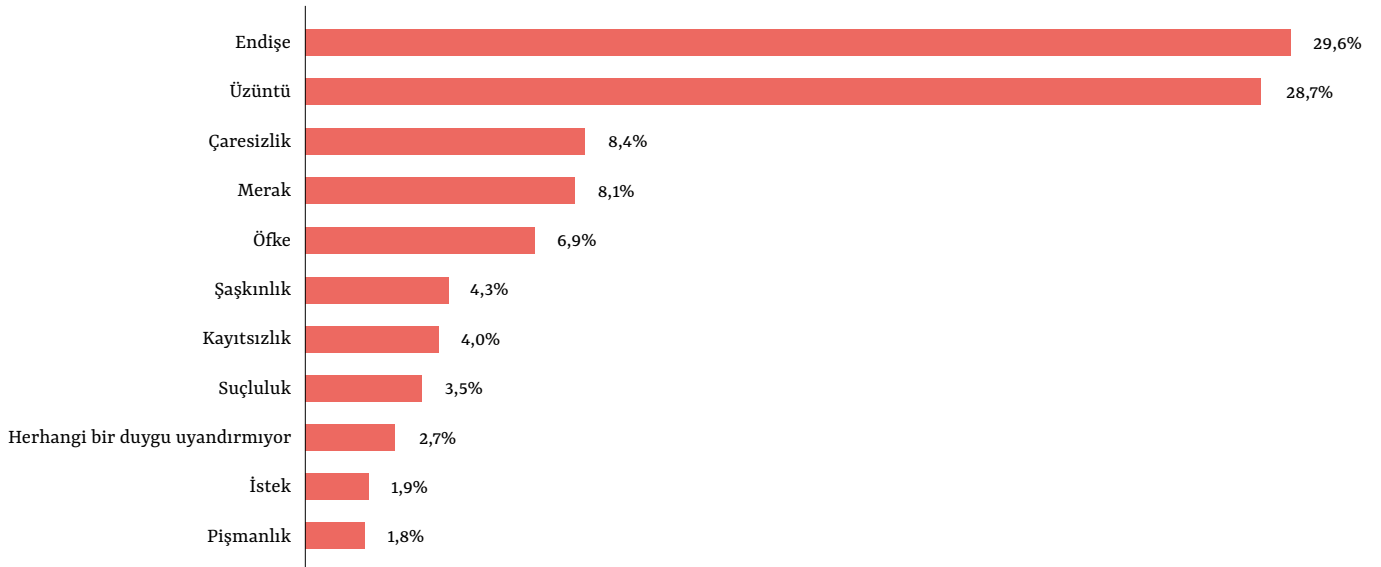
Her konuda bilgiye erişim için önemli bir araç olan medyanın da bu konuya çok ilgili olduğu söylenemez. Katılımcılara hava kirliliğiyle ilgili medyada ne sıklıkla içerikler gördüğünü sorduk. İnsanların %35,5'i bu konuda medyada hiç haber görmediğini belirtiyor. Bununla birlikte %51,2'si az haber gördüğünü ifade ediyor. Araştırmanın sosyal medya söylem analizi kısmında da ana akım medyanın hava kirliliği gündemine az yer verdiğinden bahsetmiştik. Haber sitelerinin önemli bir kısmında Google aramalarında öne çıkmak için "Hava kirliliği nedir? Partikül nedir? Gibi içeriklerle kullanıcıları siteye çekmeye çalıştıkları söylenebilir. Bu da toplumun bu konuda yeterince bilgi edinemesine yol açıyor.

İnsanların çoğunluğu bu konuda ya hiç ya da az haber görüyor olsa da hava kirliliğiyle ilgili bir haber gördüklerinde en çok endişe (%29,6) ve üzüntü (%28,7) duyduklarını ifade ediyor. Katılımcılara haberin içeriğinin olumlu ya da olumsuz olabileceği söylenmemesine rağmen bu duyguların öne çıkmasının, hava kirliliği ile ilgili olumlu haberlerin yok denecek kadar az olması ve haberlerin içeriği gereği olumsuz mesajlar vermesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Grafik 43. Hava kirliliğiyle ilgili medyada hangi sıklıkta içerik görme oranları

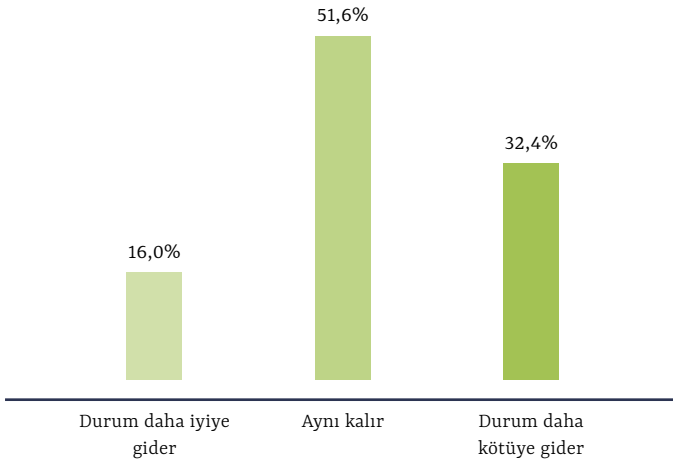
Grafik 44. Medyada hava kirliliğiyle ilgili haber görünce insanlarda uyanan duygular

İnsanlar hava kirliliğiyle ilgili gelecekte umutsuz

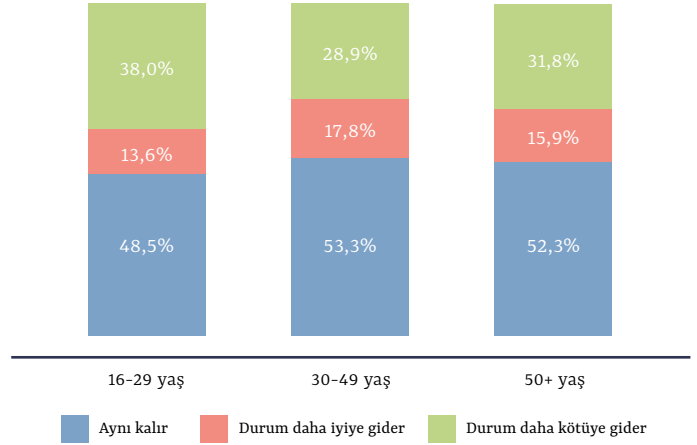
İnsanlardan önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye'de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörülerini belirtmelerini istedik. Toplumun %32,4'ü durumun daha kötüye gideceğini düşünürken, %51,6'sı aynı kalacağını düşünüyor. Türkiye toplumunun hava kirliliği konusunda gelecekte umutsuz olduğu görülüyor. Bu noktada, bu alanda çalışan kurumların insanlara mevcut durumla ilgili bilgi verirken çözüm önerilerini de beraberinde anlatmakta fayda olacağı söylenebilir.

Grafik 45. Önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye'de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler

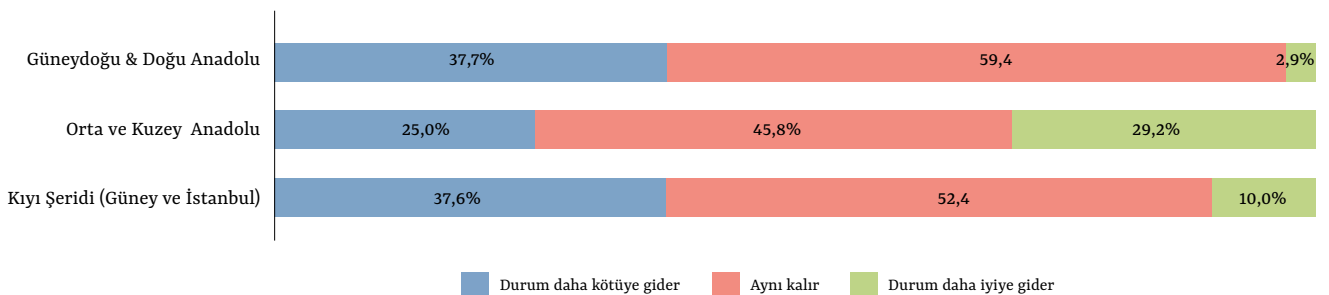
Çoğunluk gelecekte hava kirliliğiyle ilgili durumun aynı kalacağını düşünse de bu konuda en umutsuz olanların gençler olduğu görülüyor. Gençlerin %38'i durumun daha kötüye gideceğini belirtirken, bu oran 30-49 yaş aralığında %28,9, 50 yaş ve üzerinde ise %31,8 olarak karşımıza çıkıyor.

Grafik 46. Yaşa göre önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye'de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler

Bölgesel düzeyde umutsuzluk durumu değişiyor, en umutsuz bölge Batı Karadeniz, en umutlu bölge ise Doğu Marmara

Gelecekte Türkiye'deki hava kirliliği durumuyla ilgili insanların çoğunun umutsuz olduğunu görüyoruz. Ancak burada bölgesel düzeyde belirgin farklılaşmalar var. Güneydoğu & Doğu Anadolu ve kıyı şeridinde umutsuzluk daha belirginken Orta ve Kuzey Anadolu'da daha umutlu bir tablo görülüyor. Bölgelerde genel çevresel meselelerle ilgili yapılan çalışmalar veya çözüme yönelik çalışma yapan kamu kurumları veya sivil toplum hareketleri bu anlamda bölgedeki gelecek beklentilerini ve insanların umutlarını etkiliyor olabilir. Bu anlamda yapılan çalışmaların "umudu azaltıcı" etkisini göz önüne almak gerekiyor.

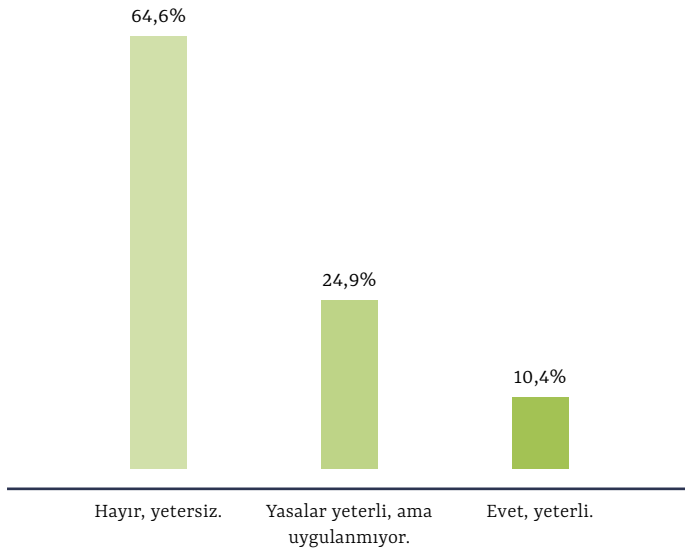
Grafik 47. Bölgelere göre önümüzdeki 5 yıl içerisinde Türkiye'de hava kirliliği konusunda nasıl bir değişim olacağına dair öngörüler

Çevrenin korunması ve hava kirliliğinin engellenmesi konusunda Türkiye'deki yasalar yeterli görülüyor

Katılımcılara çevrenin korunması ve hava kirliliğinin engellenmesi konusunda Türkiye'deki yasaları yeterli görüp görmediklerini de sorduk. Toplumun yaklaşık üçte biri (%64,6) yasaların yetersiz olduğunu düşünüyor. Bununla birlikte insanların yaklaşık %25'i yasaların yeterli olduğunu ama uygulanmadığını ifade ediyor. Yasaları yeterli bulanların oranı yalnızca %10,4.

Grafik 48. Türkiye'de çevrenin korunması ve hava kirliliğinin önlenmesi konusundaki yasaların yeterli görülüp görülmediği oranları

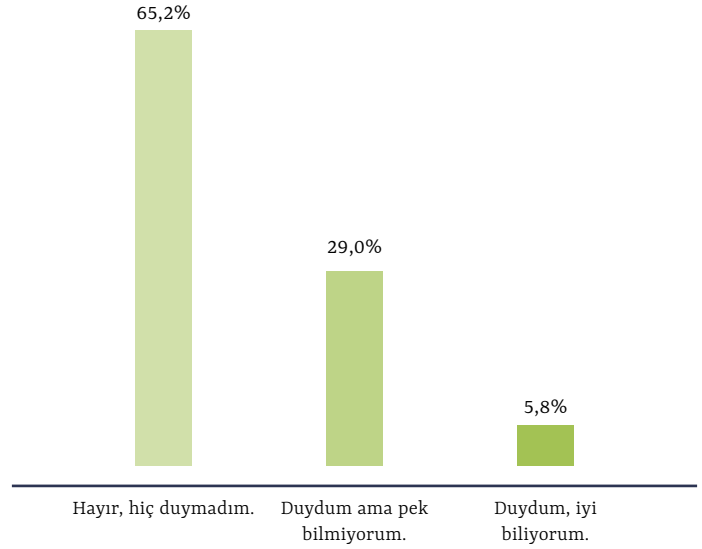

Paris İklim Anlaşması hakkında bilgi de çok sınırlı

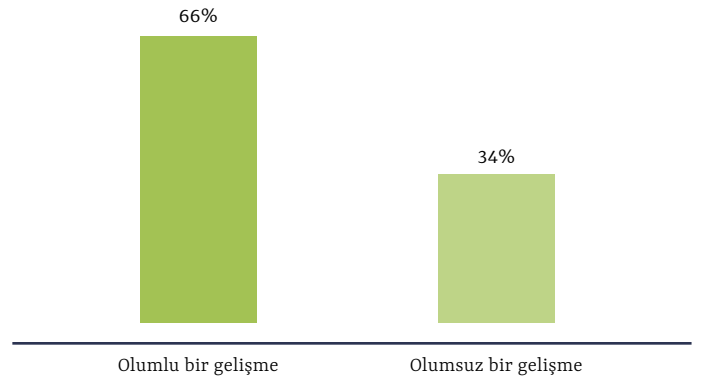
Toplumun belli başlı çevresel meselelerde algı ve tutumlarını irdelerken, bu bağlamdaki önemli konular hakkında bilgi seviyelerini de anlamaya çalıştık.

Araştırmanın saha görüşmeleri başlamadan kısa bir süre önce (6 Ekim 2021), Paris İklim Anlaşması, TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek Resmî Gazetede yayımlandı. Araştırma kapsamında bu gelişmenin kamuoyu tarafından nasıl algılandığını anlamaya çalıştık. Araştırma bulgularına göre Paris İklim Anlaşmasını toplumun yalnızca %5,8'i biliyor. %29 anlaşmayı duyduğunu ama pek bilgi sahibi olmadığını belirtirken toplumun %65'i bu anlaşmadan habersiz.

Grafik 49. İnsanların Paris İklim Anlaşmasını bilme oranı

Grafik 50. Toplumun Paris İklim Anlaşması'nın TBMM'de kabul edilip yürürlüğe girmesi hakkındaki görüşleri

Hava kirliliğine konusunda çalışan bir platform veya oluşum bilinmiyor

İnsanlar Türkiye'de hava üzerine çalışan bir kurum, platform veya oluşum da bilmiyor. Toplumun %96,3'ü böyle bir kurum/platform veya oluşum bilmediğini belirtiyor. Bu da hava kirliliği üzerine çalışan özellikle de farkındalık geliştirmeye çalışan kurumların üzerine düşünmesi gereken bir durum olduğunu ortaya koyuyor.

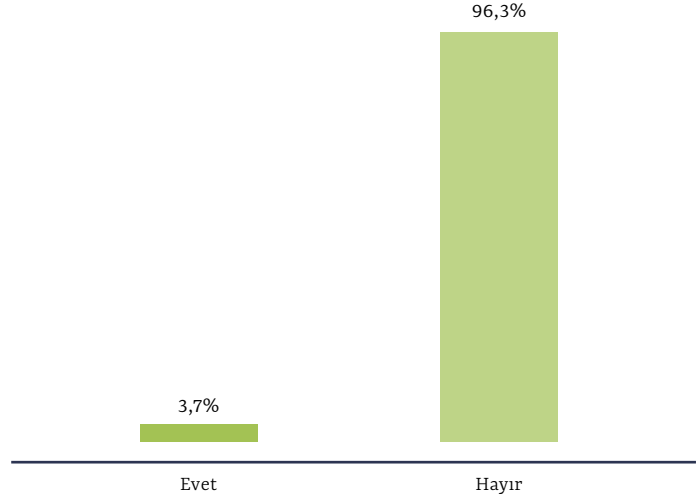
İnsanlar toplu taşıma aracı kullanarak ve ısınma için yenilenebilir enerji kullanarak sürece katkı sağlayacağını düşünüyor

Katılımcılara çoklu şıklar vererek, kişisel olarak hava kirliliğini önlemek için yapabileceklerini seçmelerini istedik. Buna göre %38,1 oranıyla en fazla şehir içi ulaşımda toplu taşıma araçlarını kullanmanın yapılabileceği belirtiliyor. Bunu takiben, %20,9'luk bir oranla binalarda ısınma ve elektrik için yenilenebilir enerji kullanmak seçeneği tercih ediliyor. Bu noktada, toplumda böyle bir arzu varken, kentlerde toplu taşıma araçlarının ve binalarda yenilenebilir enerji kullanımının erişilebilir olmasının önemini altını çizmekte fayda var. Aynı zamanda akaryakıt zamlarının özel araç kullanmayı zorlaştırdığı bir dönemde toplu taşıma doğal bir alternatife dönüşüyor. "hem ekonomik, hem çevreci" gibi bir yaklaşımla bu alan teşvik edilebilir.

Enerji yatırımları öncelikli, yatırımlara direnç az

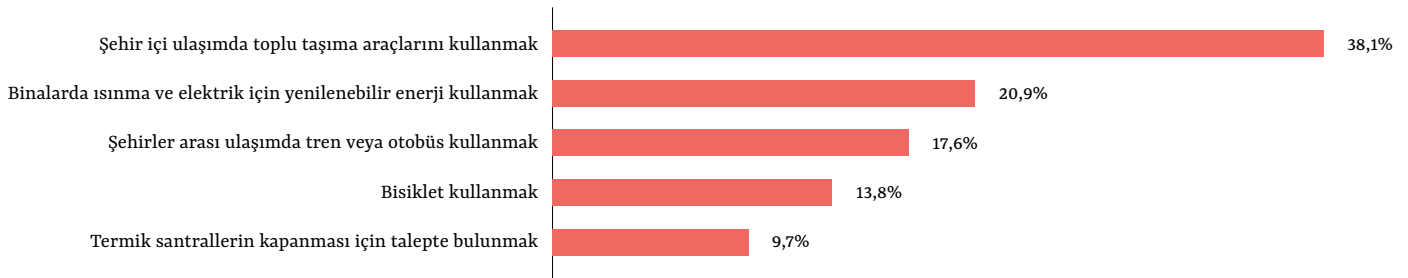
Toplumun yenilenebilir enerjiyi tercih edeceğini görüyoruz. Bununla birlikte, insanların olumsuz çevresel etkilerin azaltılabilmesi için yapılabilecek hangi yatırımlara onay verip vermeyeceğini de anlamaya çalıştık. Toplumun yaklaşık %63'ünün en çok güneş ve rüzgâr enerjisi yatırım-

Grafik 51. Hava kirliliği üzerine çalışan bir kurum/platform/oluşum bilme oranları

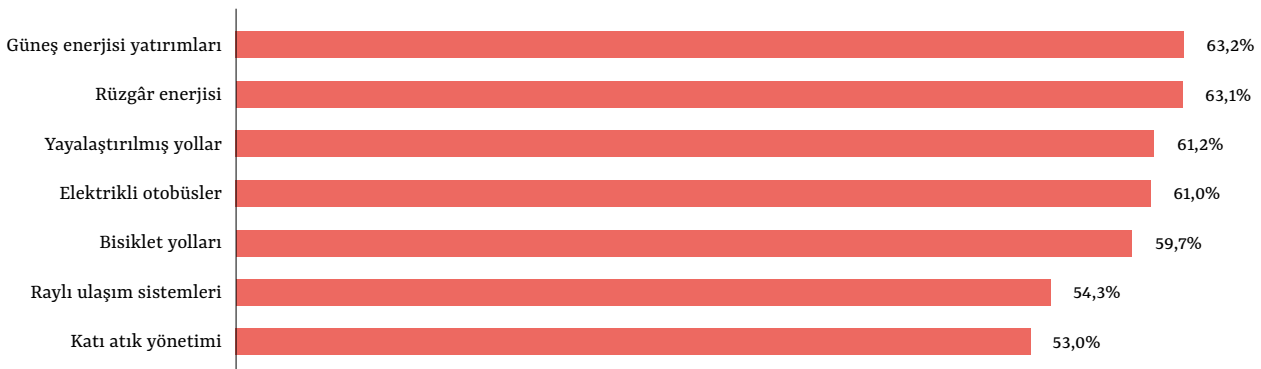

larına onay vereceği anlaşılıyor. Bunu yayalaştırılmış yollar (%61,2) ve elektrikli otobüsler (%61) izliyor. Tüm oranlara bakıldığında, genel olarak bu tür yatırımlara karşı direncin az olduğu görülüyor.

Grafik 52. Hava kirliliğini önlemek için kişisel olarak yapılabilecekler

Grafik 53. İnsanların olumsuz çevresel etkilerin azaltılabilmesi için yapılabilecek yatırımlara onay verme oranları

6. SONUÇ & ÖNERİLER

SONUÇ & ÖNERİLER

Hava kirliliği konusunda kapsamlı bir analizi içeren bu araştırma çalışması hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılarak kaleme alındı.

Hava kirliliği konusunda kapsamlı bir analizi içeren bu araştırma çalışması hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılarak kaleme alındı. Türkiye temsili 1503 kişilik bir örnekleme gerçekleştirilen nicel araştırmanın sonuçları, nitel çalışma kapsamında gerçekleştirilen masabaşı/sosyal medya söylem analizi çalışması, yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşu temsilcileri, kanaat önderleri, farklı profil ve arka planlardan yurttaşlarla görüşmeler dikkate alınarak analiz edildi.

Yapılan analiz sonucunda,

Çevre meseleleri ve özelde de hava kirliliği toplum tarafından tanınan, adı konan meseleler. Ancak çevreci olmanın karşılığı net değil. Gündelik hayatlarında çevreci pratikler sergileyen, tüketim alışkanlıklarında düzenlemeler yapan kişiler kendi çevreciliklerine yönelik daha eleştirel yaklaşırken, toplumda çevreciliğin karşılığı çevreyi temiz tutmak ve ağaç dikmekle özdeşleştiriliyor.

Refah ve çevre ikiliğinde katılımcıların çoğunluğu refahtan yana. Söylemsel düzeyde çevre ile ilgili konular sahiplenilmekle birlikte refah ve kalkınmaya ilişkin adımlara eleştirel söylem sınırlı.

Çevreyi önceliklendirmek sosyal, ekonomik statü ve kimlikten bağımsız. Ancak çevre kuruluşlarının dar bir gruba hitap ettiği ifade ediliyor. Çevre ve özelde de hava kirliliği çalışmalarının çevreyi önceliklendirilenlerin çeşitliliğine hitap edecek şekilde kapsamını genişletmesi gerekiyor.

Doğrudan çevre alanında çalışmadıkları sürece hava kirliliği ve paralel gündemler sivil toplumun gündeminde birincil yer tutmuyor.

Hava kirliliği konusu medyada yeteri kadar yer almıyor, bilgiye erişim kısıtlı. Ancak var olan durumda dahi hava kirliliği korku ve endişe uyandırıyor. Bu durum ebeveynlerde daha belirginleşiyor. Ebeveynler çocuklarıyla ilgili kaygılı.

Bu kaygıyı destekler nitelikte katılımcıların büyük çoğunluğu hava kirliliğinin sağlık sonuçlarının da farkında. Hatta hava kirliliğinin ölümle sonuçlanması ihtimalini de oldukça yüksek görüyorlar. Etraflarında hava kirliliği kaynaklı ölüm olduğunu söyleyenler ise önemli bir rakama karşılık geliyor (Genel yüzdede %6'lık bir oran, Türkiye nüfusunda yaklaşık 5,1 milyon kişi).

Hava kirliliğinin önlenmesi konusunda en önemli sorumluluk hükümet, bakanlıklar ve özel sektörde görülüyor. Ancak bu konuyu gündeme alan siyasi bir parti yok.

Hava kirliliği konusunda kapsamlı bir analizi içeren bu araştırma raporu hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılarak kaleme alındı. Türkiye temsili 1503 kişilik bir örnekleme gerçekleştirilen nicel araştırmanın sonuçları, nitel çalışma kapsamında gerçekleştirilen masabaşı/sosyal medya söylem analizi çalışması, yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşu temsilcileri, kanaat önderleri, farklı profil ve arka planlardan yurttaşlarla görüşmeler dikkate alınarak analiz edildi.

Buradaki tespit ve önerilerin alandaki önemli paydaşlar tarafından dikkate alınması durumunda hava kirliliği farkındalık ve önleme konusunda önce kısa sonrasında da uzun vadede kalıcı ve olumlu etki oluşturabileceğini düşünüyoruz. YADA Vakfı olarak bu konuda özellikle sivil toplum paydaşlarının model oluşturma ve bu modeli yaygınlaştırma misyonunu önemsiyoruz. Bu yüzden de araştırmadan elde edilen çıktıların alandaki sivil toplum kuruluşlarının gündeminde yer etmesi için çalışmalarımıza devam edeceğiz. Yapılan analiz sonucunda öne çıkan tespitlerimiz ve bu doğrultuda alanda çalışmalar yapmayı öngören tüm paydaşlara önerilerimizi ise şu şekilde özetlemek mümkün:

En genel mesele: Çevreciliğin içeriğini doldurmak, çevre meselesini "politik" ve kapsayıcı/özneli çeşitli bir mesele haline getirmeye ihtiyaç var

- Çevrecilik kavramı toplumda sahiplenilen bir kavram ve araştırmanın niceliksel kısmındaki katılımcıların büyük bir kısmı kendisini çevreci görüyor (çevreci değilim diyenlerin oranı yalnızca %12,2). Bununla birlikte, çevre sorunlarını da öncelikli sorunlar arasında gördüklerini ifade ediyorlar (%78,9). Ancak çevrecilikten anlaşılan etrafa çöp atmamak, ağaç dikmek, insan olmak gibi soyut kavramlar. Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde ise gündelik hayatlarında atık çıkarmamak, toplu taşıma kullanmak, karbon ayak izine dikkat etmek seviyesinde konuyu önemseyen kişilerin kendi çevreciliklerine bu şekilde öncelikleri olmayan kişilere nazaran daha eleştirel yaklaştığını söylemek mümkün.
- Çevrecilik kavramına yaklaşımdaki bu karmaşık yapı kalkınma ve çevre ilişkisinde "taraf tutma" davranışında da belirleyici oluyor. Toplumun refahı ve çevre arasında bir tercih yapması gerekirse niceliksel araştırmaya katılanların %40,1'i refahı seçeceğini söylüyor. "Türkiye'nin çevreyi korumaktan daha önemli sorunları var" ifadesine katılanların oranı da %45,8.
- Tüm bu veriler ışığında ekoloji ve çevrecilik alanında yapılan çalışmaların çevrecilik kavramının içeriğini doldurulması, çevre konularının politik bir mesele olduğunun anlaşılması konularında yeterli etkiyi yaratmamış olduğunu söyleyebiliriz. O yüzden de hava kirliliği dahil olmak üzere çevre/ekoloji alanında yapılan tüm çalışmaların bu durumu gözetmesi ve söylemlerini bu durum üzerine şekillendirmesi gerekiyor.

- Çevreyi önceliklendirmek sosyal, ekonomik statü ve kimlikten bağımsız. Ancak çevre kuruluşlarının dar bir gruba hitap ettiği görülüyor. Çevre ve özelde de hava kirliliği çalışmalarının çevreyi önceliklendirenlerin çeşitliliğine hitap edecek şekilde kapsamını genişletmesine ihtiyaç var.
- Kendisini dindar, milliyetçi, Atatürkçü veya laik olarak tanımlayan insanlar arasında da çevreci öncelikli görme oranları arasında çok fark olduğu söylenemez. Kimliklere göre en çok kendisini laik olarak tanımlayanlar çevreyi daha fazla önceliklendirirse de (%41), dindar olarak tanımlayanlarda da bu oran %33,2 olarak karşımıza çıkıyor. Ancak yaptığımız nitelik araştırma çerçevesinde özellikle İslami STK ve kanaat önderleriyle yaptığımız görüşmelerde genelde çevre hareketinin özelde de hava kirliliğine yönelik yapılan çalışmaların dindar kesimi dışında bıraktığını görüyoruz. Çevre meselesinin ve özelde de hava kirliliği konusunun daha kapsayıcı bir şekilde ele alınması alandaki muhtemel etkiyi arttıracaktır. Bu konuda alanda ortaya çıkan alternatif söylemleri, savunuculuğun bir parçası haline getirmekte fayda var.

Konunun yoksullukla ilişkisi kurulmalı, yoksulların kirlilik tecrübeleri daha da yıkıcı sonuçlara işaret ediyor

- Çocuklara yönelik sağlık kaygısının sosyoekonomik statüden bağımsız olduğu da söylenebilir. Yine de çocuklarının kirli hava solumasından dolayı hasta olacağına dair en çok kaygı duyanlar en düşük sosyoekonomik statü grubu (E) oluyor.
- Yoksul mahallelerdeki kentsel dönüşüm veya ısınmak için kömür kullanılmasının, havanın kalitesini etkilediği biliniyor. D ve E sosyoekonomik statüdeki insanların kirli havadan dolayı çocuklarının sağlığına yönelik kaygısının arkasındaki dinamiklerden biri de bu olabilir. Bu yüzden de yapılan çalışmalarda özellikle yoksul kesimlerin hava kirliliğine ilişkin birincil ihtiyaçlarını da gözetilen bir stratejiye ihtiyaç var. Yoksulların hava kirliliği maruziyetinin çok daha belirgin olmasının kendisi bir savunuculuk materyali olarak öne çıkarılabilir. Bu noktada çevre/ekoloji alanında çalışan sivil toplum yapılarıyla yoksulluk ve yoksul kesimlerle çalışan yapıların birlikte çalışması elzem.

İnsan hakları örgütlerini sürece dahil etmek ve hava kirliliğini hak temelli bir konu olarak, kapsayıcı bir şekilde anlatmak gerekiyor

- Çevre konuları sadece çevre çalışan sivil toplum kuruluşları açısından birinci öncelik. Her ne kadar konunun öneminin hakkı verilse de Türkiye'nin merkez gündemlerinden biri haline gelmesi konusunda çekinceler söz konusu. Doğrudan çevre alanında çalışmadık-

ları sürece hava kirliliği ve paralel gündemler sivil toplumun gündeminde birincil yer tutmuyor.

- Alanda çalışma yapan sivil toplum kuruluşları ve ilgili uzmanlar, çevreye ilişkin konuların politik bir gündem olarak kamuoyuyla paylaşılmasını ve bu gündemin canlı tutulmasını çözümün kilit adımı olarak görüyor.
- Hava kirliliği meselesinin bir hak meselesi olduğunu anlatabilmek için insan hakları örgütlerinin çevre örgütleriyle diyalog halinde olması ve birlikte savunuculuk yapması konunun kapsayıcılığını artıracak bir etki yaratabilir.

Ölümlerle kurulan ilişki ve ölüm sayılarını destekleyen veriyi yaygınlaştırmak konuya dikkat çekebilir

- Niceliksel araştırma sonuçlarından elde edilen veriler arasında en çarpıcı olan verinin hava kirliliği ve ölümler arasında doğrudan kurulan ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Niceliksel araştırma katılımcılarının %73,8'i hava kirliliğinden dolayı ölüm oluyordur diyor. Buna ek olarak ailesinde veya çevresinde hava kirliliği kaynaklı hastalık yaşadığını söyleyenlerin oranı %23,1 ve bu oran içerisinde %34,2'si ise yakınlarının hayatını kaybettiğini ifade ediyor. Genel katılımcılar içerisinde yakınlarının hava kirliliği dolayısıyla hayatını kaybettiğini söyleyenlerin oranı %6. Bu oran 85 milyon Türkiye nüfusuna yansıtıldığında yaklaşık 5,1 milyon kişiye tekabül ediyor. Bu veri oldukça kritik önem taşıyor ve basit ve anlaşılır bir şekilde topluma anlatılmasının dönüştürücü bir etkisi olması mümkün.

Hava kirliliği alanındaki var olan verinin yaygınlaşması, takip için gerekli araçların yurttaşlara sağlanması gerekiyor

- Hava kirliliğine yönelik var olan kaygının kişileri harekete geçirmekte yeterli olmadığı görülüyor. Burada kişilerin tercihlerinin yanı sıra asıl olarak bilgi eksiklikleri de önemli bir kaynak veri. Katılımcıların %92'si şehirdeki temiz hava eylem planını duymamış, %99'u son 5 yılda hava kirliliğiyle ilgili yetkili kurumlara resmi bir şikâyette bulunmamış, %95'i ise nereye ve ne zaman şikâyette bulunabileceğini bilmiyor. Bu verilerden hareketle var olan mekanizmaların harekete geçirilmesi ve erişilebilir olması için ilgili verilerin ve çalışmaların yurttaşlarla paylaşılması ve yaygın hale getirilmesi kritik önem taşıyor.

Hava kirliliği meselesinin yurttaş nezdinde gündem olabilmesi için kullanılan dilin sadeleşmesine ihtiyaç var

- Sosyal medya taramasında, afet bölgelerindeki aktif kurumlar dışın-

da sivil toplumun daha çok birbiriyle konuştuğu ya da seslerini sivil toplum mecrasının dışına çıkaramadıkları görülüyor. Buna karşın özellikle yerelde yurttaşların kendi gündemlerini sosyal medyaya taşıyabildiği görülüyor. Ancak bu durum da Karadeniz ve Ege dışında çok yaygınlaşmıyor. Söylem kümelerini tartıştığımız bölümde, akademik/bilgi verenler kümesinin genelde akademisyenler, çevre ve hava konusunu çalışan gazeteciler, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluştuğunu ve bu grubun genel olarak gündelik dilin üstünde, elit/seçkin bir dil kullandığından bahsetmiştik. Buradan yola çıkarak, hava kirliliği gibi meselelerdeki kampanyaların veya bu alanda üretilen bilgilerin daha çok elitlerin arasında kaldığı, yereldeki bazı gündemlerin de bu elit ortama ulaşamadığı söylenebilir. Yapılacak çalışmalarda, kampanyalarda veya paylaşılan raporlarda kullanılan dilin daha anlaşılabilir bir şekilde dönüşmesine ihtiyaç var.

Yerel ve merkez arasında konuya yaklaşımdaki ayrışma önceliklendirilmeli, merkez ve yerelde yapılan kampanyaların yaklaşım ve dilleri farklılaştırılmalı

- Hava kirliliği tecrübesinde yerel ve merkez arasında, yerelde de termik santral, sanayi ya da maden işletmeleri gibi hava kirliliğine doğrudan sebep olan yapıların yakınında yaşamakla yaşamamak arasında belirgin bir farklılaşma söz konusu. Yapılan derinlemesine görüşmelerde özellikle büyükşehir merkezlerinde ulaşım temelli hava kirliliği daha çok gündeme gelirken, yerelde temiz havaya erişimi daha iyi bir noktada olan merkeze ve sanayiye uzak ve yakın yerlerde hava kirliliği algısı sanayi etrafında şekilleniyor. Burada harekete geçen imgeler savunuculuk için de önem taşıyor. Gerçekleştirilen paydaş atölyesinde katılımcıların da ifade ettiği üzere yerel ve merkezde yapılacak kampanyaların mesajlarında hava kirliliğinin kaynaklarına dair bölgenin empati kurabileceği, gerçekçi bulacağı görsellere ve verilere yer vermek önemli.

Siyasi partiler hava kirliliğinin azaltılması konusunda bir şey yapmıyor!

- Hava kirliliğinin önlenmesi konusunda en önemli sorumluluk hükümet, bakanlıklar ve özel sektörde görülüyor. Ancak bu konuyu gündeme alan siyasi bir parti yok.
- Siyasi partilerin hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik faaliyet yapmadıkları ifade ediliyor (%82,1). Özellikle 2023 genel seçimlerine yaklaşan bu süreçte konuyu siyasi partilerin öncelikli gündemlerinden biri haline getirmeye yönelik çalışmaların uzun erimli ve kalıcı sonuçlarının olacağını söylemek mümkün.

